

413
1930.

XV. ÉV

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

REINER JÁNOS

FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADEMIA

1931

TARTALOM.

I. Ülési előadások és felolvasások.

Lapszám

A Szent István Akadémiának, a Szent Imre herceg 900 éves jubileumi ünnepségei keretében Szűz Szent Imre herceg emlékezetére tartott ünnepi ülése. 1930. évi június 15-én.	
I. Elnöki megnyitó. Gr. Apponyi Albert elnöktől	1
II. Ünnepi beszéd. Serédi Jusztinián tiszteleti tagtól	3
III. A történelem Szent Imréje. Hóman Bálint rendes tagtól	9
IV. Kard és lilium. Sajó Sándor osztályelnöktől	19
A Szent István Akadémiának, Szent Agoston halála ötszázadik, Katona József, Kisfaludy Károly és Virág Benedek halála századik évfordulójának megünneplésével egybekötött XIV. rendes ünnepi ülése. 1930. évi december 14-én.	
I. Elnöki megnyitó. Gr. Apponyi Albert elnöktől	21
II. Szent Agoston világnézete. Kecskés Pál rendes tagtól	23
III. Száz év távolából. Emlékezés Virág Benedekre, Katona Józsefekre és Kisfaludy Károlyra. Négyesy László másodelnöktől	39
II. A Szent István Akadémia tagjai	49

III. Hivatalos rész.

A Szent István Akadémia jegyzőkönyvei.

Az I. osztály első felolvasó-ülése. 1930. évi január hó 24-én	53
A II. osztály első felolvasó-ülése. 1930. évi január hó 31-én	53
A III. osztály első felolvasó-ülése 1930. évi február hó 7-én	53
A IV. osztály első felolvasó-ülése. 1930. évi február hó 14-én.	53
Első együttes-ülés. 1930. évi február hó 28-án	54
Az I. osztály második felolvasó-ülése. 1930. évi március hó 7-én	56
A II. osztály második felolvasó-ülése. 1930. évi március hó 21-én	56
A III. osztály második felolvasó-ülése. 1930. évi március hó 28-án	56
A IV. osztály második felolvasó-ülése. 1930. évi apr. hó 4-én	56
Az I. osztály harmadik felolvasó-ülése. 1930. évi május hó 16-án	56
A II. osztály harmadik felolvasó-ülése. 1930. évi május hó 23-án	57
A IV. osztály rendkívüli felolvasó ülése. 1930. évi május hó 30-án	57
A III. osztály harmadik felolvasó-ülése. 1930. évi október hó 10-én	57
A IV. osztály harmadik felolvasó-ülése. 1930. évi október hó 17-én	57
Második együttes-ülés. 1930. évi október hó 31-én	58
Az I. osztály negyedik felolvasó-ülése. 1930. évi november hó 7-én	61
A II. osztály negyedik felolvasó-ülése. 1930. évi november hó 21-én	61
A III. osztály negyedik felolvasó-ülése 1930. évi november hó 28-án	61
A IV. osztály negyedik felolvasó-ülése. 1930. évi december hó 5-én	61
Harmadik együttes-ülés. 1930. évi december hó 12-én	61
Meghívók	62
Beküldött könyvek	64

IV. Beszédek és méltatások.

Mihályfi Ákosnak, az I. osztály elnökének üdvözlő beszédei.	
1. Br. Brandenstein Béla r. tagnak 1930. jan. 25-én tartott székfoglalója alkalmából	64
2. Erdy Ferenc r. tagnak 1930. márc. 7-én tartott székfoglalója alkalmából	65
3. Beszéd, amellyel Kecskés Pál r. tagot 1930. évi május 16-iki székfoglalója alkalmából üdvözölte	65

4. Beszéd, amellyel Török Mihály r. tagot 1930. évi november 7-én tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte...	66
Kollányi Ferenc osztályelnök üdvözlő beszédei...	
1. Beszéd, amellyel Bozók Gyéza r. tagot 1930. január 31-iki székfoglalója alkalmából üdvözölte	67
2. Beszéd, amellyel Meszlényi Zoltán r. tagot 1930 május 23-án tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte	67
3. Beszéd, amellyel Molnár Kálmán r. tagot 1930 november 21-én tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte	68
Sajó Sándor osztályelnöknek üdvözlő beszéde és méltatása	
Mécs László r. tagnak 1930. évi október 10-én tartott székfoglalója alkalmából	68
Suták József osztályelnöknek üdvözlő beszédei.	
1. Beszéd, amellyel Treitz Péter r. tagot 1930 február 19-iki székfoglalója alkalmából üdvözölte	70
2. Entz Gyéza r. tagnak 1930 ápr. 4-én tartott székfoglalója alkalmából	71
3. Ábrahám Á. Ambrus r. tagnak 1930 október 17-én tartott székfoglalója alkalmából	71

V. Halálozások... 72

Kiss János r. tag ravatalánál Schütz Antal r. tag búcsúbeszéde	72
--	----

VI. Függelék.

Az Értesítő cikkeinek, részben a cikkek kivonatainak fordításai.

Solenne commemorazione del nono centenario dalla morte di Sant'Emerico. Discorso del Presidente, conte Alberto Apponyi	73
Commemorazione di Santo Emerico. Discorso commemorativo di S. E. il Principe Primate Giustiano Serédi, card., membro onorario dell'Accademia di Santo Stefano	75
Estratto della prolusione su Santo Emerico. dei Valentino Hóman membro ordinario dell'Accademia	81
Commemorazione del primo centenario dalla nascita di S. M. Apostolica Francesco Giuseppe I., del secondo presidente Ladislao Négyesy	83
Solenne commemorazione di Sant'Agostino, di Giuseppe Katona, di Carlo Kisfaludy, e di Benedetto Virág. Discorso del presidente, conte Alberto Apponyi	85
L'ideologia di Sant'Agostino. Considerazioni di Paolo Kecskés, membro ordinario dell'Accademia di Santo Stefano	87
Commemorazione di Benedetto Virág, di Giuseppe Katona e di Carlo Kisfaludy. Estratto del discorso del vice presidente Ladislao Négyesy	89

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent:

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi két szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám, 1928. évi 1. szám.

Alapár

A licentiatusi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól	K 2.50
Kommunista könyvtárpolitika. Gulyás Páltól	K 2.40
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől	K —.80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól	K —.70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül:	
Lonovics római naplója	K 16.—
A Magyar-Horvát unió felbomlása. Bajza Józseftől	K —.—
A Szent István Akadémiának a Magyar Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése	K —.—

A hittudomány-, bölcséleti osztály felolvasásaiából:

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztályelnöktől	K 1.—
2. sz. A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől	K 1.20
3. « Verworm Miksa pszichonómizmusa. Madarász István r. tagtól	K 2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól	K 1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások története. Pataky Arnold r. tagtól	K 2.20
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól	K —.—

A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiából:

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól	K 1.20
2. « A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Király János r. tagtól	K 1.—
3. « A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól	K 1.20
4. « Martinovicsnak istentagadó elveket hirdető, imént fölfedezett francia munkája. Fraknoi Vilmos tiszteleti tagtól	K 1.20
5. « Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Székfoglaló Hóman Bálint r. tagtól	K 1.60
6. « A közigazgatás és bíraskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől	K 4.20
7. « A pápai udvar lakásviszonyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől	K —.—
8. « Adalékok a káptalanok történetéhez. Báró Forster Gyula r. tagtól	K —.—

A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiából:

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól	K 1.20
2. « Magyar könyvttermelés és világlönyvttermelés. Erdősi Károly r. tagtól	K —.80
3. « Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól	K —.40
4. « Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyei Ferenc r. tagtól... ..	K 1.50
5. « Klasszicizmus és romanticizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól	K 2.20

A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiából:

1. sz. Konstans görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	K —.80
2. « A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól	K —.80
3. « A régi Széchenyi-lánchíd anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól	K 1.20
4. « Adatok a Mátrántúli barnaszentéretület geológiai alkotásához. Székfoglaló Schafarzik Ferenc osztályelnöktől	K 1.60
5. « Visszaverődés a kettősen-törő forgató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól	K 1.20
6. « Az ólom öndiffúziója megolvasztott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól... ..	K 1.20
7. « Az energia átalakulásának iránya. (A történet törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól	K —.80
8. « A relativitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól	K 1.10
9. « Részlet Budapest székesfőváros Dunabalti partjait területe földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól	K 1.30
10. « Folyadékok diffúziós állandójának mérése az interferenciális refraktorról. Békéssy György vendégtől	K 1.30
11. « Magyar plankton tanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. Cist. vendégtől	K —.—

A Szent István Akadémia Emlébeszédei:

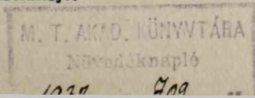
1. sz. Emlébeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól	K —.50
2. « Emlébeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól	K 1.20
3. « Emlébeszéd Nagy Bérniről. Kiss Albin r. tagtól	K 1.20
4. « Emlébeszéd Nemethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól	K 1.20
5. « Emlébeszéd Lóczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól	K 1.20
6. « Emlébeszéd Ortway Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól	K 1.50
7. « Giesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől... ..	K —.—

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK, A SZENT IMRE HERCEG 900 ÉVES JUBILEUMI ÜNNEP- SÉGEI KERETÉBEN SZÜZ SZENT IMRE HERCEG EM- LÉKEZETÉRE TARTOTT ÜNNEPI ÜLÉSE 1930. ÉVI JÚNIUS 15-ÉN.

I. ELNÖKI MEGNYITÓ.

Gr. Appongi Albert elnöktől.

Kevés nemzet dicsekedhetik történetében az Árpádokhoz hasonló uralkodóházzal. Több mint 400 esztendőn át ők állanak Magyarország élén, és ők adnak irányt e nép fejlődésének. Egyéni értékük biztosítja uralkodásuk folytonosságát, dacára az öröklési rend bizonytalanságának. Jelentéktelen ember köztük úgyszólván nincs és feltűnően nagy a kiválók száma. Árpád diplomáciai ügyességgel épügy mint hadvezéri zsenialitással megszerzi az új hazát, Szent István bevezeti népét a nyugati kereszténységbe és civilizációba és egyszersmind lerakja egy fejlődésképes állami szervezetnek olyan alapjait, amelyek szilárdsága a nemzet egész jövőjére kihat; Szent Lászlóban a középkori lovag ideálja az egész világtól bámult magyar megtestesítése; Kálmán, II. Endre, III. Béla törvényhozói és kormányzati bölcsessége kiépíti az állami szervezetet; IV. Béla a tatárjárás pusztításának romjaiból építi újra az országot; V. István megfékezi azokat a keresztény szomszédokat, akik a pogány okozta pusztítást önző céljaikra akarták felhasználni. Ennyi hadvezéri és államférfiúi teljesítmény mellett ha vannak is súlyos erkölcsi eltévelyedések, de viszont tündökölnek ebben a dinasztiaiban az erkölcsi tisztaság és nagyság ragyogó példái. Tagjai közül többeket nyilvánított az Egyház boldogoknak és ötöt emelt mint szentet oltáira; ezekből kettőt: Szent Istvánt és Szent Lászlót a keresztény uralkodó ideáljaként állítja a világ elé, de háromnak emberi erényeit tartja kanonizációra méltónak: Szent Erzsébetben istenes keresztény hitvest és családanyát, Szent Margitban a világról lemondó szűzet és Szent Imrében azt az ifjút, aki a malaszt hatása alatt

korán éretten, nagyvilági hivatásra készülvén, minden fölé helyezi Isten országát és akit a gondviselés kifürkészhetetlen végzése a földtől elszólít, mielőtt eme két elhivatás összeegyeztetésének problémájával állott volna szembe. Hogy ő ezt mikép oldotta volna meg, hogy az uralkodói hivatást mikép teljesítette volna : ez örökre kérdés fog maradni, bár az a kevés, amelyet a történelem Imre hercegről tud, a királyi trónra méltó egyéniségnek képét mutatja. De, amint erre egy korábbi nyilatkozatában rámutatott a Hercegprimás Őeminenciája, Isten talán azért akarta, hogy Szent Imre alakja minden földi dicsőségtől mentesen egyedül erkölcsi nagyságában tündököljön, mert így hozzáférhetőbbé vált az ő kultusza az egész keresztény világ számára és ekkép, Magyarországnak is bővebben gyümölcsözött. Mert Szent Imre maradt annak a tipikus magyar dinasztának sarja, amelyben fajunk egész egyénisége és ereje a legtokéletesebb történeti kifejezést nyerte. Tiszta Árpádvér és az Árpádház leghatalmasabb alakjának, Szent Istvánnak fia maradt tehát reprezentatív magyar. De, mivel tettekre átvitt erényei nincsenek összefüggésben más nemzetek ellen vívott harcokkal, felettük nyert győzelmekkel, idegenek előtt alig érthető politikai hagyományokkal és célokkal, hanem tisztán nemzeti, keresztényiek, nem emelkedik közte és a többi keresztény népek között semmiféle korlát, amely számukra megnehezítené megértését, tiszteletét. Ezért is van, hogy amidőn őt mint a mienket, mint 900 év után is aktuális magyar dicsőséget ünnepeljük, erre az ünnepre meghívhatjuk a katolikus nemzetek összességét, ők pedig örömmel jönnek, ide küldik egyházi és világi vezérférfiaikat, velünk ünnepelnek, velünk éreznek és midőn Szent Imrének hódolnak, az ő tiszta emlékének szelíd fényében a magyart is megbecsülik.

Hogy ez nekünk mit jelent különösen ma, hazánk jelen szomorú helyzetében, erről felesleges szólni. De ebben a külső hatásban nem merül ki ünnepünk nemzeti jelentősége ; befelé is jelentős tény ez az esztendő, amelyet a tiszta erkölcsi nagyság tündöklő emlékének szánunk : bizonyítvány ez nekünk és egyszersmind útmutatás. Ezt kifejtteni azonban nem fér egy szűkre szabott bevezető szózat keretébe ; elég volt egyszerűen rámutatni.

És most mély tisztelettel felkérem Őeminenciáját, Magyarország bíboros hercegprimását, aki kegyes volt e közgyűlésünkön az ünnepi beszéd elmondását magára vállalni, hogy kegyeskedjék e szándéka szerint hozzánk szólni.

II. ÜNNEPI BESZÉD.

Serédi Jusztinián tiszteleti tagtól.

Tisztelt Dízgyűlés !

Szent Imre 900 éves jubileuma nemcsak a hívő, vallásos lelkeket mozgatta meg, hanem bámulatos tevékenységre serkentette íróinkat és művészeinket is, akik úgyszólván minden szempontból megcsodálják, tanulmányozzák és valóban a tökéletes ember glóriájában állítják a nemzet elé liliomos hercegünket.

Azért most, mikor Szent Imre édesatyjáról elnevezett tudományos akadémiánkon Szent Imréről szólhatok, én olyan témával szeretnék foglalkozni, amelyről az immár óriási méreteket öltő jubileummal kapcsolatban eddig kevés szó esett, vagy talán nem megfelelő nyilatkozatok történtek : ez a liliomos herceg szüzi házassága.

Természetesen nem akarom én itt azt a kérdést feszegetni, még kevésbbé eldönteni, kivel és pontosan mikor lépett házasságra Szent Imre herceg ; hanem hitelt adva a soha meg nem szakadt történelmi hagyománynak, amely Szent Imrét házasságában is szűznek tartotta : azt óhajtom kimutatni, hogy házassága kánonjogilag valóságos házasság volt, hogy benne nemcsak semmi természetellenesség nincs, hanem ellenkezőleg ez a házasság gyönyörűséges példaadás a hitvestársaknak házaseletük tisztaságára.

Ismeretes dolog, hogy Szent Imre, ki 1007 körül született és kortársaiét messze meghaladó vallásos, tudományos és vitézi nevelést kapott, a veszprémi Szent György-kápolnában örök szüzességet fogadott, amelyet a vitézi élet mindenféle kísértései között, sőt még a hagyomány szerint 1026-ban kötött házasságában is hívségesen megtartott. Felesége több történetírónk véleménye szerint II. Miesko (Mesko, Miciszlav) lengyel király leánya volt, aki valószínűleg már 13—14 éves korában ment férjhez az akkor körülbelül 19 éves Imre herceghez. Mivel mindketten óhajtották szüzességüket sértetlenül megőrizni, azért házasságukban csak mint testvérek éltek, de annál inkább támogatták egymást az erkölcsi tökéletesség útján.

Ezt a házasságot minden valószínűség szerint maga Szent István király szorgalmazta, mégpedig egyrészt azért, hogy immár kereszténnyé

lett országa Szent Imre ivadékaiban biztosan keresztény királyokra maradjon, másrészt meg azért, hogy Szent Imre házassága útján megszilárduljon a magyar-lengyel szövetség, amelyre a közös ellenség: a német császár ellen mindkét nemzetnek szüksége volt. Az utóbbi célt elérte; az előbbit azonban nem, mert Szent Imre, mint láttuk, házasságában is szűz maradt. De nincs kétség benne, hogy szüzességével többet használt nemzetének, mint talán használt volna gyermekeivel: mert épen szüzességével nyerte el a szentek koronáját, úgyhogy, mint Isten választottja, nemcsak ideig-óráig, hanem mindig támogathatja és támogatja nemzetét onnan felülről, ahová a hagyomány szerint hét nap múlva szüzi hitvese is követte őt.

Ezek előrebocsátása után először azt szeretném kimutatni, hogy Szent Imre házassága kánonjogilag valóságos házasság volt.

A házasságot, mint egy férfiúnak kizárólag egy nővel való természetes életszövetségét így határozzák meg Jusztinián császár Institutiói: «*Matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuum vitae consuetudinem retinens*» (Lib. I, tit. IX, § 1). Azonban ugyanazok az Institutiók azt is kimondják, hogy a férfiú és nő csak serdült korban köthet meg a házasságot és hogy a kötés érvényességéhez a szülők beleegyezése is szükséges, ha a szerződő fél még atyai hatalom alatt áll (Lib. I, tit. X, initio). Ezzel szemben a kereszteltek házassága, amely ugyancsak egy férfiúnak kizárólag egy nővel való életszövetségére vonatkozó kétoldalú szerződése, nem pusztán természetes szövetség, hanem természetfölötti is, mert Krisztus Urunk magát a házassági szerződést szentségi méltóságra emelte (can. 1012 § 1 cum fontibus), úgyhogy a szentség a házasságtól, a házasság a szentségtől el nem választható: egyik a másik nélkül nem lehetséges (can. 1012 § 2 cum fontibus). Ezt a szentségi jellegű szerződést Krisztus az Egyház hatáskörébe utalta, úgyhogy az Egyház e tekintetben oly rendelkezéseket bocsáthat ki, amelyeknek megszegése a házassági szerződést és így magát a házasságot is tilossá, vagy érvénytelenné teszi (can. 1016 cum fontibus). A mondottakból következik, hogy a keresztény házasság lényeges tulajdonsága az egység, a felbonthatatlanság és a szentségi jelleg. Ezek nélkül keresztelt ember érvényes házasságot nem köthet (can. 1013 § 2 cum fontibus). A kereszteltek házasságának kettős célja van: az egyik, mégpedig főcélja, a gyermek és ennek nevelése; a másik a hitvestársak kölcsönös támogatása és a házastársi örömök (can. 1013 § 1 cum fontibus).

Hogy már most Szent Imre házassága kánonjogilag valóban érvényes házasság volt, kitűnik abból, hogy benne megvoltak a keresztény házassági szerződés összes feltételei, melyeket az akkor érvényben levő kánonjog megkívánt. Igaz ugyan, hogy azok a jogforrások, amelyeket

állításunk bizonyítására a régi egyházi törvénykönyvből idézhetünk, legalább részben Szent Imre halála utáni korból valók : de ez nem veszi el bizonyító erejüket, mert ugyanezek az írott törvények jogszokás formájában már Szent Imre korában, sőt azelőtt is érvényben voltak, úgy-hogy pl. Gratianusnak a XII. század közepén készült *Decretuma*, valamint IX. Gergelynek a XIII. század első feléből való *Decretales*ei legtöbbször csak a régi jogszokásokat kodifikálják. Ezeknek a jogszokásoknak, illetőleg törvényeknek megfelelően :

1. Szent Imre házassága egy férfiúnak kizárólag egy nővel való életszövetségére vonatkozó kétoldalú szerződés volt, amely — tekintve, hogy a szerződő felek kereszteltek — szentségi jelleget nyert.

2. A szerződő felek, korukat tekintve, alkalmasak voltak a házasság megkötésére, mert a kötéskor mindketten serdült korban voltak, vagyis abban a korban, amelyet az akkori kánonjog a házasság érvényességéhez megkívánt. Ez a kor a férfiúra nézve betöltött 14 év, a nőre nézve betöltött 12 év (c. 3, 6, 10, 11, 14, X, IV, 2). Azok a felek, akik még serdületlenek voltak, az Egyház törvényei szerint érvényes házasságot nem köthettek. Sőt nem jöhetett létre érvényes házasság akkor sem, ha az egyik fél serdült volt, a másik meg serdületlen. Az ilyen kötésnek csak eljegyzés jellege lehetett (c. 14, X, IV, 2). Szent Imre korában előfordult ugyan, hogy a szülők valami igen fontos okból, vagy közérdekből, pl. két ország közötti béke helyreállítása, vagy biztosítása végett serdületlen gyermekeiket is összeházasították, mint Hormisda pápának (514—523) a *Decretales*ekbe átment levele bizonyítja (c. 1, X, IV, 2), de az ilyen kötés csak akkor vált érvényes házassággá, ha a serdült kor elérése után legalább hallgatagon mindkét fél beleegyezett a házasságba (c. 8, 10, X, IV, 2 ; c. un., IV, 1, in VI°). Ha pedig a szülők serdültkorú gyermeküket serdületlennel házasították össze, az előbbi azonnal visszaléphetett a házasságtól, az utóbbi pedig akkor, mikor már ő is serdültkorúvá lett (c. 7, 11, X, IV, 2). Szóval a már serdültkorban levő gyermeküket ennek beleegyezése nélkül a szülők senkivel érvényesen össze nem házasíthatták (c. 1, X, IV, 2).

Érdekes, hogy a házassági szerződésre vonatkozó jogi szabályok bizonyos tekintetben hasonlóak voltak azokhoz, amelyek a szerzetesi fogadalomtétel körül kialakultak. Még Szent Imre korában is sokszor megesett, hogy a szülők szerzetesi életre ajánlották föl serdületlen gyermekeiket. Ez, amint Szent Benedek Regulájának LIX. fejezete leírja, úgy történt, hogy a szülők a gyermek helyett kiállították a hármass fogadalomról (a szerzetben való állhatatosságról, erkölcsének megjavításáról és engedelmességéről) szóló okiratot, és ezt az apát jelenlétében a gyermek kezével együtt az oltár terítőjébe göngyölték. De a fogadalom és a

szerzetes élet csak akkor vált kötelezővé, mikor az így felajánlott gyermek már érett ésszel maga is hozzájárult, vagyis a fogadalmak megtartásával és a szerzetesélet gyakorlásával legalább hallgatagon beleegyezett a szülőktől történt felajánlásba.

3. A házasságkötésnek az arra különben alkalmas felek szabad-akarathból való beleegyezésével kellett történnie, amint Szent Ambrus, Aranyország Szent János, Szent Ágoston, Hormisda pápa és több partikuláris zsinat nyomán kimondja Gratianus *Decretuma* (c. 1, 2, 4—9, 45, 51, C. XXVII, q. 2; C. XXIX, q. 1; c. un., C. XXX, q. 2; c. 2, C. XXXI, q. 2; c. 16, C. XXXII, q. 2). Ha a beleegyezés a kötéskor valami okból hiányzott volna, a házaseletbe való hallgatag belenyugvással pótolható volt (c. 21, X, IV, 1), feltéve, hogy a másik fél beleegyezése még mindig tartott (can. 1136 § 2). Minthogy pedig Szent Imre tragikus haláláig, tehát legalább 4—5 esztendeig ideálisan békés házasságban élt feleségével: nyilvánvaló, hogy ezt a házasságot, noha talán Szent István szorgalmazására jött is létre, már a kötéskor mindketten akarták, vagy abba legalább később, hallgatagon beleegyeztek.

4. Tudomásunk szerint Szent Imre és felesége között sem isteni, sem egyházi törvényen alapuló érvénytelenítő házassági akadály nem forgott fenn. Szent Imre örök szüzességi fogadalma sem okozhat különösebb nehézséget e tekintetben, mert ez csak egyszerű magánfogadalom lévén, abban a korban szintén nem volt érvénytelenítő akadály, mint III. Sándor és III. Celesztin pápákra hivatkozva IX. Gergely *Decretalesei* megállapítják (c. 3, 5, 6, X, IV, 6). Az az ellenvetés, hogy Szent Imre szüzességi fogadalma miatt komolyan nem is határozhatta el magát a házasság életre, tehát akarathiány miatt nem kötött érvényes házasságot, akként oldható meg, hogy ő feleségével szemben nem kötötte ki a házastársi köteleesség teljesítésének megtagadását, de bízott az isteni Gondviselésben, hogy úgy irányítja feleségének lelkületét, hogy a házassági köteleesség teljesítését nem fogja szorgalmazni. És reményében nem csalatkozott. Az sem hozható fel a lilimos herceg házasságának érvényessége ellen, hogy ez a szüzességi fogadalom miatt főcélját, a gyermeket és a gyermeke nevelést nem érthette el. Mert igaz ugyan, hogy a főcél eléréséhez való jogot egyik hitvestárs a másiktól el nem veheti, sem pedig hitvestársi köteleességét a maga részéről meg nem tagadhatja: de jogával élni viszont egyik fél sem köteles. Ekképen tehát lehetséges olyan érvényes házasság, amely főcélját el nem éri, mert a házasságfelek nem élnek házastársi jogukkal; de eléri másik célját, a házastársak kölcsönös támogatását. Ilyen érvényes házasság volt Szent Imre házassága is.

A mondottak után az is világos, hogy Szent Imre házasságában semmi természetellenesség nem volt. Igaz ugyan, hogy ez a házasság

főcélját nem érte el; de mint föntebb láttuk, elérte második célját, a hitvestársak kölcsönös támogatását; ez pedig elégséges. Ilyen házasságok különben nemcsak a régi, hanem a mostani kánonjog szerint is lehetségesek, mert az Egyház Krisztus és az Apostolok tanítása szerint, a szüzességet mindig elébe helyezte a házaseletnek (Máté, XIX, 11, 12; I. Cor., VII, 26—28). Ezért pl. III. Sándor pápa idejében (1159—1181) pozitív egyházi törvény intézkedett arra nézve, hogy annak, aki esküvel házasságot ígért valakinek, de azután szándékát megváltoztatva szerzetbe kívánczolt: előbb meg kellett ugyan kötnie a házasságot, hogy esküszegő ne legyen; de a kötés után már szabad volt kolostorba vonulnia, hogy tökéletesebb életet élhessen (c. 16, X, IV, 1). Sőt kölcsönös beleegyezéssel a hitvestársak még szüzességi fogadalmat is tehettek és házasságukban mint testvérek élhettek, amint ezt Szent Ágoston nyomán (De bono viduitatis, c. 8) Gratianus Decretuma is megörökítette: «Cum enim laudabiliter etiam vivente viro ex eius consensu continentiam femina Christo voveat, etc.» (c. 41, § 3, C. XXVII, q. 1). Megtehették ezt a hitvestársak azért, hogy házasságukban megvalósíthassák Szent Pál tanítását: «Az idő (kinek-kinek haláláig és megítéltetéséig) rövid; most már az van hátra, hogy azok is, akiknek feleségük van, olyanok legyenek, mintha nem volna» (I. Cor., VII, 29). Ezt a tanítást az Egyház maga is mindig hirdette és Szent Ágoston, Nagy Szent Gergely és I. Miklós pápa iratai nyomán Gratianus Decretuma is felvette (c. 41, C. XXVII, q. 1; c. 19, 21—26, C. XXVII, q. 2; c. 3, C. XXXII, q. 2). Ezért szinte természetes, hogy már régi egyházi törvényeink is különös tisztelettel és csodálattal emlékeznek meg a Boldogságos Szűznek Szent Józseffel kötött szüzi házasságáról (c. 3, C. XXVII, q. 2; c. 3—9, C. XXXIII, q. 5). Nincs tehát Szent Imre szüzi házasságában semmi természetellenesség, ha házasságában megvalósította azt, amit Krisztus és az Apostolok tanítottak, az Anyaszentegyház ajánlott, és amire a Boldogságos Szűz maga is példát adott.

Sőt nemcsak, hogy nem természetellenes Szent Imre szüzi házassága, hanem ellenkezőleg, gyönyörűséges példaadás ez minden hitvestársaknak a házaselet tisztaságára. Hogy Szent Imre házasságában is megőrizte szüzességét, igazán hősies önfeláldozás volt. Miért hozta ezt a nagy áldozatot, nem tudjuk, legfőlebb gyaníthatjuk, hogy Krisztusért és tulajdon nemzetéért. Annyi azonban bizonyos, hogy önfeláldozásával örök szép példát adott nemcsak az ifjúságnak, hanem a házastársaknak is.

Tisztelt Díszgyűlés! Valóban szeret bennünket az Isten, mert lehetővé tette, hogy mi magyarok nemcsak a Boldogasszony szüzi házasságát állíthatjuk oda házas testvéreink elé, hanem odaállíthatunk egy magyar

szüzi házasságot is : Szent Imre házasságát. Odaállíthatjuk, hogy most, mikor az erkölcsök egyre jobban lazulnak, mikor a hitvestársi hűséget és a házaselet tisztaságát annyiszor próbára teszik, mikor a házasság egységét, felbonthatatlanságát és szentségét szerencsétlen állami törvények is segítenek elhomályosítani : akkor lilimos hercegünk szüzi házasságával buzdítja a magyar hitvestársakat, hogy ha nem tudják is őt követni szüzességében, legalább kövessék a házaselet tisztaságában, amely a hitvestársi hűségben, a házasság egységében, felbonthatatlanságában és szentségében áll.

Több tisztaságot a házasságokba ! — ezt kiáltom nemzetünk felé. Kimondom ezt világosan, bár tudom jól, hogy Manning kardinális szavai szerint a világ szívesebben hallgat olyan szónokokat, akiknek beszéde kellemes a fülnek, de nem nyugtalanítja a lelkiismeretüket ; elérzékenyíti a szívet, de nem változtatja meg az akaratot (The Eternal Priesthood, c. XIV, n. 3). Kimondom azért, mert azt szeretném, ha nagy jubileumunk alkalmából Szent Imre példája magával ragadná nemcsak az ifjúságot, hanem a magyar hitvestársakat is, és krisztusi alapokra helyezné vissza a keresztény házasságokat.

III.

A TÖRTÉNELEM SZENT IMRÉJE.

Hóman Bálint rendes tagtól.

Szent Imre évében, a tragikus sorsú királyfi emlékére rendezett ünnepségek sikerén, az Imre-kultusz terjedésén elmélkedve, sokak lelkében merült fel a kérdés, vajjon ki is volt életében ez az ifjú herceg, mily érdemek alapján került a magyar katolicizmus kultuszának, az egész nemzet kegyeletes tiszteletének központjába?

A kérdés felvetésére Imre hercegre vonatkozó történeti ismereteink hiányossága és a gyér történeti adatokból rekonstruált egyéniségének sajátos kettőssége szolgáltat okot.

A források szűkszavú értesítéseiből a szent remeték és szerzetesek szüzi életére vágyódó, világtól teljesen elvonatkozó, kontemplatív léleknek, emberfeletti erényekkel ékeskedő aszkéta-jellemnek képe bontakozik ki, de a transzcendens jelenséggé finomult hitvalló-szent légies alakjának háttérben ugyane források halovány világítása mellett is feltűnnek az uralkodásra gondosan előkészített, királyi házból nősülő és királyi trónra hivatott, vitézi örömlében is kedvét lelő fejedelmi ifjú húsból és vérből való alakjának körvonalai. Az egyéniségnek, lelki alkatnak ez a kettőssége, életszentség és királyi erények, szüntelen zsolozsmázás és férfias vadászat, szerzetesi buzgóság és vitézi kedvtelés, az apai örökség átvételére való lelkiismeretes készülés és az apai törzs virágzását akadályozó szűzházasság, mind érthetetlen és szinte áthidalhatatlan ellentmondásnak tűnnek fel a középkor életeszményétől messzire szakadt korunkban. Nem csodálható, hogy historikusok és költők ez ellentmondások kiküszöbölése végett minden cselekvésre képtelen, uralkodásra alkalmatlan, vértelen monachális ideált, vagy késő nemzedékek vallásos képzeletében szent eszménnyé finomult, de valójában világi erényekben bővelkedő, uralomratermett, vitéz harcost, adatok híján képzeletből szőtt alakokat állítottak a történelem Szent Imréje helyébe. A középkor életének és szellemének vizsgálója nem eshetik ebbe a hibába, nem kereshet ellentmondást ott, ahol mai szemmel tán felfedezhetünk ilyesmit, de a középkor gondolatvilágába illeszkedve ellentmondásra alig találhatunk.

A X. század derekán Szent Benedek fiainak cluny-i rendházából kiindulva egész Európát felrázó keresztény megújulás korának aszké-

tikus életeszménye nem állt ellentétben ugyane kornak az önmegtagadásig erkölcsös, szentéletű s mégis vitéz, uralomratermett keresztény fejedelemtől alkotott ideáljával. Aszkétikus hajlam és uralkodói erények teljes harmóniában olvadnak össze e korszak legkimagaslóbb fejedelmeinek lelkében. Keresztény életszentség és aktív kormányzóképeség szinte complémenteaire tényezői a jó király egyéniségének. Semmi okunk sincs tehát annak feltevésére, mintha Imre életírója feleslegesen túlozta volna hőse askztikus és pietisztikus hajlandóságának rajzát. Szent István királynak minden gyakorlatiasság mellett is a komorságig egyszerű, válásos egyénisége, a zárda békéjére vágyó Gizella királynénak és testvéreinek — a szűzházasságban élő Szent Henrik császárnak, Brunó augsburgi püspöknek és Brigitta apácafejedelemasszonynak — tiszteletre méltó alakjai s az első tanítómester, velencei Gellért szigorú életelvi példaként álltak az ifjú Imre előtt, melyek hatása alatt gyermeklelkében szükségszerűen vert gyökeret a diadala felé közeledő keresztény renaissance askztikus életeszménye. Imre szüleinek, anyai rokonainak és környezetének életszentségét ismerve, aligha lehet kétségünk, hogy az ifjú szent halála után hét évtizeddel készült legenda írója, bár — a kor hagiografikus irodalmának szellemében — tudatosan mellőzte is Imre egyéniségének mulandó, földi vonásait, életszentsége jellemzésében a nép száján élő hagyományt követte s így előadása a történeti hűség szempontjából alig szorul korrekcióra. A szent királyi életében és jellemében felismerni vélt ellentmondások a kor és környezet beható vizsgálata után egyetlenegy problémára, a trónra készülő fejedelmi sarj családalapításra irányuló természetes vágyával ellentétes szűzházasság problémájára zsugorodnak össze. Bár az önmegtartóztatásnak ez a formája a középkor e szakaszában és Imre családjában is elég gyakori jelenség s a kor erkölcsi és vallásos diszpozíciójában világos magyarázatra talál, a történet kutatójának mégis keresnie kell Imre herceg idevágó elhatározásának szubjektív indítóokait, mert az uralkodóág magszakadásra vezető szűzházasság gondolata mégis csak ellentétben állt a kor fejedelmi életideáljával s Imre életírójának vallomása szerint Szent István intencióival is. Mielőtt azonban e kérdés megfjtését megkísérelnők, új vizsgálat tárgyává kell tennünk történeti irodalmunknak a megoldás útjában álló feltevéseit és az alapjukul szolgáló forrásadatokat.

Kezdjük a kronológiával! Történeti irodalmunkban közkeletű fel fogás szerint Szent István idősebb gyermekei csecsemőkorban haltak el, Imre 1007-ben született, 1015-ben már mint a magyar trón örököse került az ezidőtájt hazánkba jött Gellért nevelése alá, 1028 táján házasodott s 1031 szeptemberének 2-ik napján halt meg, Gellért pedig — miután nyolc évig nevelte Imrét, majd hét évig a Bakony rengetegében remetéskedett —

1030 táján vette át az ekkor alapított csanádi püspökség kormányzatát. Ennek a kronológiának egyetlen pozitív adata Imre halálának éve, 1031, amit egykorú és jólértésült közeli korú forrásból — a Hildesheimi Évkönyvekből és Szent István Nagyobb legendájából — ismerünk. A többi mind csak feltevés. A gyermekek csecsemőkori elhalálása a Nagyobb legenda egy mondatának téves értelmezésén alapszik. István fiai e forrás szerint «*in ipsis infantiae gradibus insontes*», «ártatlan gyermekkorukban» haltak meg, ami középkori nyelvhasználat szerint épűgy vonatkozhatik csecsemőkre, mint 15—16 éves serdülő ifjakra. Imre születését halála évéből visszafelé vont következtetéssel szokták 1007-re tenni, mert «régí breviáriumok» hitelt alig érdemlő feljegyzése szerint huszonhárom évet élt. Hasonló logikával azonban akár 1011-ről is beszélhetnénk, mert más régí breviáriumok és XV. századi beszédek húsz esztendősnak mondják Imrét halálakor. Gellért életének kronológiája Imre születésének 1007. évi dátumából és az Ajtony ellen indított csanádi hadjárat önkényesen 1028-ra tett időpontjából levezetett feltevéseknek sorozata. Gellért remeteszkedésének «hét éve» a bibliai hetes szám alkalmazásával létrejött határozatlan időmegjelölésnek látszik. Az Imre nevelésével töltött idő nyolc-évi tartama pedig pusztá kombináció, mert a legenda csupán hosszú időről beszél s ez két vagy három év épűgy lehet, mint nyolc vagy kilenc esztendő.

Az indokolatlan feltevések romjait eltakarítva, a XI. és XII. század fordulóján írt legendák és egyéb források egybevetésével Gellért hazánk bajövetelének időpontját 1000—1001 tájára kell tennünk, mert a Gellért-legenda szerint Csanád első püspöke még Szent István «ifjúkorában» és a csanádi hadjárat előtt jött Magyarországra. 1015-ben a 40—46 éves Istvánt semmiesetre sem mondhatták ifjúnak, latinul *juvenis*-nek, mert ezt a kifejezést a középkorban ugyan tágabb értelemben használták, mint később, de a 30. éven túl levő férfira akkor sem alkalmazták. I. Endrét például a krónikás 46 éves korában elaggott öreg embernek mondja! Ajtony legyőzése és Csanád elfoglalása pedig az újabb kutatások szerint 1002 és 1004 közt, a csanádi püspökség alapítása minden jel szerint 1010 és 1015 történt. Gellért nevelősködésének és bakonybéli visszavonulásának éveit tehát 1000 és 1015 közé esnek s így ha nem is vesszük szó szerint, hogy hét évet töltött remeteségben, de erre mégis több évet számítva, Imre oktatásával csak 1010 előtt foglalkozhatott. Mivel pedig a gyermek nevelését hat-hét éves kora előtt nem vehette át, Imre születését az 1007. évnél jóval korábbi időre kell tennünk, aminthogy az 1527-ben írt Érdy-kódex eddig kevés figyelemre méltatott magyarnyelvű Szent Imre-legendája is — régebbi forrásra hivatkozva — az 1000-ik évre teszi azt. «Lőn pedig az ő születése mikoron Krisztus Úrfiú születetnék utána

ezer esztendővel, mint az nagy krónikából kivehettek.» Ez értesítés hitelét megerősíti Szent Istvánnak a veszprémvölgyi apácák részére 1002 előtt kiadott oklevele is, hol a király már többesszámban emlegeti «gyermekeit», márpedig Imrét neve alapján első- vagy másodszülöttnek kell tartanunk. A nagyapa nevét — Imre = Emericus = Henricus — e korban rendszerint az elsőszülött kapta, de ha keresztapául politikai okból valamely előkelő uralkodót hívtak meg, eltértek ettől a szokástól. Így például lengyel Boleszláv Szent István nőtestvérétől született elsőszülött fiát III. Ottó császárról kereszteltette Ottónak s a másodszülöttnek adta a nagyapa — I. Miciszláv — nevét. A XV. századi Laskai Osvátnak egy elveszett legendaváltozatból meritett értesítése szerint István egyik fia is Ottó nevet viselt. Alig lehet kétségünk, hogy István és Gizella is első gyermekükhöz hívták meg keresztapául az 1002-ben már elhalt III. Ottó császárt, a magyar térítést és egyházszervezést teljes rokonszenvével kísérő előkelő rokont, akinek házasságkötésükben is része volt s a másodszülöttet nevezték el — nyilván a hasonlónevű nagybátya keresztapasága mellett — a keresztény nagyapáról Henricus-Emericusnak. Imre másodszülöttségét bizonyítja Szent István Nagyobb Legendájának az az értesítése is, hogy első királyunk csak gyermekkorban elhunyt fiainak halála után fordult egész szeretetével «immár egyetlen fia», Imre felé s ekkor «ajánlotta őt — a Legenda szavai szerint — Krisztus és Szűz Mária oltalmába, hogy majdan országa felett őrködjék és hogy a nehéz kormány terhének viselésére igazhitű férfiak oktatása által alkalmasabbá lehessen, azok tanításait vele naponként figyelmesen hallgattatá». Ekkor iratta — illetőleg a Legenda szerint: írta — számára az uralkodói kötelességekre tanító Erkölcsei Intelmeket. A tények felemlítésének e sorrendjéből s az Intelmeknek a herceg nem harcos és nem férfias, kontemplatív életmódjára, «hadban és munkában», vagyis az uralkodói kötelességekben való járatlanságára tett célzásából megállapítható, hogy Imre csak az idősebb fiú halála után lett trónörökös. Mindezt mérlegelve, merészség nélkül állíthatjuk, hogy Szent Istvánnak 996 és 997 fordulóján kötött házasságából származó elsőszülött fia 997-ben vagy 998-ban, a másodszülött Imre pedig az 1000-ik évben született. A legendának az az értesítése, hogy Imrét apja bátyjának halála után kezdte a trónra előkészíttetni, egybevetve azzal a megállapításunkkal, hogy az elsőszülött fiú nem csecsemőkorban, hanem gyermekkorban halt meg, megengedi azt a feltevést, hogy a trónra nevelt Ottó herceg nem István uralkodásának első éveiben, hanem serdültebb ifjúkorban, 1013—1015 táján halt meg, amikor Imre már 13—15 éves fiú volt.

A kronológiának a hitelt érdemlő források alapján végrehajtott korrigálásával és Imre másodszülöttségének megállapításával nemcsak

az időrendi nehézségeket küszöböltük ki, hanem — úgy vélem — a szűzházasság problémájának kulcsát is megtaláltuk.

A realitások iránt oly nagy érzékkel bíró s családja felvirágoztatására már nagy művének sikere érdekében is igen nagy súlyt vető István királyról aligha tehető fel, hogy trónja örökösének módot és alkalmat adott volna egyéniségének és életfelfogásának merőben monasztikus irányú fejlesztésére. Viszont — a királyi anya és testvérei szerzetesi hajlandóságát is figyelembe véve — valószínűnek tetszik, hogy István fiatalabb fiának szűzies hajlamáról örömmel vett tudomást, őt Gellérttel egyenesen a szerzetesi pályára neveltette és csupán bátyjának korai halála után kezdett gondoskodni világi neveléséről. Ez idő óta Imrében családja egyedüli fenntartóját látta s az ő házasságától remélte, hogy trónja, koronája nem kerül pogány rokonai kezére. Imre megértette apja törekvésének indítóokait, ellenszegülésével nem rontotta örömét, nőül vette a számára kiválasztott leányt, de titkon, felesége beleegyezésével hű maradt Istennek korábban tett fogadalmához és nem érintette ifjú hitvését.

Imrének, gondos királyi nevelésben részesült, felnőtt férfi lévén, — legpesszimiztikusabb számítás szerint 24, a mi számításunk szerint kb. 30 éves volt halálakor — tudnia kellett, hogy magtalansága esetén öröksége pogány rokonai kezére kerül s maga a keresztény gondolat is végső veszedelembé juthat. Ennek megakadályozása végett épen ideáljai érdekében észszerű lett volna lemondania a szűzies életéről, amint egykor a magyar nép megtérítésében való részvétel célzatával anyja is lemondott a zárda csendje után vágyakozó leányálmairól. Ha Imre mégsem így tett, nagyon komoly okának kellett lennie s aligha csalódunk, ha ezt az okot abban látjuk, hogy trónörököségének ideje előtt nagybátyja, nagynénje példájára és szülei beleegyezésével teljes elszánással készült a szerzetesi életre s mire trónörökös lett, már teljesen beleélte magát szent hivatásába. Élethivatásának serdültebb korban történt változtatása adhatja csak lélektani magyarázatát, hogy mikor a fiatal magyar egyház jövőjére való tekintettel az uralkodás gondját ugyan vállaira vette s apja utasításai szerint serényen készült a kormányzásra, lelke mélyén mégis szerzetes maradt s gyermekkorában belénevelt és teljesen átértett életesményével házassága után sem szakított. A trónt hajlandó volt elfoglalni, nehogy a pogány Vászoly vegye át apja örökét s így Szent István életmunkájának minden eredménye kárbamenjen és a keresztény ideál vereséget szenvedjen. Utódról mégsem gondoskodott, mert a térítőszerzetesek tanításaiból merített erős hittel bizakodott, hogy rokonait, Vászoly kis fiait igaz keresztényekké nevelheti s országát majdan jó kezekre bízhatja. Ez a reménye teljesen indokolt volt, hiszen Endre és Béla később keresztény

környezetbe kerülve, valóban megtértek s Béla fiai valósággal mintaképeivé lettek a keresztény királynak.

Országá sorsát, a magyar kereszténység jövőjét Imre ilyképen is biztosíthatónak vélvén, szüzi életének — mire felesége oldalán ártatlanul élő nagybátyja, Szent Henrik példájában is buzdítást talált — többé mi akadályát sem látta. A legnehezebb problémát, fogadalmának a keresztény Magyarország érdekeivel való egyeztetését ilyképen megoldván, királyi hivatását könnyen összhangba hozhatta korábbi életeszményével. A buzgólkodásra, egyházi tanulmányokra bizonyára kevesebb ideje jutott; apja és új tanítómesterei oldalán készülnie kellett az uralkodásra, tanulnia kellett a kormányzás művészetét, részt kellett vennie a tanácsban, a háború előiskolájának tekintett vadászatokon s ha komolyra fordult a helyzet, a fegyveres harcban is, de ez a komoly és — felfogása szerint — Istennek tetsző munka nem érintette szigorú életelveit s életmódján is vajmi keveset kellett változtatnia. A XI. század udvari élete sokkal kevésbé különbözött a kolostori élettől, mint a későbbi századok fényes udvartartását ismerve, gondolhatnók. Szent István a szigorú életű szerzetes-főpapok tanításának szellemében egyszerű udvart tartott, faházban lakott, mértékletesen élt, rendszeresen imádkozott, az ünnepeket valamelyik kolostorban vagy püspöki székhelyen buzgólkodva töltötte s ha szórakozást keresett, azt játszi örömök helyett a harcos vitézek testedző, komoly szórakozásában, a vadászatban találta fel. Gizella királyné legszívesebben veszprémi apácai körében töltötte idejét s a vallásos buzgólkodás mellett templomok díszítésében, egyházi ruhák készítésében, szegények és nyomorultak segélyezésében lelte örömét. A XII. század és későbbi korok pompás lovagi udvarának, fényűző szórakozásainak, lakomázásoknak, dőzsöléseknek nyoma sem volt még István életében s az ifjú herceg szüleinél és a Solt melletti Szentimre-pusztá vidékén felütött szállásán ugyanoly egyszerűségben élhetett, mint korábban Szent Gellért és többi szerzetes-barátai társaságában.

Szent Imre szüzi házassága ily megvilágításban már nem áll ellentétben a trónra való gondos készülésének történetileg ismert tényével. Arról azonban, hogy ez a készülés, a Legendában említett «igazhítú mesterek» figyelmes oktatása mily eredményekkel járt, minők voltak az ifjú herceg képességei, mily szerep jutott neki trónörökösége idején a kormányzatban, a politikában és hadseregben, forrásaink vajmi keveset mondanak.

Az egykorú Hildesheimi Évkönyvek írója vadászaton vadkan támadása következtében bekövetkezett halálát feljegyezve, a «ruizok hercegének» — dux Ruizorum — nevezi. Ha megáll a feltevés, hogy a «Ruizorum» alatt a rugiak neve lappang, Imrét az 1030. évi német háború eredménye-

ként újra magyar uralom alá került Lajta-Fischaközi osztrák tartomány, a régi Rugiland egy része hercegének kellene tartanunk, sőt II. Henrik császár halála után örökség jogán felvett igényeimre is gondolhatnánk. E feltevés azonban ingatag alapon áll, mert más német forrás ezidőben már nem beszél rugiakról Ausztriában s mert a Ruizi népnév egyszerű másolási hiba is lehet az eredeti Ungri helyett. XVII. századi horvát írók — régi hagyományra hivatkozva — Szlavónia hercegének mondják Imrét, de egykorú forrásokban ez az állítás sem talál megerősítésre, bár valószínűtlennek nem mondható, különösen ha ugyane hagyománynak Imre horvát házasságára vonatkozó értesítését elfogadjuk. A szlavóniai és osztrák hercegségről szóló s egymással akár időbeli egymásután, akár egyidejűség feltevésével könnyen összeegyeztethető adatokból arra következtethetünk, hogy Imre egyik vagy mindkét tartomány élén aktív részt vett a kormányzatban, de ez adatok homályossága és kétes hitele — sajnos — megakadályoz e kérdés teljes tisztázásában.

Ugyanily homályban tapogatózunk Imre feleségének személyét illetőleg. A házasság István réalpolitikájához képest mindenestre politikai értékű összeköttetés volt, de a Legenda csak annyit jegyzett fel, hogy a fiatal asszony királyi vérből származott. A Margit-legendának XIII. századi hagyományban gyökerező elbeszélésében görög császárleányról esik szó, de ez nem lehet egyéb Boldog Margit kortársainak IV. Béla görög császári házasságából vont önkényes következtetésénél. Hasonló értékkel bír a lengyel szentkereszti kolostor évkönyvének 1260—1270 táján feljegyzett adata, mely szerint Imre 966-ban — születése előtt mintegy harmincöt évvel! — I. Miciszláv lengyel király leányát vette volna nőül, ugyanazét a Miciszlávét, kinek nőtestvére más XIII. századi lengyel krónikák szerint ugyancsak 966 táján Imre nagyapjához, Géza fejedelemhez ment volna nőül. Karácsonyi megkísérelte ugyan e tudósítás igazolását, a menyasszonyt II. Miciszláv leányával, I. Béla magyar király feleségének történeti forrásokból teljesen ismeretlen testvérnénjével helyettesítette s a házasság idejét 1028 tájára tette, de zseniális okfejtése semmiképen sem állja ki a kritikát. A régebbi lengyel krónikák mit sem tudnak Géza fejedelem s még kevésbé Imre herceg lengyel házasságáról. A reájuk vonatkozó s I. Béla királyunk házasságának analógiájára képzett hagyomány a XIII. században keletkezett az akkori lengyel-magyar érintkezések és a lengyel földön is elterjedt Szent István-kultusz hatása alatt. Géza házasságáról először a XIII. század elején írt zavaros Lengyel-magyar krónikában esett szó s onnét a század második felében, bizonyára IV. Béla lengyel házasságot kötött két leányának, Jolánnak és Kingának környezete révén került a többi krónikákba és évkönyvekbe. Imre házasságáról pedig éppen csak egy forrás beszél az egymással Szent Imre és

felesége példájára szűzházasságban élő Szemérmes Boleszláv és Szent Kinga idejében. Nyilvánvaló, hogy ez a házasság sem egyéb a lengyel fejedelmi széken ülő ájtatos királykisasszony intenzív Szent Imre-kultuszában gyökerező jámbor fikciónál, amihez a későbbi lengyel-magyar házasságok analógiája mellett pusztán a szent herceg feleségének kilétét nem ismerő Legendának ez a hiánya szolgált alapul. Szent István politikai koncepciójába legjobban beillik az említett kései horvát hagyománynak az az értesítése, hogy Imre III. Kresimir horvát király leányát vette volna nőül. Kresimir fia, a horvát István király 1010 óta sógorságban volt Szent Istvánnal. Felesége, Orseolo Jocela, testvére volt Ottó dogének, ki — tudjuk — Szent István testvérét vette nőül s apja lett Péter magyar királynak. A magyar-horvát-velencés szövetség mindenestre kívánatosá tette a magyar és horvát uralkodóházak szorosabb rokoni összeköttetését. Mindazonáltal forrásunk kétes hitele miatt a horvát házasságot sem tekinthetjük bizonyított ténynek, csupán nagy valószínűséggel bíró feltevésnek.

Történetíróink egynémelyike tudni véli, hogy Imre herceg aktív részt vett az 1030. évi német háborúban. A valószínűség kétségtelenül amellettszól, hogy István szerepet juttatott örökösének e nagyjelentőségű katonai akcióban, de pozitív bizonyítékát ennek sem találjuk forrásainkban.

Imre uralkodói kvalitásai, politikai felfogása és katonai tehetsége tekintetében mindössze annyit állapíthatunk meg, hogy apja mily irányban, mily szellemben nevelte és mily kötelességeket szabott eléje. Az Erkölcsei Intelmekben egybefoglalt kormányzati elvek és etikai szabályok azonban nem az ifjú herceg, hanem az államszervező király szellemét és egyéniségét tükrözik vissza. A fiúról legfeljebb csak feltevésként állíthatjuk, hogy a szent dolgokban tanúsított páratlan kötelességtudásával bizonyára híven igyekezett követni apja tanácsait s hogy életbenmaradása esetén az ő nyomdokain haladó, komoly és lelkiismeretes uralkodó válhatott volna belőle. E feltevésünket bizonyítani — sajnos — nem tudjuk, mert uralkodása korai halála miatt meghiusulván, kortársainak és a következő nemzedékeknek figyelmét a fiatalon elhalt királyfi életének eszményi tisztasága, a szent hitvallók legnagyobbjaira emlékeztető erényei vonták magukra. Egyéniségének földi vonásai hamarosan szétfoszlottak a távoli idők homályos ködében, de életszentsége, tökéletes lemondása és keresztény alázata megszereztek számára a szentek glóriáját s a keresztény magyarságnak a szenttisztelet szokásos mértékét messze meghaladó, különös tiszteletét. Felmagasztaltatása napját, november 5-ét, mindjárt szenttéavatása után magyar egyházi ünneppé avatta Szent László törvénye. Később századokon át halála napja, szeptember 2-ika, is ünnepe

volt a magyar egyháznak. Székesfehérvárott és Esztergomban őrzött ereklyéi, a tiszteletére szentelt fehérvári várkapolna, a nagyváradi Imreoltár, a solti széken — nyilván egykori szálláshelyén — épített s a mai Szentimre-pusztának nevet adó temploma búcsújáráshelyei lettek a vigasztalásra, gyógyulásra vágyó hívőknek. A XII. század második felében kultusza még inkább fellendült, mikor Eufrozina királyné káptalant és több templomot alapított emlékére, III. Béla pedig anyjától örökölt tiszteletének kifejezésésképen elsőszülött fiát is az ő nevéből kereszteltette. A királyi család fokozódó Imre-kultuszának bizonyára része volt a szentéletű Árpád-ivadékok — Szent Erzsébet, Boldog Margit s a hitvestársukkal szűzházasságban élő Kálmán halicsi király és Kinga lengyel fejedelemasszony — lelki alkotásának kialakításában. Az uralkodóház körén túlterjedő, állandó és intenzív Imre-kultusz létezését magánföldesurak által tiszteletére emelt templomok és róluk Szentimrének nevezett községek hosszú sora, középkori egyházi könyvekből ismert sok himnus, sequentia, officium és szentbeszéd bizonyítja. Szent Imre a magyarság köztudatában, majd a szomszédos Lengyelországban is a földi javakat megvető és a testi vágyakon győzedelmeskedő ártatlanságnak szimbóluma lett. Emléke ily alakban élt a katolikus magyarság köztudatában a legutóbbi századfordulóig, mikor a védelme és pártfogása alá helyezett egyesületek és intézmények működése nyomán tisztelete új erőre kapott s a régi képszíneinek felélénkítésével a tökéletes magyar ifjú szimbólumává avatott.

Szent Imre életének tisztasága, buzgalma és a magyar kereszténység primiciális áldozatául tekinthető korai halála teljes magyarázatát adják egyházi kultuszának, a katolikus magyarok ezreinek lelkét betöltő vallásos tiszteletnek, de nem fejtik meg az egész nemzet, a magyar ifjúság Imre-kultuszának problémáját. A források szűkszavú adataiból szinte csak körvonalaiban kibontakozó, halovány történeti alak nem ad felvilágosítást, miképen került Imre herceg a példaadó magyar ifjú szimbolikus trónjára, miért kell épen őt állítani követendő példaképül a magyar jövő ifjúsága elé? Hiszen ha csupán az életszentséget és — a szent hercegnél inkább csak feltételezett — fejedelmi erényeket nézzük, nála sokkal inkább követésre méltó eszményül kínálkozik a keresztény eszméket és erkölcsöket a magyar erővel és alkotókészséggel tökéletes harmóniában egyesítő László herceg, az ifjúkor sok szép ígértét később hatalmas sikerrel és alkotásokkal valóra váltó Szent László király ifjonti alakja. Ha Imrét pusztán mint individuumot néznők, csupán a forrásokból megismert egyéniségére, erényeire volnánk tekintettel, felesleges volna a magyar géniusz, az ifjan és öregben egyaránt tökéletes magyar vitéz, a magyar harckészség, alkotóerő és fenntartó bölcsesség szimbólumaként tisztelt

nemzeti hősünkkel, Szent László királlyal egy vonalba helyeznünk s a magyar ifjúság elé második eszményül állítanunk. De Szent Imre, a magyar történelem Szent Imréje nemcsak mint individuum, nemcsak mint az ifjan és tragikusan végződő életsors megtestesítője, hanem egy egész nemzedék, egy útjelölő történeti irány és egy nagy etikai elv megszemélyesítőjeként érdemelte ki ifjúságunk különös tiszteletét.

Szent Imre megszemélyesítője a harmadik nemzedéknek, melynek — Géza nemzedékének félkereszténysége és belátásos valláspolitikája, István kortársainak már benső vallásos meggyőződésben gyökerező, de mégis inkább politikai értékű megtérése s a világi erőhatalom segítőeszközeivel végrehajtott térítő- és szervező munkája után — már vérévé vált az egykorú reformok tisztítótüzeiben újra megacélozott, politikamentes keresztény gondolat. Megszemélyesítője az ifjú magyarok nemzedékének, mely korának uralkodó eszméit, törekvéseit megértve és életeszmenyét átérezve, tudatosan és elszánt akarattal tört azok teljes megvalósítására.

Megszemélyesítője a nemzedéke eszményeiben és saját életformájában is diadalra jutott történeti iránynak, mely a keresztény egyház és a nyugati kultúrközösség hatalmas organizmusaiba való szerves beilleszkedést jelölte ki a keletről Európa szívébe szakadt magyar nemzet egyedül járható útjával.

Megszemélyesítője az emberi létteljesítmény értékmérőjét a megalkuvást nem ismerő kötelességtudásban, a tisztult erkölcsi felfogásban, az élethivatás teljes betöltésére és a választott életideál minél tökéletesebb megvalósítására irányuló törekvésben felismerő etikai elvnek.

Ebben a szimbólikus alakjában áll Szent Imre a példaadó magyar ifjú eszményeként a keresztény magyar egyetemes ideáljául tekinthető Szent László mellett, ez alakban lesz példaképévé a nemzet ifjúságának s példájának követése nem az ő szerzetesi életmódjának lélektelen utánzásában, a mi korunk törekvéseivel összhangba nehezen hozható középkori életeszmeny feltámasztásában, hanem a keresztény etikán alapuló korszerű magyar életideál kialakításában, az önmegtagadásig menő kötelességteljesítésben, az élethivatás lelkiismeretes betöltésében fog kifejezésre jutni.

IV.

KARD ÉS LILIOM.

Sajó Sándor osztályelnöktől.

*Egy üde kép az ősmagyar homályon:
Káprázat-é, vagy értelmes való?
Fehér valóság, oly szép, mint az álom,
Megbúsult korra hittet szárnyaló;
A messze multból dal csendül szívembe:
Egy szent királynak volt egy szent fia, —
S mint mikor éjre hajnal száll derengve,
Elöttem áll egy ifjú dalia.*

*Csak kandikálj az erdő rejtekebe,
Bujósdít játszó pajkos napsugár:
Királyfi jár ott, Árpád nemzedéke,
Liliomként ékes, tölgyszálként sudár;
Nyomán ősz Gellért lépdegél vidáman,
Dúdolni, halkan, új nótát se rest, —
Igy fénylik együtt Isten templomában
Honvédő kard és megváltó kereszt.*

*— Jár a királyfi erdő csendes árnyán,
Őt tükrözvén ott minden földi szép,
Harmatgyöngyökből tündöklő szívárvány
Ragyogja vissza lelke hőszinét;
Harangvirágok hajlongnak feléje
És neki zeng-zsong minden lombos ág,
A napsugár is mintha dalt zenélne:
Üdvözlégy, testvér, földi tisztaság!*

*Növeszt az Isten szálját és virágot,
S eggyé csodázhat tölgyet s liliomot:
E képet lásd, ha szárnyas ifjúságod
Lidérctüzek közt árván imbolyog;*

Tölgy büszke törzse, liliom tiszta kelyhe
 Nagy magyar útra kettős nevelő:
 Az ősi példát lelkeddé lehelve
 Új szárnyat ad mint szépség és erő.

És kell a példa: hős erő a karba,
 És kardos kézbe kell a liliom;
 Mocsárba tévedsz, új idők magyarja,
 Ha sárba vész a tiszta ősi nyom;
 A lápvirág is napsugárra szomjas
 És himes selymű rét után sóhajt, —
 Nehéz úton hogy vidáman dalolhass,
 Kelő hajnaltól tanulj zengni dalt!

Harangszó kondul, Lélek hirdetője:
 Egy szent királynak volt egy szent fia;
 Hogy eszményképül lengjen új időkre,
 Az ég rendelte ifjan hálnia;
 A képzelet most patyolatba vonja
 Tavaszkorának minden virtusát,
 Hogy ez rázúgjon minden Trianonra
 Mint diadalmas magyar ifjúság...

— Királyfi jár a bús magyar határon,
 Halk álom szárnyán értelmes való:
 Van ifjúság és szent a tavasz-álom,
 S van földi érzés égre szárnyaló;
 A bús jelent az ősi mult ígézi,
 Hogy meg ne rendülj, magyar Ilion, —
 Két fegyver kell itt szebb jövőt idézni:
 Erő és szépség — kard és liliom...

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK,
SZENT ÁGOSTON HALÁLA ÖTSZÁZADIK, KATONA
JÓZSEF, KISFALUDY KÁROLY ÉS VIRÁG BENEDEK
HALÁLA SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEP-
LÉSÉVEL EGYBEKÖTÖTT XIV. RENDES ÜNNEPI ÜLÉSE
1930. ÉVI DECEMBER 14-ÉN.

I.
ELNÖKI MEGNYITÓ.

Gróf Apponyi Albert elnöktől.

Ez az esztendő valóban a centenáriumok esztendője. Hazánkban az uralkodó vonást Szent Imre centenáriuma szolgáltatta, melynek felejtethetlen benyomásai remélhetőleg maradandó befolyással lesznek a magyar nemzeti lélekre. De ime, itt van előttünk irodalmunk három nagyjának neve, mai közgyűlésünk programja: Katona József, Kisfaludy Károly és Virág Benedek neve, akik halálának századik évfordulójáról emlékezünk meg és akiknek pusztán említése is fölidézi lelkünkben a magyar Géniusz föllendítésének azt a páratlan korszakát, melynek impulzusai fölött elmélkedni, azok erejét napjainkban újból fölidézni ma időszerűbb, mint valaha. Azután pedig — és ezt a nevet tettük ünnepi programmunk élére — a világegyházzal egyetemben ünnepeljük a legnagyobb keresztény lángelmék egyikének, Szent Ágostonnak centenáriumát, aki soha ki nem alvó világító toronyként fénylik felénk a századok kódén át.

Szent Ágoston a keresztény bölcsészet platói irányzatának épügy vezető elméje, amint Aquinói Szent Tamásban csúcspontját éri el az aristotelesi inspiráció. Nekem a Szent Imre centenárium egyik mozzanata, a Magyar Tud. Akadémia Szent Imre ünnepélye, adta kezembe Szent Ágostonnak egyik monumentális művét, a «De civitata Dei», Isten bizodalmaról szóló értekezést. Úgy jutottam hozzá, hogy, az Akadémiától nyert megbízás folytán, tanulmányoznom kellett Szent Istvánnak Imre herceghez intézett intelmeit, elsősorban magyar közjogi és politikai

vonatkozásaikban, de figyelemmel azok bölcsészeti tartalmára is, melyből az előbb említett szempontokat elválasztani sem lehet. Szemügyre kellett tehát vennem azt a kontroverziát, amely az intelmek keletkezési ideje tekintetében fölmerült és amely most azok Szent István korabelisége értelmében dült el, nem utolsó sorban annak az érvnek erejéből, hogy a tudós szerző, aki csak a nagy király sugalmazása alatt dolgozó egyházi férfiú lehetett, egész nyilvánvalóan nem thomista, hanem ágostoni bölcsészeti és theologiai befolyás alatt állott. Ezt a tételt kívántam magam előtt igazolni, a tudatlanság elfogulatlanságával, és ezt ne tessék paradoxoni tételnek venni; mert számos tapasztalás mutatja, hogy a tudós kutató gyakran a munkája befejezetlenségének valamely stádiumában nyert és benne megjegecesedett benyomásnak rabja és akkor azután csupán azt veszi észre további kutatásában, ami azt a benyomást megerősíti és öntudatlanul félretolja azt, ami abban megzavaró. Így jutott kezembe a «De civitata Dei» csodálatos munka, mely azonfelül, hogy teljesen megerősítette bennem az «Intelmek» szentágostoni befolyásra valló felfogását, ritka szellemi élvezetek kútforrása lett számomra. Szent Ágoston valósággal Plátónak keresztény folytatója; nem hiába beszél róla az idézett munka egyik fejezetében szinte határtalan rajongással (holott Aristotelest, aki pedig Szent Tamásnak egyszerűen — «phylosophus» — bölcsész volt, hűvös tisztelettel említi meg), *ő Platóval congenialis elme, valamint Szent Tamás Aristotelessel volt ez*. Hiszen a platói bölcsészet egyik *legmélységesebb* tételét, az «ideák» elméletét, ő emelte ki abból a homályból, amelyet a platói előadás még teljesen el nem oszlatozott, midőn azt akkép magyarázta, hogy az «ideák» alatt, melyeket Plato nem akart merő elméleti abstrakciónak tekinteni, hanem valósággal létező lényeknek, a dolgok előidézőit kell érteni, amint az az isteni tudatban, a teremtdő tervben létezik. Ez a nagyszerű kiépítése egy a feltaláló művész által be nem fejezhető épületalaprajznak, jellemző nem csupán Szent Ágostonnak Platóhoz, de egyáltalán a keresztény bölcsészetnek a Krisztus előttihez való viszonyára nézve. Itt is, a bölcsészet nagyszerű kezdeményezéseire nézve áll a: «non veni solve sed adimpere» mondás, melyet a Megváltó az ószövetségi törvényre nézve állított föl.

De nem akarok tovább kontárkodni azon a téren, amelyen illetékes tagtársaink előadásait várják; csak arra akartam reámutatni, saját lelki élményem kapcsán, hogy Szent István intelmeire gyakorolt befolyása folytán magyar vonatkozásokkal is bír, Szent Ágostonnak, a keresztény bölcsélet e halhatatlan *hőse*nek műve és most átadom a szót Szent Ágoston egy hivatott magyarázójának, Kecskés Pál tagtársunknak.

II.

SZENT ÁGOSTON VILÁGNÉZETE.

Kecskés Pál rendes tagtól.

Szent Ágoston egyéniségének a nagysága legeredetibb módon világnézetének tükrében mutatkozik be előttünk. Halálának 1500-ik évfordulóján alakját a leghívebben írásai nyomán állíthatjuk magunk elé, melyek mindegyike a legközvetlenebb egyéni élmény szülötte, valamennyi írójuk lelkiiségének hűséges rajzát adja. Annak a klasszikus gondolkodókkal szemben páratlan érdeklődésnek a titkát, mely Szent Ágoston iránt a benne egyik legtekintélyesebb teológusát tisztelő Egyházon kívül az egész művelt emberiség részéről megnyilvánul, gondolatainak eredetisége, problémáinak az emberi lélek mélyéről feltörő üde frissesége magyarázza.

Ágoston keresztény-pogány házasságból származott. Atyja erős érzékisége, anyja szelíd alázatossága volt öröksége. Műveltsége római, de afrikai hazája Kelet szellemi áramlataival is érintkezésbe hozta. Nehéz, nyugtalan időkben élt, abban a korban, midőn a régi római birodalom nagysága lehanyatlott s új fordulóhoz ért a történelem. Pályáját mint rétor kezdte, de a filozófia épügy érdekelte, mint a művészet és a matematika problémái. Megtérése után pappá, majd püspökké lesz s a tudós teológus munkáját a lekipásztorkodás teendőivel egyesíti. Egy jelentéktelen numidiai város püspöke, de levelezése révén összeköttetésben áll az egész művelt világgal. A misztikus lelkimagány kedvelője, de ugyanakkor rendíthetetlen bátorsággal száll síkra az Egyház tanainak a védelmére. Tekintete az örökkévaló értékekre szegeződik, de a földi lét bajait, egy omladozó világbirodalom küzdelmeit is bensőséges részvétellel éli át. Éles elméjű spekulatív tehetség, de mély érzelmi világa megóvjá az intellektualizmus ridegségétől s problémáiban közvetlenül érdekelve találja önmagát. Lényegszemléletre beállított intuitív szellem, de egyszersmind az emberi lélek titkos rejtekének éleslátású szemlélője, kinek megadatott a ritka írói képesség, hogy gondolatainak, gazdag érzelmi világának finom árnyalatait klasszikus latin nyelven meglepő könnyedséggel és művészi tökéletességgel örökítse meg.

Ágoston, kinek lelkére a legkülönbözőbb árnyalatú benyomások rétege rakódott, aki magában egyesítette a művész, a tudós és a szent

kiválóságait, akinek életpályája változatos fordulókön ment keresztül, arra volt hivatva, hogy önmaga lelkében élje meg az örök ember örök problémáit s lelkének az önmegfigyelés közvetlenségében megragadott rezdüléseiből állapítsa meg az emberi szív örök tendenciáit.

Az ifjúság könnyelmű évei közepette egy komolyabb élethivatás üzenetét 19 éves korában Cicero egyik filozófiai műve közvetítette, mely arra buzdította, hogy az igazi bölcseséget tegye magáévá s állhatatosan ragaszkodjon hozzá.¹ A lelki elmélyedésre ösztönző eme első benyomástól kezdve a bölcsesség, a tudás, mint az ember boldogságát biztosító életérték lebegett előtte s ennek az ígérete csalta a manicheusok táborába, anélkül, hogy azok durva materializmusa szellemi vágyait kielégíthette volna.² Az akadémikusok között még rövidebb ideig bírja ki, a szkepszis terheltségét igazságot szomjazó életösztone nem viselhette el. Szabadabban lélekzett fel az újplatonizmus transzcendentális eszmevilágának a légkörében,³ de lelke vágyainak beteljesedését a kereszténység hozta meg. Élete legnagyobb eseménye, megtérése az értelem megvilágosítását és az akarat felszabadítását jelentette s a kegyelemnek az egész embert átalakító ereje rendíthetetlen meggyőződésévé tette, hogy a boldogság nem más, mint a legfőbb jó bírása,⁴ megragadása lelkünk intuíciójában s lényének átkarolása szeretetünk melegségével.

Ágoston számára megtéréssel megoldódott az élet problémája, mely szerinte a boldogság problémája. Mert az élet alapösztönét a boldogság vágyában ismerte fel. De nem boldog, aki nincs birtokában annak, amit szeret, sem az, aki birtokában van ugyan, de káros részére, sem pedig az, aki nem szereti a jót, aminek birtokában van. Az egyiket a vágy gyötri, a másik csalódik, a vágynélküli pedig beteg lélek. Egyik sincs a három közül baj nélkül, tehát egyik sem boldog.⁵ Boldoggá csak olyan jó teheti az embert, ami nála magasabbrendű. Az igazi jót önmagunkon túl kell keresnünk s az ismeret vezet el hozzá. Viszont az ismeret csak akkor tehet bármit is magáévá, ha az akarat részéről megvan a vonzalom. Minden ismeretünknel érdekelve vagyunk, nincs is más célja a filozofálásnak, mint a jó megismerése.⁶ Az ismerettartalom nemcsak sápadt árnyékolása a valóságnak, minden ismeretünknek érzelmi színezete is van, szeretetünk melegsége árasztja azt el: a szeretet köteléke

¹ Confessiones I. 3. c. 4.

² I. m. I. 3. c. 7.

³ I. m. I. 7. c. 9. kk.

⁴ «Beatus est qui fruitur summo bono.» De libero arbitrio. I. 2. c. 13. n. 36.

⁵ De moribus Ecclesiae, I. 1. c. 3. n. 4.

⁶ «Nulla est causa philosophandi nisi finis boni.» De civitate Dei I. 19. c. 1, n. 3.; I. 18. c. 39.

fűzi egybe az ismerettárgyat és a megismerő alanyt.¹ A szeretet értéke a tárgytól függ, mert a tárgy önmagához hasonlítja át a lelket. A lélek silányabbá lesz, ha magánál alacsonyabbat szeret,² viszont az igazi jó szeretetével önmaga is jobbá lesz.³ A lélek igazi java, értékben gyarapodása a legfőbb jó, az Isten s így a boldog élet nem más, mint az az ismeret, melyben az Örökkévalót a lélek maradandóan magáévá teszi.⁴ Vagy nem abban állapítja-e meg az Írás is a boldogságot, miszerint «ez az örök élet, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istent s akit küldöttél, Jézus Krisztust?»⁵ Ezt az üdvözítő ismeretet hozta meg Ágoston lelkébe megterése, egy, a lelkét teljesen kitöltő élmény s megértjük, ha ettől a pillanattól kezdve csak egy kérdés érdekl: Isten és a lélek viszonya.⁶

Ha ezen lelki beállítottság mellett a filozófiai és teológiai szemlélet körvonalai egybefolynak, ezen Szent Ágoston ütközik meg a legkevésbé. Hiszen az egész társas-élet a hiten alapszik, ismereteinket mások előadásából szerezük,⁷ miért ne fogadnánk hát el hittet Krisztus kijelentéseit, melyek minden bizonyásgtétel között a legnagyobbak;⁸ miért ne vetnénk magunkat készséggel alá az Egyház tanításának, melyet krisztusi tekintélyének súlyával igazol?⁹

Szent Ágoston világnézete az igazságkeresés szenvedélyéből született meg. Egy szenvedélyből, mely nemcsak ismerni, hanem bírni akarja az igazságot, melyet nem elégíthet ki a teória, a száraz gondolatkonstrukciók váza, hanem mely az igazságért azért eped szomjazó lélekkel, hogy belőle élhessen, hogy élete szabályává tehesse. Az igazság objektív létének s ezzel együtt a keresztény világnézet bizonyosságának az igazolása részére életszükséglet. Mert bár a «crede ut intelligas» elvét vallja,¹⁰ tudatában van az ész spekulatív erejének is s a hit és ész békés harmóniáját hirdetve nem érzi magát felmentve az alól, hogy hitét értelme előtt is ne igazolja.¹¹ Ennek az igazolásnak főbb gondolatmenetét nyo-

¹ «Partum ergo mentis antecedit appetitus quidam, . . . idemque appetitus, quo inhiatur rei cognoscendae, fit amor cognitae, dum tenet atque amplectitur placitam prolem, i. e. notitiam gignentique coniungit.» De Trinitate, I. 9. c. 12. n. 18.

² De mor. Eccl. I. 1. c. 3. n. 5.

³ Enar. in Psalm. 144. 1.

⁴ «Quid est aliud beate vivere, nisi aeternum aliquid cognoscendo habere.» De diversis quaestionibus 83. q. 35. n. 2.

⁵ Ján. 17. 3.

⁶ Soliloquia I. 1. c. 2. n. 7.; De ordine I. 2. c. 18. n. 47.

⁷ De utilitate credendi. c. 12. n. 26.; De civ. Dei. I. 11. c. 3.

⁸ Contra Academicos. I. 3. c. 20. n. 43.

⁹ «Totum culmen auctoritatis lumenque rationis in illo uno salutari nomine atque in una Eius Ecclesia recreando et reformando humano generi constitutum est.» Epistola 118. c. 5. n. 33.

¹⁰ Sermo 118. I. 1.; De lib. arb. I. 2. c. 2. n. 6.; De doctrina christiana I. 2. c. 12. n. 17.

¹¹ De Trin. I. 15. c. 28. n. 51. A legújabb kutatók egybehangzó megállapítása

mon követve alakulnak ki előttünk Szent Ágoston világnézetének a körvonalai.

Az igazság megismerhetőségének a bizonyítására már az akadémikus szkepszis cáfolatául egyik érvül szolgál arra a tényre való hivatkozás, hogy ha az érzékek tévesen fognák is fel a külvilág adatait, maga az érzéklés ténye, a tudatélmény, letagadhatatlan bizonyossága énünk létének.¹ Ez a bizonyíték Ágoston későbbi műveiben is egyre visszatér² s a Szentháromságról szóló, fiatalon kezdett s öregségében befejezett,³ teológiai és filozófiai szempontból egyaránt legjelentősebb művében jut legalaposabb kifejtéshez. A lélek nemcsak a tárgyi világ ismeretképeit hozza önmagában létre, hanem a saját állagi énjét közvetlenül, ismeretkép közvetítése nélkül fogja fel. Az önismeret (*notitia sui*) aktusában megszűnik az alany és tárgy kettősége, a lélek a megismerő alany s a megismert tárgy egyszerre.⁴ De nem érzéki természetű ez az ismeret. Nem történik az részekre bontással, úgy valahogyan, hogy a lélek egyik része az alany, másik része az ismeret tárgya. Ilyen elképzelés teljesen ellentmond az öntudat fogalmában kifejezett tökéletes alany-tárgyi azonosságnak.⁵ Hanem a lélek szellemi módon (*incorporea conversio*) önmaga felé fordul s önmagába visszatér: az önmagáraelmélés aktusában önmagát mint tudata tárgyát közvetlen felfogja.⁶ A lélek tehát a maga közvetlenségében ragadja meg a saját valóját s a kételkedés aktusában a maga kételkedő létét éli át.

De a szkepszisnek azért sincs jogosultsága, mert értelmünk matematikai tételek, logikai principiumok, erkölcsi elvek birtokában van, melyek általános és szükségképeni érvénye mindenki előtt nyilvánvaló. Ezeket az elveket nem a tapasztalati világból merítjük, mert a tapasztalat adatairól az elvek alapján ítélünk.⁷ De a saját változékony értelmünk sem lehet változhatatlan elvek feltalálója, melyek igazságértéke különben sem függ az egyéni elgondolástól. Az elvek, az ideák, a szellemi világ adottságai, időtől és helytől független, örökké létező transzcendens való-

szerint Szent Ágostonnál a filozófia célja kizárólag a hit igazolása. V. ö. Boyer Ch.: *L'idée de vérité dans la philosophie de Saint Augustin*. Paris, 1921.; Eibl H.: *Augustin und die Patristik*. München, 1923.; Gilson E.: *Introduction à l'étude de St. Augustin*. Paris, 1929.

¹ *Contr. Acad.* I. 3. c. 11.

² *De beata vita* c. 2. n. 7. — *Solil.* I. 2. c. 1. n. 1.; *De vera religione* c. 39. n. 73.; *De civ. Dei* I. 11. c. 26.

³ *Epist.* 174.

⁴ *«Mens cum seipsam cognoscit, sola parens est notitiae suae; et cognitum enim et cognitor ipsa est.»* *De Trin.* I. 9. c. 12. n. 18.

⁵ *I. m.* I. 10. c. 4.

⁶ *I. m.* I. 14. c. 6. n. 8.

⁷ *De lib. arb.* I. 2. c. 12. n. 34.

ságok, elmúlhatatlanok s akkor is léteznének, ha senkisésem gondolná azokat. Mert nem a következtetés hozza azokat létre, hanem a gondolkodó elme maga előtt találja azokat.¹

Midőn Ágoston önmagába merülve, elméjében rátalál az örökérvényű elvek, az igazságok világára, platonai dialektikával eljut az örök igazsághoz, Istenhez. Mert ha a matematikai, az erkölcsi igazságok változhatatlanok és örökérvényűek, «nem tagadhatod, hogy van egy változatlan igazság, mely mindezeket a változatlan igazságokat magában foglalja. S ezt az igazságot nem tekinthetjük a te, vagy az én, vagy bármelyik ember tulajdonának, hanem mindenki számára, aki a változatlan igazságokat szemléli, mint csodálatos, titokzatos és mégis sugárzó fény megközelíthető s magát nekik nyújtja».²

Isten eszméi a lét forrásai. A lét minden fokán mutatkozó változékonyság nyilvánvalóvá teszi, hogy a dolgok nem azonosak az abszolút és változatlan ideákkal, viszont az egység, szépség, jóság és igazság határozmányai, a világban tapasztalható rend és mérték arra utalnak, hogy minden az isteni elgondolás realizációja, minden Isten eszméinek mása.³

Alkalmazkodva az Írás szavaihoz, melyek szerint Isten mindent egyszerre teremtett, Szent Ágoston úgy tartja, hogy minden a világ kezdetétől létezik, de csak arra alkalmas pillanatban fejlődik ki a jelenségek világában. Az anyagban elrejtette Isten a testetlen létcsírákat (*semina seminum, rationes causales*), melyekben a számok mint eszmei energiák rejtőznek s idejükben való kifejlődésüket biztosítják.⁴ Amint a gyermek testében már benn rejlenek az ifjúság erői s amint az ifjúban rejtve adva van az öregkor gyengesége,⁵ épúgy a világ is kezdetől fogva magában hordja mindannak a csiráját, ami valaha létre fog jönni.⁶ Ez a szemlélet érvényre juttatja a fejlődés tényét, melyet azonban nem mechanikus erők hoznak létre, hanem Isten öröktől létező tervei irányítanak. Isten közvetlen közbenjöttével ad az önmagukban elégtelen kozmikus energiáknak oly képességeket, melyek a létcsírák kifejlődését lehetővé teszik.⁷

Szent Ágoston szereti Istent tűzhelyhez hasonlítani, melynek melege a tőle való távolodás mértékében fogy. Legközelebb állnak hozzá az

¹ De div. quaest. 83. q. 12. n. 34.; De vera relig. c. 39. n. 73.

² De lib. arb. l. 2. c. 12. n. 33.

³ De div. quaest. 83. q. 46.; De vera relig. c. 31. n. 57.

⁴ De Genesi ad litteram. l. 5. c. 7. n. 20.

⁵ I. m. l. 6. c. 16. n. 27.

⁶ «Sicut matres gravidae sunt foetibus, sic ipse mundus gravidus est causis nascentium», De Trin. l. 3. c. 9. n. 16.

⁷ De Gen. ad litt. l. 2. c. 15. n. 30.

értelemmel megáldott és szeretetre képes lények : a szellemek, legtávolabb van tőle az élettelen, testi valók világa. Isten különböző mértékben részesítette a létben a teremtett világ lényeit s azért a metafizikai szemlélet előtt a világ a létsíkok hierarchikus sorozatában mutatkozik, melynek legfelsőbb fokán áll Isten, a lét teljessége s utána következnek a teremtett lények, melyek tökéletessége változékonyságuk arányában csökken.¹ A lélek csak az időben változik, a test térben és időben.² Miután pedig a lét a jóság meghatározója,³ a lét foka állapítja meg a valók értékét, aminek úgy a metafizikában, mint az etikában döntő jelentősége van.

A keresztény teremtéstan hozza meg Ágoston lelki nyugalmát, melynek a manicheusokkal való ismeretsége óta legkinzőbb problémája a rossznak a kérdése volt. A keresztény Ágoston megérti már, hogy a teremtmény Istentől van, de Isten nem önmaga lényéből adott neki létet, hanem a semmiből teremtette. Ami pedig a semmiből lett, nemcsak a létnek, hanem a nemlétnek is részese. Változékonny, a mérték, forma és rend arányai benne nem állandók s ennek következtében beáll az a hiány, amit rossznak nevezünk.⁴ De a homályos helyek emelik a színhatást, keletkezés és elmúlás folytonos változatossága isteni szemnek való csodás szépségű látvány. Olyan az universum a maga változatos életével, mint a szépen csengő szónoki beszéd, melynek minden szava születése után az enyészet fia.⁵

A rossznak is megvan a rendeltetése a gondviselés rendjében s a rossz léte nem akadályozza meg Ágostont abban, hogy a jót meg ne lássa. Isten szépségét, jóságát, igazságát szemléli minden művében, de legszívesebben ott szemlélődik, hol Isten legközvetlenebbül felfogható, önmaga lelkében. Misztikus életszentsége, pszichológus tehetsége egyaránt arra rendelik, hogy a «homo interior», a «cor humanum» titokzatos életére fényt vessen. Ámde ennek nem kis akadály a meglepő tény, hogy a lélek szűk önmaga bírására.⁶ Megtörténik gyakran, ahelyett, hogy valamit feljegyeznénk, egyszerűen emlékezetünkre bizzuk. Ámde később, mikor szükségünk lenne rá, nem vagyunk képesek tudatunkba visszaidézni. És íme, egyszerre, anélkül, hogy gondolnánk rá, hirtelen eszünkbe jut. Vajjon talán nem mi voltunk azok, akiknek nem jutott

¹ «Rebus, quas ex nihilo creavit esse dedit, sed non summe esse, sicut ipse est ; et aliis dedit esse amplius, aliis minus ; atque ita naturas essentialium gradibus ordinavit.» De civ. Dei. I. 12 c. 2.

² Epist. 18.

³ «Bonum est enim esse formatum.» De vera relig. c. 18. n. 36.

⁴ De natura boni. c. 4.

⁵ I. m. c. 8.

⁶ Conf. I. 10. c. 8. n. 15.

eszébe, talán közben-közben elhagyjuk önünket s ismét megtaláljuk magunkat?¹ Bármint legyen, tény, hogy «a léleknek van valahol valamije, amit nem tud felfogni. Hol ez a valami? Nem lehet kívül, hanem csak benne».² Tényleg csak az van tudatunkban (in conspectu mentis), amiről épen gondolkodunk, a többi szellemi kincsünk, pedig abban a titkos ismerettárban van elrejtve, amit emlékezetnek hívunk.³ Az emlékezet önünk marandóságának az alapja, multunk hordozója, ebben az értelemben a «lélek és emlékezet egy és ugyanaz».⁴ A lélek mint osztatlan élettevékenység — metaforikusan értve — kétirányú kiterjedésre (distensio) képes: a jövő felé, melyet vár s a mult felé, melyre emlékezik. Amire figyel a jelen, rajta halad át a multba az, ami jövő volt.⁵

De az emlékezet metafizikai jelentősége igazi mivoltában csak akkor tárul fel előttünk, midőn Ágoston annak titkos rejtekében Isten lakóhelyét fedezi fel. Isten mindenütt jelen van, minden öbenne és őáltala él, de róla tudomást csak az ember szerez, midőn jelenlétéről megemlékezik. «Ime, Uram, mekkora utakat bejártam emlékezetem térségein. Téged kerestelek s emlékezetem nélkül nem tudtalak volna megtalálni... s ahol valami igazságot találtam, ott találtam mindig az én Istenemet, az igazság forrását.»⁶ Amint létünket Isten ereje tartja fenn, épúgy Isten minden biztos ismeretnek a közlője is. Mert a lélek, ez az öntevékeny szellemi energia, a gyarló, a mulandó és változékony dolgokkal érintkező test segítségével bajosan jutna a lényegek ismeretére. De a tanítás sem lehet forrása az értelmi ismeretnek, mert az oktató szava csak jel, mely nem a fogalmat hozza létre, hanem a már meglevő fogalom szemléletére irányítja a figyelmet.⁷ A lélek igazi tanítója az Isten. Ha önmagunk erejéből léteznénk, önmagunk erejéből szerezniénk a tudást is, de amint létünk Istentől van, épúgy tudásunk is őreá támaszkodik.⁸ «Isten az értelem fénye, öbenne, őtőle és őáltal lesz minden világos az értelem számára.»⁹

Szent Ágoston tekintete mindenben Isten képmását látja. Miután pedig Isten természete háromszemélyű, minden a Szentháromság nyomát (vestigia) mutatja. S az emberi lélek életében különösképen kifejezésre jut a Szentháromsághoz való hasonlóság. Ennek az analógiának a megállapítása Ágostont sokat foglalkoztatja. Kezdetben a lét, a tudás és

¹ De anima et eius origine l. 4. c. 7. n. 10.

² Conf. l. 10. c. 8. n. 15.

³ Conf. l. 10. c. 8—9.; De Trin. l. 14. c. 6. n. 8.

⁴ Conf. l. 10. c. 14. n. 21.

⁵ Conf. l. 11. c. 28. n. 38.

⁶ Conf. l. 10. c. 24. n. 35. A Vallomások szövegeit Vass József fordításában adjuk.

⁷ De magistro c. 2. n. 3.

⁸ De civ. Dei. l. 11. c. 25.

⁹ Soliloq. l. 1. c. 1. n. 3.

akarás,¹ majd az értelem, öntudat és önszeretet háromságában,² de leggyakrabban az emlékezés, gondolkodás és akarás immanens erőiben,³ mint az egyetlen lélekszubsztancia háromféle, egymást feltételező s egymástól csak viszonylagosan különböző tevékenységében állapítja meg a lelkiéletnek a háromszemélyű egy Istenhez való csodálatos hasonlóságát.⁴ A lelkiélet aktivitása szempontjából a három erő közül az akarat a legfontosabb. Az akarat a lelkitevékenységek rúgója és irányítója, az akarat határozza meg az egész lelkiélet lefolyását, az akarat a lelkiélet elemeit egységbe szervező, a lelkiélet egyensúlyát biztosító erőközpont.⁵ Az akarat önmagában tapasztalt erejében Ágoston az élni-akarást, az életigenlés természetes törvényét állapítja meg, mely az egész világegyetem törvénye s költői beleéléssel úgy látja, hogy a fák is ezért törekednek minél mélyebbre bocsátani gyökereiket, hogy ennek a természeti törvénynek eleget tegyenek.⁶

De az emberi akaratnak is van eredője. Nem vak ösztön, hanem céltudatos biztonsággal irányul tárgyára. Mi szabja meg az akarat irányát, mi az az erő, ami lendületben tartja? Szent Ágoston ezt az erőt a szeretetben találja meg. Az akaratban a szeretet immanens ereje működik. A szeretet a lélek súlya s a lélek arrafelé fordul, amerre ez a súly húzza.⁷ Orientálódásunk célpontjait, értéklésünk elveit szeretetünk szabja meg. A lélek cselekvő energia, megvalósulásra törekvő potenciák feszülnek benne s vágyainkban, törekvéseinken, szeretetünkben nyilvánulnak.

Miután a szeretet a lélek legeredetibb igénye, mi sem áll távolabb Ágoston gondolatvilágától, mint a stoikus életideál, a rideg intellektualizmus világa, mely semmiért sem lelkesedik és semmiért nem szomorkodik s a legnagyobb tökéletességet a teljes közömbösségben, a vágy- és érzelmenlküli apatikus nyugalomban látja. Előtte egy ilyen életprogram az ember legteljesebb degradálása.⁸ Erre, az ő idejében sem ismeretlen életfelfogásra gondolhatott, midőn egyik beszédében a szeretet jogait kitoró hévvel védelmezi. «Azt mondják, ne szeressetek? Távol legyen töletek. Restek, halottak, megvetett nyomorultak lennétek, ha nem szeretnétek. Szeressetek, de vigyázzatok, hogy mit szerettek.»⁹

¹ Conf. I. 13. c. 11.; De civ. Dei. I. 11. c. 26.

² De Trin. I. 9. c. 12. n. 18.

³ I. m. I. 10. c. 11. n. 18.; I. 14. c. 12. n. 15.

⁴ «In his tribus divinum imaginem gerit mirabiliter in sua natura noster homo interior.» De spiritu et anima. c. 35.

⁵ De Trin. I. 12. c. 11. n. 18.

⁶ De civ. Dei I. 11. c. 27.

⁷ «Ita enim corpus pondere, sicut animus amore fertur, quocumque fertur.» I. m. I. 11. c. 28.

⁸ Cf. De civ. Dei. I. 14. c. 8—9.

⁹ Enar. 2 in Psalm. 31. 5.

Szeretetének irányától, vonzalmának a tárgyától függ az ember egész erkölcsi egyénisége. Nem az eredmény, hanem a szándék határozza meg cselekedetének erkölcsi jellegét. «Ha kezded adakozásra nyujtod, de szívedben nincs száanalom, semmit sem adtál, ha pedig szívedben száanalom van, Isten elfogadja alamizsnádat akkor is, ha kezded semmit sem képes adni.»¹

De mi állapítja meg a szeretet helyességét, mi az a jó, amit az ember önmaga megkisebbitése nélkül szerethet? Ágoston világszemlélete előtt — mint láttuk — a valók különböző fokú tökéletességének megfelelően, a lét hierarchikus értékfokozatok szerint tagozódik. Isten a természetben bizonyos rendet állapított meg s az emberi szabadakaratnak az a rendeltetése, hogy az isteni világterv megvalósításán közreműködjek. Az ember szépérzéke is a rendet, a ritmust, a formák harmóniáját igényli. A szép és jó az a benső kapcsolata, amit a görög *καλοθαγαθία* eszméje kifejezett, sem maradhatott Ágoston művészelképére hatás nélkül, ha az erkölcsi élet lényegét a rendben látja s Isten örök törvényének erkölcsi tudatunkat megvilágító fényében a legfőbb erkölcsi törvényt abban a parancsban ismeri fel, hogy mindennek az Isten által megállapított rendet kell követnie.² Ha az ember cselekedeteinek a szeretet ad impulzust s ha az erkölcsi élet-alkalmazkodás az Isten által megállapított rendhez, úgy az erény, a helyes erkölcsi készség nem lehet más, mint az «ordo amoris», a szeretet helyes rendje, olyan szeretet, mely azt szereti, ami szeretetre méltó.³

Ennek a szabálynak az alkalmazásánál Szent Ágoston szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy értékesebbé s így boldoggá az embert csakis olyan jó teheti, ami nála magasabbrendű. Csak egy jó lehet, ami a lélek számára feltétlen értéknövekedést jelent, Isten a legboldogabb lét. Ez a belátás szüli meg az ágostoni etika jelmondatát: «Solo Deo fruendum».⁴ Egyedül Istent érdemes önmagáért szeretni. De nem valami haszonleső eudaimonizmus húzódik meg ennek a mondatnak az árnyékában. Isten nem azért a legjobb, mert bennünket boldogít, hanem azért boldogít, mert a legnagyobb jó. Ágoston az önmagát felejtő s Istent önmagáért kereső szeretetnek az apostola,⁵ a tiszta és önzetlen szeretetet, az «amor castus»-t proklamálja, mely programmá lett s az egész középkori misztika lelkét hevíti.

¹ Enar. in Ps. 125. 5.

² «Ut igitur breviter aeternae legis notionem, quae impressa nobis est, quantum valeo verbis explicem, ea est qua iustum est, ut omnia sint ordinatissima.» De lib. arb. I. 1. c. 6. n. 15.

³ De civ. Dei. I. 15. c. 22.; Epist. 167. c. 4. 15.

⁴ De doctrina christiana. I. 1. c. 22.

⁵ «Noli ad praemium diligere Deum, ipse sit praemium tuum.» In Joan. Evang. tr. 3. n. 21.

Isten, Teremtőnk, fenntartás nélkül magáénak követel bennünket¹ s olyannak alkotta az emberi szívet, hogy az mindaddig nyughatatlan marad, míg öbenne meg nem pihen.² Az ember nem szakadhat ki a világból, de a szeretet fénykévéit Istenre kell irányítania s az istenszeretet, a caritas melegének kell minden vonatkozását áthatnia. Aki az anyagi javakkal úgy él, hogy örök céljához segítsék, aki felebarátaiban Isten teremtményeit tiszteli, aki testét az önfegyelem erejével alárendeli a léleknek s aki önmaga lelkében az Isten képmását tiszteli, annak a szeretete megtalálta a helyes rendet, az «*ordinata dilectio*»-t. A hippói püspök, kit a keresztény ikonográfia találóan szimbolizál a tüzes szívvel, ezt az igazságot hirdeti beszédeiben, leveleiben, oktató írásaiban s az Isten szeretetével eltelt lelket az erkölcsiség oly magas piedesztálján látja, hogy számára csak egy parancsa van: «*Dilige et quod vis fac*».³

Az istenszeretet az erkölcsi tökéletesség, de Isten szeretetét nem lehet megelőzni. Nem szeretnénk Istent, ha ő előbb nem szeretett volna bennünket.⁴ Az ember mint Ádám ivadéka, mint a bűn gyermeke jön e világra. Ahhoz, hogy elbukjon, elég volt önakarata, de önakaratából nem kelhet fel a bűnből.⁵ Isten természetfeletti, ingyen ajándéka, a kegyelem adja meg az akaratnak az erőt a jó megtételére. A kegyelem tesz bennünket szabaddá, a kegyelem segít az akarat helyes használatához,⁶ a kegyelem adja meg az istenszeretetet, mely a legnagyobb kegyelem.⁷

Az ember önerejéből való képtelenségét a jóra, a választottság ki nem érdemelhető kegyelmét hirdetik Ágoston késői írásai Pelagius elbizakodott eretnek tanával szemben, mely az emberi akaratot sértetlennek tartotta s a kegyelem jelentőségét a bűn bocsánatában látta.⁸ Ágoston kegyelemtana elsősorban ennek a tévelynek a cáfolata. A vita hevében elragadtatja magát s nem vonakodik kijelenteni, hogy az ember önerejéből csak rosszat tehet s akiket Isten a kárhozatra szántak nagy tömegéből kiválasztott, azoknak sem volt adósa, hanem irgalmában könyörült meg rajtuk.⁹ Megrendítő kijelentések ezek a «*doctor gratiae*» részéről, melyeket helyenként maga is enyhít s melyeket csak úgy tudunk megérteni, ha figyelembe vesszük, hogy a pelagianizmus azt akarta kétségbe vonni, amit saját egyéni élménye a legközvetlenebbül igazolt.

¹ Sermo 25.

² Conf. I. 1. c. 1. n. 1.

³ In Epist. Joan. ad Parthos tr. 7. c. 4. n. 8.

⁴ De gratia et libero arbitrio. c. 18. n. 38.

⁵ De div. quaest. ad Simplicium. I. 1. 11.

⁶ De grat. et lib. arb. c. 20. n. 41.; Retractationes I. I. c. 15. n. 4.

⁷ Epist. 167. c. 6. 19.

⁸ De grat. et lib. arb. c. 14. n. 27.

⁹ De natura et gratia. c. 5, 8.

Mert látta ő a jót azelőtt is, mielőtt Isten a megtérés útjára segítette volna, próbálta is megtenni, de Szent Pál tapasztalatára jutott.¹ Épen azért nagyon jól tudta, hogy megtérése az isteni kegyelem irgalmas műve volt s olyan változást hozott, melyre önerejéből képtelen volt.

A szeretet által megigazult akarat hozza meg azt az erkölcsi diszpozíciót, mely elengedhetetlen előfeltétel a boldogsághoz, Istennek, az örök igazságnak a szemléletéhez. A lélek szemeinek meg kell tisztulniok, hogy Istent megláthassák. Isten tiszta szellem lévén, a tisztulás, a purifikáció mi lenne más, mint az ember minél tökéletesebb átszellemülése, énjének emberileg lehető hozzáidomulása. Az embert erősen köti a föld s Szent Ágoston jól tudja, hogy a tisztulás hosszas folyamat, csak fokonyként történhetik az istenszeretnek a szenvedélyek feletti fokozatos győzelmével.² Amikor már a lélek felülemelkedett az érzéki lét síkján, amikor az erény készséggé teszi az emberi szívet minden jó sugallat követésére s a lélek nem ragaszkodik a mulandó javakhoz, hanem csak annyit használ belőlük, amennyi az élet fenntartásához szükséges, bekövetkezik a nyugalom állapota, a szenvedélyek teljes lecsendesedése. Majd miután a lélek egy következő fokon meggyőződik szemei tisztaságáról, arról, hogy képes lesz az égi fény ragyogását elviselni, eljut az Igazság szemléletére s Istennél magának maradandó lakást vesz. A kontempláció szerve a mens, a lélek szellemi része, mely, mint ilyen, a testtől független tevékenységre képes. A lélek ormán (apex mentis) folyik le a misztikus élmény, mely nem Isten színről-színre látása — ez csak az örökkévalóságban lehet osztályrészünk —, hanem Isten jelenlétének közvetlen megtapasztalása. Egy élmény, melyben kimondhatatlan öröm tölti el a lelket, az örök élet fuvalata lengi át s az örök szépség szemlélete mellett halavány árnyékká homályosul előtte minden földi érték.

A misztikus elragadtatásnak egy kiváltságolt pillanatát örökítette meg Szent Ágoston anyjával, Szent Monikával az örök boldogságról folytatott ostiai beszélgetésnek a leírásában. «Áthaladtunk fokozatosan az egész földi világon, át az égboltozaton, ahonnan a nap, hold és csillagok küldik földünk felé fényességüket. Aztán még följebb szálltunk. Végig elemeztük, beszéltük, csudáltuk magunkban alkotásaidat s elértünk lelkünkhez. Ezt is meghaladtuk, hogy elérjük a fogyatkozhatalan bőség birodalmát, ahol Izrael örökké táplálod az igazság kenyérével s ahol maga az Ige az Élet... S mikor így elméltünk róla, vágyakozó szívünk roppant erőfeszítése, íme, mintha egy szempillantásra

¹ Conf. I. 8. c. 11.

² De quantitate animae c. 33. ; De doctrina christiana I. 2. c. 7. n. 9.—11.

megérintette volna. Mély sóhaj szakadt ki belőlünk. Ott hagytuk, oda-kötöttük lelkünk e zsengeit s visszatértünk a hangos beszédhez, melyben kél és vész az ige». ¹

Szent Ágoston világnézetét csak akkor értjük meg teljesen, ha a misztikus szemlélődés magaslatáig követjük. De éppen itt, midőn lelke titkos szentélyébe tekintünk, fog el bennünket a kétség, vajjon hát kontempláció az ember rendeltetése? Elszakadhat-e az ember a földtől, mely hordozza, mely feladatokat állít eléje? Elkülönítheti-e magát az emberi közösségtől, melybe szükségképen beletartozik? De Ágoston megnyugtat bennünket. Egész egyénisége, lankadatlan tevékenysége az Egyház ügyeiért élő tiltakozás a quietizmus vádjá ellen. Jól tudja, hogy az ember lélek és test egysége, mint a természet egyede jelenik meg a földön s a természetes létfeltételekbe van belefoglalva. De azt is tudja, hogy az ember a természetben nem veszhet el, mert az a hivatása, hogy a természetben uralkodjék. Lélek és test az ember s a lélek közvetítő Isten és a világ között. ² Mint tiszta szellem érintkezik az örök, isteni igazságok világával, honnan ítéleteinek biztonságát veszi. De az ideákat szemlélő lélek egyszersmind a test irányítója is, ami az akcióra, a cselekvésre utaltságot hozza magával. A világgal érintkezve jut a lélek a tudáshoz (scientia), az ideák világából szerzi a bölcseséget (sapientia). ³ A tudás a tapasztalati adottságok világában mozog, a bölcsesség az örök igazságok tudománya. A tudásnak a bölcsességhez kell igazodnia, mert minden emberi törekvésnek, kultúrának az abszolút elvek az értékmérői. Az emberi lelkiség természete szerint a kontempláció és az akció, a bölcsesség és a tudás békés szövetsége ⁴ s az aktivitás teljes sikere a kontempláció mélységeiben bírja biztosítékát.

Amilyen szerencsésen sikerül Szent Ágostonnak a kontempláció és az aktivitás összeegyeztetése, éppoly biztonsággal találja meg a szükségképeni kapcsolatot az egyén és a társadalom közt. Az egész erkölcsi élet mozgató ereje, a szeretet, természete szerint szociális, szervező erő. Azt kívánjuk, hogy amit mi szeretünk, más is szeresse s ellenszenvvel viseltetünk az iránt, aki szeretetünk tárgyát lekicsinyli. ⁵ A szeretet tehát keresi az érintkezést, a kapcsolatot, a társaságot. Az emberi társaságok

¹ Conf. I. 9. c. 10. n. 24.

² «Transcende corpus et sape animum ; transcende et animum et sape Deum. Tu si in animo es, in medio es. Si infra attendis, corpus est, si supra attendis, Deus est.» In Joan. tr. 20. c. 5. n. 11.

³ De Trin. I. 12. c. 12. n. 17. ; I. 13. c. 1. n. 1.

⁴ «In mente unuscuiscumque hominis quaesivimus quoddam rationale conjugium contemplationis et actionis, officiis per quaedam singula distributis, tamen in utroque mentis unitate servata.» De Trin. I. 12. c. 12. n. 19.

⁵ De doct. chr. I. 1. c. 29. n. 30.

szeretetközösségek, tagjaikat ugyanegy érték szeretete egyesíti.¹ Miután pedig az emberi szabadakarat jóra és rosszra egyaránt fogékony, az isten- és az önszeretet a bűnbeeséstől kezdve két nagy lelki-közösséget hozott létre: Jeruzsálemet és Babilont, a «civitas Dei»-t és a «civitas terrena»-t.² Az Isten országa a hiten nyugszik, igazságosság és erény alapjai, polgárait az önmaguk megvetéséig emelkedő istenszeretet tüze hevíti, a kegyelemből élnek s a föld javait Isten szándékai szerint használják. Ugyanegy cél, az örökkévalóság felé törekedvén, békesség és szeretet tartja őket össze. A földi ország az önszeretet szülötte, az Isten megvetéséig fajult önszeretet tobzódása, népe élvezet és hírnév után szomjazik, azért erőszakos és széthúzást keltő, a békétlenség konkolyhíntője, zsarnokait istenekként tiszteli, örök sorsa a kárhozat. Nem Egyház és Állam e két ország, amint a «De civitate Dei»-t többször tévesen értelmezték, hanem az igazak és gonoszak közössége. És a történelem menete e kétféle közösség folytonos harca egymással. Sub specie aeternitatis szemlélve a világtörténelem nem egyéb, mint a kegyelemnek és a bűnnek, a jónak és a rossznak szüntelen küzdelme. A harcot nem Isten indította meg, hanem a tőle elfordult bűnös szeretet, mely örök ellensége a jónak. De Isten megengedi a rosszat s felveszi vele a harcot: a világtörténelem Isten küzdelme a rosszal és a rossz legyőzése az ő örök dicsősége. Képek ellentéte adja a költemény szépségét s a világtörténelem a korok váltakozásában, az ellentétek harcában egy megrázóan fenséges dal, melyet egy titokzatos énekes énekel Isten magasztalására.³

Ime, Ágoston elméje az igazságkeresés szenvedélyétől űzve, bejárja az ember világának egész körét, sőt még a történelem útján is végig kíséri. De bármilyen létsíkon kutasson is, tekintete azt a nyugvópontot, hol minden probléma megoldáshoz jut s hol minden kétely megszűnik, ugyanegy létközpontban találja meg: az önmagában létező igazságban, az Istenben. A testek ritmust, formát, értelmes konstrukciót mutatnak: az örök ideák megvalósulásai, melyek élő egysége az isteni igazság. A gondolkodó ész szükségképeni és örökérvényű igazságokat ismer meg, ítéleteiben feltétlen bizonyosságra támaszkodik. Értelmünk fénye, igazságismeretünk forrása a lélek tanítója, maga az örök Igazság. Az embert ösztönös vágya a boldogság után hajszolja, de szíve mindaddig nem pihen meg, míg meg nem találja az egyedül boldogító létet, Istent. A társadalmi élet válságai, a történelmi kataklizmák szemlélete azt a gondolatot ébreszti, hogy nyers erőszak tart fenn minden emberi

¹ «Populus est coetus multitudinis rationalis, rerum, quas diligit concordii communione sociatus.» De civ. Dei I. 19. c. 24.

² I. m. I. 14. c. 28.

³ Epist. 138. c. 1. 5.

intézményt s a véletlen játéka minden történeti fordulat, de a mélyebben járó tekintet felfedi, hogy a társadalom életét és a történelem menetét is Isten irányítja s minden esemény az ő céljait szolgálja. Bármilyen irányban kutasson is az emberi elme, keresse a lét végső principiumát, vagy az igazság eredetét, keresse az emberi élet végső célját, vagy a történelem értelmét: szükségképen mindig Istenre talál. Belőle fakad a lét, tőle van az értelem világossága, benne találja meg boldogságát az akarát. «Principium nostrum, lumen nostrum, bonum nostrum.»¹ Ime az a három határfogalom, melynek mindegyike, különböző vonatkozásban bár, de ugyanegy léttartalmat fejez ki, az a három összetevő, melyen Szent Ágoston egész világnézete felépül. A lét, gondolkodás, erkölcsi élet tényei, az emberi élet mindenirányú vonatkozása egyaránt Istenben gyökerezik, egyaránt Istenre utal.

Szent Ágoston világnézete a legkövetkezetesebben theocentrikus. Isten ebben a világnézetben nem elvont gondolat, nem posztulátum, hanem abszolút létközpont, akiben a lélek önmagát teljesen megtalálja, ha a kegyelem által vele egyesül s szeretetével hozzá tapad. Az ágostoni világnézet ez az öntapasztalat közvetlenségében született meggyőződése tör fel abból a lélek legmélyéről jövő fohászbán, melyet a Vallomások Könyvének egyik utolsó fejezetében olvasunk: «Te vagy, Uram, elborult lelkünk megvilágosítója, te szövöd ki bensőnk ünnepi ruháját; kezéd nyomán derül verőfény sötét éjtszakánkra. Add nekem, Uram, magadat s vezess vissza engem magadhoz; mert, íme, szeretlek s ha ez kevés, gerjessz hatalmasabb szeretetre. Nincs nekem mértékem; nem tudom, mennyivel szeresselek erősebben, hogy életem folyása egyenesen kebled felé igazodjék s aztán meghúzódjék orcád rejtékében. Csak azt az egyet tudom, hogy boldogtalan vagyok, ha benned nem vagyok. Sem magamban, sem magamon kívül nincs akkor nyugodalmam s nyomorúság nekem minden kincs, minden bőség, ami nem az én Uram, Istenem».²

Szent Ágoston világnézete az evangéliumi igazságnak a közvetlen átélés útján adott igazolása, melynek filozófiai kifejtésénél az újplatonizmus hatása letagadhatatlan. A lealkonyodó görög filozófiának ezt a Platon ideális világszemléletét a keleti vallásbölcselet misztikájával átszövő rendszerét tartotta a keresztény gondolatvilághoz legközelebb állónak s különösen a megtérése körüli időben érdeménél többre becsülte. Ha későbbben óvatosabban értékelte is a platonikus filozófusokat,³ platonikus terminológia és beállítás szolgál mindvégig a «vera philosophia», a keresztény igazság világnézeti igazolására. Igazságot szomjazó

¹ De civ. Dei. I. 8. c. 10. n. 1.

² Conf. I. 13. c. 8.

³ I. m. I. 7. c. 9.; Epist. 118. n. 17.

lelkére maradandó hatással volt a platonikusoknak az igazság változatlan és isteni jellegét hirdető elve s az a magas erkölcsi felfogás, mely csak hosszú tisztulás, purifikáció után ígerte az abszolútum kontemplációját. Keresztény gondolatvilágával összhangba tudta hozni transzcendentális eszmevilágukat. A test és lélek küzdelmét önmagán tapasztalva, a lélek feltétlen felsőbbségének az elismerését találta igazolva abban a tételben, hogy a lélek nem az érzékek közvetítésével, hanem az örök igazságok szemléletéből, isteni ráhatással jut biztos ismerethez.

De ezek a platonikus elvek a keresztény igazságok fényében egészen új szint, új tartalmat nyernek. Az Ős-Egy, az értelemnélküli őselv helyét elfoglalja a keresztény istenfogalom. Az ideák világát nem a világ-értelem hordozza, hanem az Atyával egylényegű Ige. A világ nem az abszolútum lényének a kisugárzása, hanem a teremő Isten műve. Az anyag nem az abszolút negáció, minden rossz forrása, hanem Isten teremtése s ha a léleknél tökéletlenebb is, önmagában jó. Az ágostoni világnézet kiegyenlíti azt az éles ellentétet, melyet a platonizmus az anyag és a szellem között felállított s ezáltal annak absztrakt gondolatvilágánál a létnek realisabb, a valóságnak megfelelőbb magyarázatát adja. Ágoston életigenlő valóságérzéke nem békülhetett ki a platonikus askézissel, mely a világból menekülni iparkodott s az örök ideák tétlen szemlélődésével vélte az emberi tökéletesség csúcspontját elérni. S az emberi gőg szálnalmas erőlködésének kellett tartania olyan kísérletet, mely Krisztus kegyelme nélkül, az Egyházon kívül akart üdvözülni s balgának azt a reménykedést, mely már e földi életben meg vélte találhatni az örök boldogságot.¹ Ágoston szemei előtt az élet harcát, küzdelem az örökkévalóságért, hol Isten kegyelme s a lélek szeretete a győzelem biztosítékai. Az istenszeretet az a tüzes himnusza, mely Szent Ágoston minden művén végigsong, a görög és a keleti világban teljesen ismeretlen melódia. Ezzel a kereszténység ajándékozta meg a világot.

Szent Ágoston is korának gyermeke, lelke a keleti és nyugati szellemi világ áramlatainak sodrában alakult, de minden benyomást egyénileg dolgoz fel. Az antik kultúra önmaga lelkén átszűrődött eszméinek az őskeresztény gondolatvilággal ölelkező szintézisét képviseli ő. Közvetítő az ókor és középkor között, kinek igazi nagysága a középkori teológia, misztika és filozófia történetében bontakozik ki, de szelleme nyomon követi az emberiség fejlődését mind a mai napig. Az egyházi tudományosságban mindmáig Aquinói Szent Tamással együtt a legnagyobb tekintély, de az általános emberi művelődés területén is hódító génusz. Harnack szerint Ágoston az «első modern ember». Ebben a para-

¹ Retract. I. 1. c. 4. n. 3.

doxonszerű állításban az az elvitázhatatlan igazság rejtőzik, hogy Szent Ágoston eredeti problémáival, intuitív felfedezéseivel sok tekintetben a mai kor emberének a lelkéhez is közel áll. A bizonyosság kérdésében az öntudat tényének a jelentőségét, mely a modern gondolkodásban oly nagy szerepet játszik, elsőnek ismeri fel, anélkül, hogy ez a felfedezése a szubjektivizmus ingoványos útjaira terelné. Egész gondolkodásán átvonuló értékelő szemlélődés a modern ember lelkivilágával feltűnő rokonságot mutat. Annak a meggyőződésnek a hirdetésével, hogy a vallás egyéni lelkiszükségletet kielégítő életérték, a modern istenkeresés útjaival találkozik. Lélektani megfigyeléseinek finomsága, az emlékezet, az akarat, a tudatszintézisre vonatkozó megállapításainak eredetisége a modern pszichológiát csodálatba ejtik. Etikai vizsgálódása felöleli mindazokat a kérdéseket, melyek jelenleg is az érdeklődés központjában állnak. Az erkölcsi érték, a kötelesség motivuma, individualizmus és altruizmus, etika és metafizika összefüggésének a kérdései foglalkoztatják. A történetfilozófia hatalmas perspektívái először az ő ihletett lelke intuíciójában nyílnak meg.

De Szent Ágoston nemcsak a problémák meglátásában, hanem azok megoldásában is modern, modern a szó legnemesebb értelmében. Mert azt hirdeti, hogy a szkepszis nem lehet életprogram: az önállítás és az életigenlés ténye adja cáfolatát. Azt hirdeti, hogy van igazság, melyet életünk mértékévé és tartalmává kell tennünk. Azt hirdeti, hogy van egy abszolút értékrealitás s életünknek csak annyiban van eszményi értéke és valódi igazsága, amennyiben törekvéseiben, műveiben Istent, az örök igazságot megközelíti. Azt hirdeti, hogy «nagy és mélységes valami az ember».¹ Szent Ágoston az első nagy gondolkodója a történelemnek, ki a filozófus elme zsenialitásával és a szent lelkének tisztánlátásával az embernek, mint egyénnek értékét világosan felismeri és bölcsőletileg méltatja. Emberismerete a lélek legmélyéről való, onnan, ahová csak a lélekbúvár és a misztikus szent ritka élességű tekintete hatol be. A lélek mélyén Szent Ágoston Isten lakóhelyét ismeri fel s az emberi méltóság nagysága abban a boldogító igazságban ragyog fel előtte, hogy Isten az ember célja és beteljesedése. Lelke húrjai arra vannak hangolva, hogy a kegyelem az istenszeretet örökkévaló énekét játssza rajta. Vajjon nem talál-e visszhangra az ágostoni lélek éneke a modern ember lelkében is? Szent Ágoston «modernsége» — világnézetének, intuitív lelke mély meglátásainak örökös időszerűsége.

¹ Conf. I. 4. c. 14. n. 22.

III.

SZÁZ ÉV TÁVOLÁBÓL.

Emlékezés Virág Benedekre, Katona Józsefre és Kisfaludy Károlyra.

Négyesy László. másodelnöktől.

Tekintetes Szent István Akadémia !

Tisztelt ünneplő közönség !

Százéves emlékünnepeink sűrű egymásutánja mindenesetre annak a jele, hogy vannak művelődésünk multjában, akiknek emlékét ünnepelni kell, és jele annak is, hogy mi hűséges kegyelettel őrizzük emléküket.

És én úgy érzem, ha ez ünneplések lelki indítékait elemezem, hogy ez ünneptartásokban egyéb is van, mint szerető kegyelet és hála, egyéb is egy-egy ilyen ünnep, mint gyertyagyújtás halottak estéjén. Van ebben az emlékezésben más érzelmi elem is. Van büszkeség nemzeti értékeinkre, büszkeség szellemi multunk értékességére, a szellemi munka emberei közt mintegy családi büszkeség a szellemi ősökre. Velejár ez emlékezésekkel a nemzeti személyiség életfolytonosságának elevenebb átérzése, a mult mélységeibe lenyúló alap szilárdságának talpunk alatt érzése és ez érzelmeknek erőnket felfokozó hatása. Mai lesújtott helyzetünkben a multat sokszorososan a mienknek érezzük, azt nem szakíthatták el tőlünk, s afféle derengő tudattal idézzük fel a mult nemes küzdelmek hőseit, mintha velük is többen volnánk, ők is küzdő sorainkba tartoznának.

A most befejeződő évben is vannak ilyen százéves ünneplésekre szólító alkalmak. De ezúttal száz év távolából nem írók születésének, hanem írók halálának emléke int felénk.

Egészen véve az 1830-ik év nem gyászos emlékü, irodalmunkra nézve sem. Ez az év Európa nagy részére és a magyar nemzetre nézve is fontos *pszichológiai pillanat volt*. A párizsi júliusi forradalom megrázkódtatta a szent szövetség pillérein nyugvó abszolutizmus épületét, az elnyomásnak a szellemi és akarati életre nehezedő rendszerét, meghozta a közakarat számára a fellelékezést, szabadabbá tette a szellemi mozgalmat. Ennek áldásait megérezte irodalmunk is. És éppen ez évben lépett fel teljes fegyverzetében egyik legnagyobb írónk, a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István. Ez évben jelent meg a *Hitel*, a legkorszakosabb hatású

magyar könyv, a modern nemzeti élet evangéliuma, amely célt tűzött elénk és hitet ébresztett szívünkben. Irodalmunk ereibe új szellem, új érzés, új erő szökkellett.

De ennyi áldásért csapásokat is mért irodalmunkra az 1830-ik esztendő, elvette három kiválóságát, akik közül kettőnek erejére még épen az új korszak munkájában égető szükség lett volna.

Januárius 23-án az örökkévalóságba költözött az akkori irodalom patriarkája, a szerzetes költő és történetíró, *Virág Benedek*, a budai, tabáni keskeny kis ház emeleti kis lakásában, ahol egyedül élt; halála pillanatában csak kedves háziállatai voltak körülötte. Különben nem volt elhagyatva, a Pesten és Budán élő írók fel-felkeresték otthonában, vagy alkonyati sétájakor a hajóhidon; mindenki tisztelte a szent öregét és temetésekor nagy sokaság kíserte nyugvóhelyéhez. Hogy a törékeny szervezetű, a katedráról már negyvenéves korában lelépett paptanár hetvenhatéves korában eltávozott az élők közül, azt a gyászolók is nagyjában a természet törvénye szerint valónak érezték. El is végezte, mint író, amiért küldve volt.

Április 16-án a kecskeméti városháza kapujában, amint egy ülésről távozott, holtan összeesett egy másik magános életet élő író, akkor a város ügyésze, akit azonban kora mint író-t alig ismert, *Katona József*. Őt is meleg részvétellel kísérte sirjába városának népe, mint a város kitűnő tisztviselőjét, komoly jellemű férfiút, a szegények gyámolítóját. A Katona József név akkor is, ottan is nemeset és szépet jelentett. De mit jelent ez a név ma mindenfelé! A nemzeti lélek egyik legmonumentálisabb művészi ábrázolóját, a legkitűnőbb, legsúlyosabb, legelőbb magyar tragédia alkotóját. Az ő magánya szomorúbb volt: a fel nem ismert lángész egyedülvalósága, a meddőségre kárhoztatott alkotó erő pangása. És meghalt aránylag fiatalon, harmincnyolcéves korában, csak néhány évvel előbb, mint műve diadalmasan fel kezdett tűnni, és elvitte magával azoknak az alkotásoknak lelkében szendergő csiráit, amelyek a közönséggel való kölcsönösség eredményeképp bizonynyal életre keltek volna. Az ő halála nagyon korán jött és irodalmunkra, nemzetünkre nézve akkor nem is sejtett veszteséget hozott.

November 21-én pedig meghalt egy harmadik, szintén magános életet élő író, Pesten, a Váci-utcában levő lakásán, a kor legünnepeltebb írója, *Kisfaludy Károly*. Ő legkevésbé volt elhagyatva: halálos ágyát íróbarátai, az új magyar irodalom nagyjai vették körül s odaérkezett az élő írónak szánt legfényesebb és legfrissebb koszorú, illetőleg az a hír, hogy a Pozsonyban megalakított Akadémiának első helybeli, azaz pesti rendes tagjává választották. Temetésén pedig oly rengeteg nép sereglett össze, amennyit a kettős főváros azelőtt soha nem látott. Az ő halálát

mindenki korainak és nagy csapásnak érezte, hiszen csak negyvenkétéves volt, az írói pályán mindössze tizenegy év óta működött, ez alatt korszakos eredményeket ért el, még nagy terveit voltak és sokat lehetett tőle remélni. Katona József és Kisfaludy Károly halálával az 1830-ik év érzékeny csapásokat mért irodalmunkra.

Kor tekintetében nagy különbség volt Virág és a két fiatalabb író közt, származás, társadalmi helyzet, egyéniség, temperamentum, tehetség, ízlésirány tekintetében pedig mind a hármuk közt, de közös volt mind a háromban *a nemzetépítő gondolat, az írói hivatás magasztos jellegűsége, nagy eszmények szolgálata*. Az agg aszkéta szerzetes Virág és a gavallér világfi, Kisfaludy Károly ebben az érzésben testvéreknek érezték magukat és szívesen voltak egymás társaságában.

Amióta az irodalmi tudat nyilvánvalóvá lett, tehát Bessenyeiekké fellépte óta, ennek a *tudatosságnak* egyik mozzanata az irodalom *nemzeti fontosságának* felismerése volt. Az irodalom *nemzeti üggyé* lett. Ez a motívum idézte elő Mária Terézia korának végén azt a meglepő jelenséget, hogy a már-már kialudt magyar irodalmi élet szinte robbanásszerűleg egy évtized alatt több ponton és irányban megélnélt. Az *esztetikai meggyőződés többféle volt, de a nemzeti lelkesedésben* nem volt különbség. Irodalmat teremteni, magyar nyelven, a nyelvet kiművelni, magyar nyelvű és szellemű műveltség által a nemzet helyzetét a kultúrnemzetek közt biztosítani: ez a gondolat egybefűzött minden irányzatot és egybefűzte az egymást felváltó nemzedékeket. Az anyagi kultúra terén is történnék ekkor figyelemreméltó kezdemények; a szellemi kultúrában is a tudományos élet is az oktatásügy terén fontos újítások merülnek fel, de sehol a nemzeti gondolat nem olyan erős, mint a szellemi kultúrának éppen a szépirodalmi ágában és a magyar nyelv kiművelésére irányuló törekvésekben. Ez a nemzeti irányzat nem versenytársa az esztetikai törekvésnek, sőt egyik erő ösztönző arra, hogy íróink művészi ízlés tekintetében is versenyre keljenek egymással. Kazinczy munkásságában csak a motívum volt nemzeti, de a közvetlen irodalmi cél csupán esztetikai volt. Az irodalom nemzeti feladatának érzése tehát *valóságos hagyománytölkévé* szilárdult, ez a töke nemzedékről nemzedékre nem fogyott, hanem gyarapodott és a nemzet életében hatalommá emelkedett. Az irodalom időnként pótolta a szünetelő közéletet, a később föllendülő közéletnek pedig értékes szövetségese lett.

Az irodalom nemzetfenntartó értékének felismerése korszakos fordulat volt a nemzeti lélektörténetében. A nemzeti erő fegyvertára új fegyverekkel gazdagodott, a szellem fegyvereivel. Az ősi kard mellé oda került a toll

És ezt a fordulatot még a nemzet régi vezető osztálya idézte elő,

a nemesség. Ez a rend nyolc századon át karddal védte a hazát, s ez a rend adott első példát arra is, hogyan kell tollal is építeni, fenntartani a hazát, hogyan kell közleket teremteni a nyomtatott betű útján; az új mozgalom megindítói a testőrírók voltak s az irodalmi élet azutáni szervezői és vezérei, Kazinczy és Kisfaludy Károly is a nemesi rendből kerültek ki.

A nemesség példájára munkába léptek a többi magyar értelmiség képviselői is, a papság, tanárság, a honorácior osztály tagjai, felekezeti különbség nélkül. De legnagyobb szerepe volt e mozgalomban a nemesség mellett a katolikus alsó papságnak, mint Gyulai Pál oly meleg elismeréssel kiemelte.

Virág Benedek ennek a lelkes magyar papságnak volt egyik jelesége. A magyar alapítású pálos szerzetnek volt tagja, míg József császár a rendet el nem törölte, azután is paptanár maradt a székesfehérvári egyházmegyében, míg elég fiatalon elbetegesedve, Budára vonult és csekély nyugdíjából sok nélkülözés közt élt a költészetnek és a történetírásnak. Idősebb volt Kazinczynál, de mégsem az első úttörők közül való. Beszényeitől kapott tüzet, mint szerzetestársa és barátja, az édesszavú Ányos Pál és először a franciás írók modorában írt, de nemsokára átcsapott ahhoz a klasszikus irányhoz, amelyet három pap, volt szerzetes alapított meg, a volt jezsuita Szabó Dávid, Rájnis József és a piarista Révai Miklós. Úgy érezte, hogy a görög római versformákban jobban ki tudja fejezni lelkének erélyét, a fenség felé lendülését, mint a kissé társalgó hangú és akkoriban többnyire reflexióss tartalommal járó párrímes alexandrinokban. A három úttörő, a klasszikai triász, már átvergődött az első technikai nehézségeken és a klasszikai költői szólás meg-megcsendült az ő verseikben. Virág átvette kezdeményüket és tovább fejlesztette. A klasszikai óda formájába tartalmi fenséget is vitt bele, magas erkölcsi érzésének és hazafiúi lelkesedésének vagy haragjának szavát. Szárnyat adott lelkének a II. József elleni visszahatás és az 1790—1-iki országgyűlés idején a nemzeti közszellem fellángolása. A nemsokára beállt közönyt hevesen ostromozta, az emberi és hazafiúi érdemeket pedig lelkesedve ünnepelte ódáiban. Az 1790-es évek közérzésének ő volt a legjellemzetesebb költői tolmácsa. Az akkori időkhöz közelálló Toldy írja, hogy az újabb olvasó már sejteni sem igen tudja, hogy «e tartózkodva elé-elétörő hangok mily felrázó hatást gyakoroltak a kebelre, s egy-egy bátor szava a költőnek mint járta be a hazát jelige és vezérszó gyanánt, bár, hasonlólag a villanyfolyamhoz, csendesesen és láthatatlanul». Egy-egy ódája külön lapokra nyomva járt közkézen, mielőtt verseinek gyűjteménye 1799-ben megjelent. Ekkor volt virágjában. Kedvelték úgynevezett filozófiai ódáit is,

életnézetének sokszor egészen harmónikus kifejezéseit. Berzsenyi fel-tünése után ez ódák hamarosan színüket veszítették, erősebb fantázia sohasem lüktetett bennük s az alakítás művészete nem volt a költőnek erős oldala. El kell hinnünk Toldynak, hogy a kezdet nehézségei, a nyelvvel való küzdés emésztette fel költői erejének nagy részét s e küzdésben sok érzésnek, képnek, gondolatnak kellett áldozatul esnie. Kortársai azonban érezték az új értékeket, melyeket irodalmunknak adott. Kazinczy, Csokonai nagyra tartották, Berzsenyi szava szerint ő előtte Pharusként világitott. Valóban áthidalta az űrt a kezdőktől Berzsenyiig s átadta hatását nagy utódjainak és a közléleknek. Hatása bele van épülve irodalmunk szerkezetébe és a közléleknek tudatalatti tartalmába, *átváltozott statikus tényezővé*. És kegyelettel említhetjük élete második felének alkotását is, a sokáig olvasott Magyar Századokat; ezzel a művével megindító-jává lett történetírásunk erősen nemzeties irányának, mely az újabb időkig folytatódott.

A két fiatalabb költő már egészen más irodalmi *éghajlat* alatt él. A klasszicizmustól a romanticizmus felé fordulnak s mind a ketten drámai babérba pályáznak.

Katona József, az alföldi kisiparosnak tisztviselővé nevelt fia a honorácior osztály képviselője volt irodalmunkban. Külön lélektani és fejlődéstani probléma, honnan vett ösztönt és ihletet a homokbuckák szülötte arra, hogy gránitból építkezzék és ciklopsi falakat rakjon? Más magyarázatot erre nem tudunk, mint azt, hogy a nagyság iránti érzék őseleme volt lelkének s egész szelleme a monumentalitásra volt beállítva, és hogy nincs olyan tespedő kor és környezet, melyben a nagyra termett lélekben kis szikra is hatalmas lángot ne gerjessen. Ő benne is lángot gyújtottak irodalmunk és még hajléktalan színészetünk küzdelmei. Kivételesen nagy érzéke volt az emberi szenvedélyek és küzdelmek rajza iránt, és azt a költői műfajt választotta ki, amelynek legkevesebb irodalmi előzménye volt nálunk: a drámát. Ifjúkori kísérleteivel kinőtt a korabeli német lovagdrámák hatásköréből, s a drámai költészet óriásától, Shakespeare-től vett példát, annak sem históriai drámáit tartotta szem előtt, mikor a magyar történelemből vett tárgyat, hanem nagy tragédiáit, s férfikora küszöbén nagy művét, a Bánk bánt erős, egységes lélektani kompozícióval, meg-rázó tragikai hatással alkotta meg. Erre a művére tette fel életét. Érezte becsét s joggal várta a hatást. Hogy az erdélyi pályázaton hallgattak róla, még nem vette el kedvét, újra dolgozta a művet, meghallgatva egy dramaturg barátjának véleményét is. Előadását nem engedte meg a cenzura. Akkor felebbezett az irodalomhoz és az olvasók közvéleményéhez: 1820-ban kiadta művét. Ismeretes, hogy a művet akkor az irodalom is

alig vette észre. A hatás elmaradt. Része volt ebben a mű kissé darabos és a költői nyelv akkori fejlettségéhez képest kissé avultas nyelvének is, noha rendkívül erős drámai jellemzetesség van benne. De dráma általában akkor él, ha előadják. A költő alkotó kedve már megtörött. Minek alkosson, ha színre művei nem kerülhetnek s még mint könyvet sem olvassák? Nem írt több drámát, a város hivatalos aktáit intézte. Élte utolsó tíz évét mint költő, meddőségben töltötte, 28 éves korától 38 éves koráig. Ha szívbaja időelött meg nem öli, néhány év múlva meghallhatta volna a közönség tapsait, felvehette volna a tollat és alkothatott volna újabb remekeket; akkor drámairodalmunk egészen más erővel lendült volna és a végre megalapított Nemzeti Színház műsora egészen más alap-
tőkével indult volna meg. A költővel együtt áldozata lettünk a cenzurának és irodalmi állapotaink kezdetlegességének.

Főművének, egyetlen igazi művének kiválóságát azóta első íróink és kritikusaink méltatták jeles tanulmányokban. El van ismerve a mű lélektani kompozíciójának remeksége, a jellemrajz elevensége, igazsága és gazdagsága, a motiválás összetett módszerének művészi alkalmazása, a tragikum megrázó ereje, mélysége és teljessége, az egész felfogás költőisége és fensége. Milyen gazdag képtára a darab a remekül megalkotott egyéneknek és típusoknak; mennyi változatosság, ellentét és fokozat van a mű személyei közt! Minő hatalmas, értékes egyéniség omlik össze a mű hőséiben, a királyi lelkű nádorban, akinek léptei alatt reng az ország! A törekvések és indulatok mekkora feszültségén emelkedik fel a cselekvény szilárd épülete! A személyek hátterében hogyan érezhetni a nemzet történelmi küzdelmeinek több tipikus tényezőjét, az elnyomásra kész idegen elemet, mely az udvarból intézi műveleteit, a királyáért halni kész, de az idegen uralom ellen fegyvert fogó ellenzéket, az ellentéteket kiküszöbölni akaró békéltető pártját! A jobbagyság panasza is belevegyül a koncertbe s az is az idegenek ellen irányul. Bánk bán egyéni tragédiájának minő hatalmas rezonanciája van a nemzet sokszázados tragédiájában! A műbe bele van sűrítve a magyar történelem sok küzdelme, martiriuma és fájdalma. Ezért a mű szimbolikus jelentése is igen mély.

Én szerencsés voltam ugyane helyen, egy más ünnepi alkalommal, Shakespeare születésének háromszázados ünnepén rámutatni Katona művészetének egy külön mozzanatára, lélekrajzoló módszerének egy mesteri sajátosságára, amelyet előtte sem a francia klasszikus drámában, sem Schillernél nem találni, főképp csak Shakespearenél figyelhetni meg. Nem azt értem itt, hogy a költő bonyolult jellemeket ábrázol és a cselekvéseket több motívum összehatásából származtatja. A jellemzés és motiválás ez összetett módszerét Gyulai kítűnően felmutatta. Én azt kívánom hangsúlyozni, hogy az egyes lélekállapotok is sokrétűek, összetettek, való-

szerűen komplexek, a lelkifolyamatokban nemcsak egy áramlás van, hanem több, melyek közül hol ez, hol az villan fel, de az egész összehat és egy eredőbe egyesül. Ugyanazon személy minden újabb helyzetben egyszerre érezteti a lelkében hordott vágyat, szenvedélyt, elhatározást is, meg az öt pillanatnyilag érő hatásokat is, és minden lélekállapotban érzi az összes előző lélekállapotok oszlopának nyomását is. Így minden lélekállapotnak megvan a helyzeti energiája, a külön jelleme, amely csak arra az egy szituációra érvényes. Az egyénnek állandóbb lelki tartalma, élmény- emlékei és a friss hatások mindig új pszichikai szintezisbe folynak össze, melyek annak a lélekállapotnak teljesen eredeti, különleges színezetét és értékét biztosítják. Feltüntettem az ilyen elemek felmerülését, össze- szövődését, tovább alakulását a IV. felvonás elején Gertrudis lélekrajzá- ban, attól a pillanattól kezdve, mikor udvornikával Solonról és Lykurgos- ról olvastat fel és a nagyság ábrándjaival foglalkozik, s amint egymásután érkeznek hozzá a Jób-hírek, míg végül megjelenik előtte Bánk és elkövet- kezik a végső leszámolás. Rámutattam, hogy még olyan külső természeti jelenséget is, mint a nap lementé, hogyan vesz észre, először különösebb érdek nélkül, hogyan fűződik ez észrevétel megújulásakor hozza a dicsőség gondolata, s azután mint egy előérzet jelentkezése, a halál képze- te. Ez a plein-air lélekfestés különös művészi hitelességet és elelvenséget ad a drá- mának.

Eszmei és érzelmi tartalmának súlyánál, tragikumának mély varáz- sánál, általános emberi és nemzeti érdekénél, jellemalkotó és lélekrajzó- ló művészeténél, drámai erejénél fogva a Bánk bán elsőrendű kincse költé- szetünknek. Nemcsak statikus tényező, hanem állandó dinamikus erő, mind nemzeti, mind művészi kiválóságaival. A benne megjelenő költői szellemet mintegy időfeletti lénynek érezzük, mely a nemzedékek feje fölött lebeg és túléli őket. Hiába nehezedik a költő hamvaira száz év óta az alföldi hant, szelleme ma inkább él, mint száz évvel ezelőtt és hatásá- nak határát nem látjuk.

A harmadik író, *Kisfaludy Károly* a nemesség adta az irodalom- nak, mint Bessenyei óta annyi más író s többek közt épen az ő testvér- bátyját, *Sándort* is, a szerelmi líra úttörőjét. Őt, Kisfaludy Károlyt, még kevésbé determinálták az irodalmi előzmények, mint Katonát. Nem is ment át rendszeres iskolázáson; serdülő korától fogva két évig először katonáskodott, meglakta a határőrvidéket, forgott ütközetekben, s mikor főhadnagyi rangját letette, egy évi szünet után ismét hét évig a festészettel műkedvelősködött, kevésre haladt, keveset keresett, annál többet nélkü- lözött, Bécsben, Olaszországban és Pesten; szerelmében szerencsétlen volt, atyja kitagadta. Átment az élet, a szenvedések iskoláján, sok tapaszt-

talatot szerzett, olvasgatott idegen nyelven, Bécsben az udvari színház előadásait is látogatta, olykor maga is írt egy-egy színművet, vigjátékot, de csak mellékesen. Harmincegyéves korában végre megtalálta igazi hivatását, az írói pályát, mikor (1819-ben) egy történeti tárgyú lovagdrámáját a Pesten vendégszereplő székesfehérvári színészársaság a fényes német színházban zajos sikerrel adta elő. Néhány nap múlva egy másik, rögtönzött drámájával, ősszel pedig egy vigjátékával ragadta el az akkor még kisebbségben levő magyar közönséget. Kisfaludy napok és hetek alatt az ország leghíresebb írója lett; ilyen rohamosan még magyar író nem szerzett sikert. Váratlan feltűnése a legörvendetesebb meglepetés volt. Meglepetés magára is. De felismerte a kedvező pillanatot, meglévő darabjait átsimította s amikor a színtársulatnak kellett, átengedte, újakat is írt, még pedig most már tudatos becsvággyal. Tanulmányozta a nagy drámaírókat, nem elégedett meg addigi ismereteivel és Kotzebne iskolájával. Kikérte egy Bécsben lakó, dramaturgiához értő barátjának véleményét. Hihetetlen gyorsan beletanult az itthoni irodalom stílusába is, magáévá tette a nyelvújítás vívmányait, a verstechnikai reformokat, s már két év múlva jambusokban, az új magyar költői nyelven írta meg Iréne című drámáját.

Friss alkotó kedvet hozott, élet- és világismeretet, hozta a romantika szellemét, olvasottságot külföldi irodalmakban, nagy gyakorlati érzéket. Fel tudta ismerni az új szükségleteket. Hozta azokat a műfajokat, melyeket az előző írói nemzedék elhanyagolt, s amelyekre csakhamar nagy szükség lett: a színi költészetet, a prózai elbeszélést, a novella- és regényféléit, mintegy a tömegműfajokat.

Itt Pesten telepedett meg. Ez is fényesen bevált gyakorlatilag. Pest volt már Budával együtt a közigazgatás, a törvénykezés, a tudomány székhelye, a gazdasági élet és kereskedelem is mindinkább itt találta meg központját. Most, hogy az ország legfrissebb, legnépszerűbb és legtermékenyebb írója itt lakott, a magyar irodalom központja is itt alakult meg. Ez pedig korszakos következményekkel járt. Az irodalom addigi vezére a zemplénnegyei Széphalomról csak leveleivel kormányozhatta az irodalmat. Ez a patriarchális, nehézkes mód nem volt többé fenntartható. Ha az irodalom központja az ország fővárosában van, személyes érintkezés közvetíti az eszméket, terveket, társulásokat, valóságos irodalmi élet így fejlődik, így kap medret és folyhat tovább.

Kisfaludy pedig sokoldalú tehetség volt. Állandó színház még a fővárosban nem lévén, a színműírás nem foglalta el egészen. Azért írt lírai költeményeket, komoly és vig novellákat is. És már feltűnése után két évvel megalapított egy új organumot, az *Aurora* című almanachot, amelyet az írók legjava műveiből igyekezett összeállítani, s amely fenn

is maradt, még halála után is, míg később az *Athenaeum* című szépirodalmi lapjá átnem alakult. Az *Aurora* épúgy, mint később az *Athenaeum*, olyan hatással volt irodalmi életünkre, mint azelőtt, sem azóta egyetlen más folyóirat sem. Zászló volt, amely alá sereglettek az írók, és a modern nemzeti és művészi haladás útját jelezte. Kisfaludy az *Aurora* megindításával valóságos vezére lett az irodalomnak, körülötte fényes táborok alakultak az újabb írókból, olyan egyéniségekből, mint Bajza, Czuczor, Toldy és a nagyok legnagyobbja, a költőkirály: Vörösmarty. Mikor az első kötet ajánlását Eleonóra császárné és királyné elfogadta, a kemény édesapa is jobb véleményre tért fia iránt és újabb végrendeletében visszahelyezte jogaiba.

Kisfaludy mindenkép vezérnek való volt. Társasági helyzete, úri fellépése, világlátottsága, tapasztalatai, írói sikerei, a szükségletek felismerésében mutatkozó érzéke mind tekintélyt adtak neki fiatalabb író-társai előtt is és utat nyitottak a szalonokba. Szép szál ember volt, öles természetű, szellemes társalgó, az irodalmi vitákban győzelmesen érvelő. Az ősz Virág Benedeknek is nagyon tetszett egész egyénisége, csak azt kifogásolta benne, hogy szerelmes költeményeket is ír. Milyen szép magas ember ez a Kisfaludy, mondta egyszer, mikor társaságából Kisfaludy távozott, egész hérosz, de kár, hogy olyan lágy szerelmes verseket ír.

Körével, az *Aurora* körrel valóságos orchestert alkotott, ő vezényelt, mindnyájan összeműködtek. Ebben a körben virult fel a huszas évek nagyszabású hősi epikája, Kölcsey mellett ő kezdte a balladát, próbálkoztak a népdallal, más műfajokkal és formákkal is, többek közt a romantikus költeményalakokkal, keresték a műdal magyaros formáját, ez a kör tette intézményessé irodalmunkban a kritikát is. Szóval az egymásrahatás, összeműködés, tervszerű munka sokat ígérő kora nyílt meg irodalmunkban.

De Kisfaludy a zenekarnak nemcsak karvezetője volt, hanem előjátékosa, mintegy primása is. Ő maga is sok műfajt művelt, sokfélével kísérletezett. Komikai tehetsége az egész körben neki volt legerősebb. Legállandóbb becsvággyal a komoly drámát művelte, de legnagyobb sikerrel a vígjátékot. Ezek és víg novellái voltak műzsájának legkedveltebb termékei. Az elfogulatlan vidámság, a magyar úriházak családias, meleg levegője ma is kedvesen hat és számos alakjuk, egy-egy típus a köztudatba ment át: Mokány, a parlagi, de romlatlan nemes, b. Szélházy, a felületes külföldieskedő mágnás, azután a deákos beszédű, pedáns, de kifogástalan jellemű prókátor, a tűzről pattant, okos úrleány, a jóízű pattogó magyar huszárkapitány, az udvarló epedését magára vonatkozó nagynéni, a falusi kupaktanács, a község dolgaiba avatkozó bíróné. Egyéb művei közt is vannak maradandó hatásúak. Mohácsa akkor is

szép elegia volna, ha — fájdalom — nem volna annyiszor aktuális. A Rákosi szántó, a Szülőföldem szép határa fülünkben és szívünkben zsong.

Kisfaludy főműve azonban a Pestre összpontosított egész új irodalmi élet megindítása, olyan irodalmi életé, melynek áramlása most is tart. Amely percben ő kidőlt, társai azonnal helyébe léptek, folytatták kezdeményeit és organumát; társaságát állandó intézménybe, a Kisfaludy-Társaságba öntötték és a reformkor magyar irodalmát a fellendülő nemzeti közélettel szoros szövetségbe állították. Ezzel pótolták azt a szerepet is, ami Kisfaludyra várt volna, ha életben marad, hogy Széchenyinek publicisztikai szövetségese, lapjának szerkesztője legyen.

Ime néhány vonás a három régi íróról, akik más kiváló kortársaik sorából mai ünnepünkön annál a véletlennél fogva kerültek össze, hogy mind a hárman egy évben haltak meg. Különlegesen őket kevés szál fűzi össze, leginkább Katona és Kisfaludy közt vonható párhuzam, a két színműíró közt, a magyar tragédia és a magyar vígjáték atyja közt, akik mind a ketten idő előtt haltak el; az egyiknek megadatott, hogy korával kölcsönhatásban működjék, a másiktól ez megtagadtatott, de hatása az utókorra állandó.

De mind a három író összetartozik abban, hogy képviselnek egy irodalmi korszakot, melyben erős volt a hit, nagy volt a konstruktív eszmények tisztelete. Ma az a kor egészében hőskornak tűnik fel előttünk. Azok az írók másnak látták korukat; közönyről, fásultságról, elkorcsosulásról panaszkodtak. Ők voltak a nagyok, mert nem csüggedtek, mert a lehetetlennek látszót is megkísérelték, mert volt kedvük és bátorságuk a parlagot művelés alá fogni és kertet varázsolni a pusztaságra.

És az a három író, a mi kedves mai vendégeink, ha szellemajkuk megszólalna, azt mondaná nekünk, a mai írói nemzedéknek: higgyetek, küzdjetek, bizzatok, tiszteljétek hivatástokat, szeressétek egymást és nemzetünket. Higgyetek, de csak magas eszményekben; építsetek és ne romboljatok; tűzzetek ki művészi célokat és keressétek a szépet új meg új utakon, teremtsetek eredetit, de maradjatok hívek a nemzeti gondolathoz és ne térjete le az erkölcsi alapról; csak az az irodalom életrevaló, amelynek gyökerei a nemzeti lélek mélyébe nyulnak le. És bizzatok a jól végzett munka sikerében, bizzatok a Gondviselésben!

Fogadjuk engedelmes szívvel intésüket és áldásukat! Áldozzunk tisztelettel emlékünek!

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI.¹

Elnök: Gr. Apponyi Albert.

Másodelnök: Négyesy László.

Főtitkár: Reiner János.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről: A Szent István Akadémia részéről:

Gr. Zichy Aladár

Elnök

Mihályfi Ákos

Másodelnök

Túri Béla

Főtitkár

Erdősi Károly

Br. Forster Gyula

Moldoványi Gyula

Serédi Jusztinián

Simon Ignác

Hutýra Ferenc

Gr. Zichy János

Szinnyei József

Wolkenberg Alajos.

A támogatók közül választott tagok:

Herceg Eszterházy Pál

Gr. Wenckheim Sándor

Szilvek Lajos

Sipőcz Jenő.

Tiszteleti külső és rendes tagok.

I. Hittudományi és bölcséleti osztály.

Osztályelnök: Mihályfi Ákos.

Osztálytitkár: Tóth Tihamér.

Tiszteleti tagok:

Serédi Jusztinián.

Rendes tagok:

Kiss János

Mázy Engelbert

Nemes Imre

Rézbányai József

Tokody Ödön

Zelliger Vilmos

Mihályfi Ákos

Huber Lipót

Margalits Ede

Klinda Teofil

Piszter Imre

Csárszky István

Szilvek Lajos

Werdenich Endre

¹ Az 1930. évi február 28-iki választás utáni állapotot tünteti fel.

Kmoskó Mihály	Magdics Ignác
Strommer Viktorin	Tóth Tihamér
Schütz Antal	Tower Vilmos
Schermann Egyed	Marczell Mihály
Hanauer A. István	Czapik Gyula
Bangha Béla	Kühár Flóris Ferenc
Wolkenberg Alajos	Várkonyi D. Hildebrand
Bitter Illés	Aistleitner József
Madarász István	Mester János
Trikál József	Tóth Kálmán
Pataky Arnold	Br. Brandenstein Béla
Vass József	Kecskés Pál
Scheffler János	Radó Polikárp
Martin Aurél	Erdey Ferenc
Horváth Sándor	Török Mihály
Szentiványi Róbert	Takáts Ernő
Hajós József	Frank Antal
Babura László	Somogyi József

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományok osztálya.

Osztályelnök : Kollányi Ferenc. Osztálytitkár : Balanyi György.

Tiszteleti tagok:

Br. Forster Gyula Concha Győző.

Külső tagok:

Heinrich Finke Giuseppe Wilpert
Giovanni Pietro Kirsch Enrico Josi
Giovanni Mercati

*Rendes tagok:*¹

Balits Lajos	Notter Antal
Kazaly Imre	Ujházy László
Novák Lajos	Horn Emil
Dedek Crescens Lajos	Gr. Mailáth József
Kollányi Ferenc	Mohl Adolf
Baróti Lajos	Matunák Mihály
Reiner János	Erdélyi László
Zelliger Alajos	Hanuy Ferenc
Áldásy Antal	Túri Béla

¹ Tuka Béla megválasztott tag megszállott területen tartózkodik, ezért megválasztásának elfogadása tekintetében nem nyilatkozhatott.

Ernszt Sándor
 Lukcsics József
 Angyal Pál
 Német Ambrus
 Iványi Béla
 Dőry Ferenc
 Chobot Ferenc
 Kiss Albin
 Hóman Bálint
 Balanyi György
 Balás Károly
 Sipos István
 Holub József
 Heller Farkas
 Erdélyi Aladár
 Kenéz Béla

Lukinich Imre
 Bajza József
 Patek Ferenc
 Pethő Sándor
 Biró Vencel
 Bártfai Szabó László
 Miskolczi István
 Molnár Kálmán
 Pezenhoffer Antal
 Divéky Adorján
 Szandtner Pál
 Meszlényi Zoltán
 Mihályi Ernő
 Bozóky Géza
 Szekfű Gyula

III. Nyelvtudományi és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Sajó Sándor.

Osztálytitkár : Várdai Béla.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert

Berzeviczy Albert

Badics Ferenc.

Rendes tagok:

Zoltvány Irén
 Csicsáky Imre
 Szmida Viktor
 Huszka József
 Körösi Albin
 Lévai Mihály
 Bartha József
 Divald Kornél
 Bán Aladár
 Kincs István
 Sziklay János
 Demény Dezső
 Erdősi Károly
 Auer István
 Szinnyei József
 Vargha Damján
 Négyesy László
 Gr. Vay Péter

Angyal Ármánd
 Viszota Gyula
 Széman István
 Láng Nándor
 Járossy Dezső
 Gulyás Pál
 Pintér Jenő
 Perényi József
 Horger Antal
 Várdai Béla
 Gerevich Tibor
 Sík Sándor
 Szinnyey Ferenc
 Zlinszky Aladár
 Harsányi Lajos
 Alszeghy Zsolt
 Klemm Antal
 Voinovich Géza

Sajó Sándor
 Brisits Frigyes
 György Lajos
 Gyulai Ágost
 Pitroff Pál Ödön
 Birkás Géza
 Schwartz Elemér

Radványi Kálmán
 Tordai Ányos
 Mécs László
 Kocsis László
 Finta Sándor
 Szőnyi Ottó
 Eckhardt Sándor

IV. Mennyiségtan- és természettudományi osztály.

Osztályelnök : Suták József.

Osztálytitkár : Papp Károly.

Tiszteleti tagok:

Suták József

Hutýra Ferenc

Preisz Hugó.

Rendes tagok:

Tóth Mike
 Székely Károly
 Szarvasy Imre
 Plósz Béla
 Sárközy Pál
 Vörös Cyrill
 Szabó Zoltán
 Grosschmid Lajos
 Rybár István
 Tangl Károly
 Gróh Gyula
 Szőkefalvi Nagy Gyula
 Papp Károly
 Wodetzky József
 Marek József
 Farkas Géza
 Anderko Aurél
 Horusitzky Henrik
 László Gábor
 Bognár Cecil
 Aujezsky Aladár
 'Sigmond Elek
 Poór Ferenc
 Entz Géza
 Marosi Arnold

Hüllt Dezső
 Oltay Károly
 Ifj. Rejtő Sándor
 Schilberszky Károly
 Gimesy Nándor
 Nékám Lajos
 Tass Antal
 Herzog Ferenc
 Laczkó Dezső
 Vendl Aladár
 Szabó József
 Kádics Ottokár
 Rigler Gusztáv
 Skrop Ferenc
 Weszelszky Gyula
 Dudich Endre
 Kenyeres Balázs
 Római Szentbirodalmi gr.
 széki Teleki Pál
 Treitz Péter
 Ábrahám A. Ambrus
 nagysuri Böck Hugó
 Ehik Gyula
 Br. Kétly László

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA JEGYZŐKÖNYVEI.

Az I. osztály első felolvasó-ülése.

1930. évi január hó 24-én.

Jelen vannak : Mihályfi Ákos o.-elnök elnöklete alatt br. Brandenstein Béla, Erdey Ferenc, Hajós József, Kecskés Pál, Kiss János, Trikál József r. tagok. — Más osztályokból : Balanyi György o. t., Kollányi Ferenc o. eln., Négyesy László m. eln., Papp Károly o. t., Reiner János ft., Sziklay János r. tagok. — Jegyző : Tóth Tihamér o. titkár, r. tag.

1. Br. Brandenstein Béla r. tag székfoglalója : A teljes tudat, tudatvilágunk lelki alapja.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözl. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

Az II. osztály első felolvasó-ülése.

1930. évi január hó 31-én.

Jelen vannak : Kollányi Ferenc o. eln. elnöklete alatt B. Szabó László, Dóry Ferenc, Heller Farkas, gr. Mailáth József, Molnár Kálmán, Novák Lajos r. tagok. — Más osztályból : Sziklay János r. tag. — Jegyző : Balanyi György o. titk., r. tag.

1. Bozóky Géza r. tag székfoglalója : A hamis vagy meghamisított csekk kifizetéséből eredő kár viselésének kérdése.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözl. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

Az III. osztály első felolvasó-ülése.

1930. évi február hó 7-én.

Jelen vannak : Sajó Sándor o. eln. elnöklete alatt Brisits Frigyes, Divald Kornél, Gulyás Pál, Kőrösi Albin, Pitroff Pál, Sziklay János, Zlinszky Aladár r. tagok. — Más osztályból : Reiner János ft. r. tag. — Jegyző : Várdai Béla o. titkár, r. tag.

1. Pitroff Pál r. tag előadása : A költői műfajok elméletének módszerei.

2. Az elnök emelkedett hangú méltatással emlékezik meg Virág Benedek halálának századik évfordulójáról.

3. Az elnök melegen üdvözl Sziklay János r. tagot abból az alkalomból, hogy kormányfőtanácsosi méltóságban részesült.

4. Sziklay János megköszöni az üdvözlést.

Az IV. osztály első felolvasó-ülése.

1930. évi február 14-én.

Jelen vannak : Suták József o. eln. elnöklete alatt Anderko Aurél, Grosschmidt Lajos, Horusitzky Henrik, Skrop Ferenc, Szabó Zoltán, gr. Teleki Pál, Treitz Péter, Vendl Aladár, Vörös Cyrill r. tagok. — Más osztályokból : Reiner János ft., Sziklay János r. tagok. — Jegyző : Papp Károly o. titkár, r. tag.

1. Treitz Péter r. tag székfoglalója : Talajterképek és azok haszna a mezőgazdaságban.

2. Elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözl. Az üdvözlést a Beszédék és Méltatások rovatában közöljük.

3. Vörös Cyrill r. tag : Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában.

Első együttes-ülés.

1930. évi február hó 28-án.

Jelen vannak : Négyesy László másodeln. elnöklete alatt Suták József o. eln. t., Aistleitner József, Alszeghy Zsolt, Anderko Aurél, Áldásy Antal, Balanyi György o. t., Bán Aladár, Bartha József, Bártfai Szabó László, Bitter Illés, Bognár Cecil, Bozóky Géza, br. Brandenstein Béla, Brisits Frigyes, Czapik Gyula, Divald Kornél, Dóry Ferenc, Erdősi Károly, Gerevich Tibor, Hajós József, Heller Farkas, Horusitzky Henrik, Kádi Ottokár, Kecskés Pál, Kiss János, Kollányi Ferenc o. eln., Kőrösi Albin, Laczkó Dezső, Madarász István, Marcell Mihály, Mihályfi Ákos o. eln., Papp Károly o. t., Pataky Arnold, Pitroff Pál Ödön, Pintér Jenő, Rejtő Sándor, Sajó Sándor o. eln., Schütz Antal, Schwartz Elemér, Sigmond Elek, Skrop Ferenc, Szabó József, Szabó Zoltán, Sziklay János, Szinyei Ferenc, Trikál József, Treitz Péter, Vargha Damján, Várdai Béla o. t., Vörös Cyrill, Weszelszky Gyula, Zlinszky Aladár r. tagok.
— Jegyző : Reiner János főttkár, r. tag.

1. Az elnök üdvözl. a zárt ülés tagjait.

2. A főttkár az osztályok jelentései alapján előterjeszti, hogy az I. osztály rendes tagoknak jelöli :

Frank Antalt egyhangúlag,
Somogyi Józsefet egyhangúlag,
Takáts Ernőt egyhangúlag.

A második osztály külső tagoknak jelöli :

Heinrich Finkét egyhangúlag,
Giovanni Pietro Kirscht egyhangúlag,
Giovanni Mercatót egyhangúlag,
Giuseppe Wilpertet egyhangúlag,
Enrico Josit egyhangúlag ;

rendes tagnak jelöli :

Székfű Gyulát egyhangúlag.

A III. osztály rendes tagnak jelöli :

Szőnyi Ottót egyhangúlag,
Eckhardt Sándort 15 szavazattal 2 ellen.

A IV. osztály rendes tagnak jelöli :

Ábrahám A. Ambrust egyhangúlag,
Nagyvári Bröckh Hugót egyhangúlag,
Éhik Gyulát egyhangúlag,
br. Kétly Lászlót egyhangúlag.

3. Az elnök elrendeli a szavazást ; majd a leadott szavazatok alapján megállapítja, hogy leadtak 54 szavazatot, amelynek $\frac{2}{3}$ -a 36.

4. Az elnök a szavazás eredményeképpen kijelenti, hogy a jelöltek a következő szavazatokat kapták :

Az I. osztályban rendes tagságra :

Takáts Ernő 54 szavazatot,
Frank Antal 52 szavazatot 2 ellen,
Somogyi József 52 szavazatot 2 ellen.

A II. osztályban külső tagságra :

Heinrich Finke 54 szavazatot,
 Giovanni Pietro Kirsch 54 szavazatot,
 Giovanni Mercat 54 szavazatot,
 Giuseppe Wilpert 54 szavazatot,
 Enrico Josi 54 szavazatot ;
 Szekfű Gyula 51 szavazatot 3 ellen.

A III. osztályban rendes tagságra :

Szőnyi Ottó 54 szavazatot ;
 Eckhardt Sándor 48 szavazatot 6 ellen.

A IV. osztályban rendes tagságra :

Ábrahám A. Ambrus 54 szavazatot,
 Nagytúri Böck Hugó 54 szavazatot,
 Ehik Gyula 54 szavazatot,
 br. Kétly László 54 szavazatot.

5. Az elnök a felsoroltakat a Szent István Akadémia megválasztott külső-illetőleg rendes tagjainak jelenti ki.

6. Az elnök ezután az ülést nyilvánosnak jelenti ki.

7. Az elnökölő másodelnök a maga részéről a következő indítványt terjeszti elő :

Tekintetes Szent István Akadémia !

Akadémiánk a nemzeti élet szervezetének egyik tagja, s bár a politikától távo-áll, a nemzeti élet minden öröme és gyászát együtt érzi a nemzet egyetemével.

Holnap ünnepli az egész haza tizedik évfordulóját annak a ténynek, hogy a királyi szék kényszerű szünetelésének tartamára az omladékok alól fölvergődő nemzet képviselője törvényes kormányzót választott és az államfői hatalmon gyakorlását arra a férfiúra ruházta, aki tündöklő bátorsággal és tetterővel a sötétség rémeit elűzte és a nemzeti erő újrászervezését megindította.

A magyarság ez egyetemes ünnepében a Szent István Akadémia is résztvesz s hálával és hódolattal, egyszersmind a legbuzgóbb jókívánatokkal fordul Öfömlő-sága, a Kormányzó úr fenkölt személye felé. Mély hálával gondolunk arra, hogy az Ó tíz évi kormányzata példátlan nehézségek és állandó veszélyek közt az ország újabb megerősödését megalapozta, nemzetközi tekintélyét megszilárdította. És amidőn most Iránta hódolatunkat kifejezzük, buzgó szívvel kérjük a Gondviselést, áldja meg Őt hosszú, boldog élettel, és kormányzói hatáskörében dicsőséggel ; adja meg Neki azt a szerencsét, hogy életének magasztos célját elérje, hazánk és szent koronánk integritását minden irányban visszaállíthassa !

Indítványozom, hogy Akadémiánk hódolatának és szerencsekívánatainak tolmácsolására a t. együttes-ülés az elnökséget hatalmazza fel. — Elfogadtatik.

8. A főtítkárr bejelenti, hogy az elnök az 1930 június 15-én a Fővárosi Vigadó nagytermében megtartandó s a Szent Imre herceg 900 éves jubileumi ünnepségek keretében, Szűz Szent Imre herceg emlékezetére szentelt ünnepi ülésnek tárgyait a következőkben állapította meg :

- a) Az ülést megnyitja gr. Apponyi Albert elnök.
- b) Ünnepi beszéd Serédi Jusztinián tiszteleti tagtól.
- c) A történelem Szent Imréje. Hóman Bálint rendes tagtól.
- d) Kard és lilium. Költemény Sajó Sándor osztályelnöktől.

9. A Magyar Statisztikai Társaság megküldötte Schneller Károly 1930 január 21-én tartott előadásának vázlatát. — Az Akadémia köszönettel fogadja.

10. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Kiss János és 'Sigmond Elek r. tagokat.

Az I. osztály második felolvasó-ülése.*1930. évi március 7-én.*

Jelen vannak : Mihályfi Ákos o. eln. elnöklete alatt Aistleitner József, Erdey Ferenc, Kecskés Pál, Kiss János, Marcell Mihály, Pataky Arnold, Schütz Antal, Takáts Ernő, Trikál József r. tagok. — Más osztályokból : Reiner János ft., Sziklay János, Várdai Béla o. t., r. tagok. — Jegyző : Az osztálytitkár betegsége miatt : br. Brandenstein Béla r. tag.

1. Erdey Ferenc r. tag székfoglalója : A bölcsélet válsága a XIII. században és Szent Tamás.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözli. Az üdvözlő szavakat a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

A II. osztály második felolvasó-ülése.*1930. évi március hó 21-én.*

Jelen vannak : Kollányi Ferenc o. eln. elnöklete alatt Bártfai Szabó László, Dóry Ferenc, Heller Farkas, Lukinics Imre, Patek Ferenc, Reiner János ft., Túri Béla r. tagok. — Más osztályokból : Bognár Cecil, Négyesy László m. eln., Sziklay János, Tass Antal, Várdai Béla o. t., r. tagok. — Jegyző : Balanyi György o. titkár, rendes tag.

1. Bognár Cecil r. tagnak, a IV. osztály tagjának, az osztály határozata alapján tartott előadása : A normák alkonya.

2. Závodszy Levente vendég felolvasása : A műgyűjtés fejlődése és a Viczay-gyűjtemény.

A III. osztály második felolvasó-ülése.*1930. évi március hó 28-án.*

Jelen vannak : Sajó Sándor o. eln. elnöklete alatt Alszeghy Zsolt, Bán Aladár, Brisits Frigyes, Divald Kornél, Körösi Albin, Pitroff Pál, Sziklay János, Voinovich Géza r. tagok. — Más osztályból : Reiner János ft., r. tag. — Jegyző : Várdai Béla o. titkár, r. tag.

1. Sik Sándor r. tag : Részletek «A boldog ember inge» című drámai költeményből.

2. Napirenden kívül Divald Kornél r. tagnak Szent Erzsébet című munkájából részletet felolvas a szerző helyett Várdai Béla o. t., r. tag.

A IV. osztály második felolvasó-ülése.*1930. évi április hó 4-én.*

Jelen vannak : Suták József o. eln. elnöklete alatt Preisz Hugó t., Anderko Aurél, Entz Géza, Horusitzky Henrik, Skrop Ferenc, Szabó Zoltán, Tass Antal, Vendl Aladár, Vörös Cyrill r. tagok. — Más osztályból : Reiner János ft., r. tag. — Jegyző : Papp Károly o. titkár, r. tag.

1. Entz Géza r. tag székfoglalója : Miért pusztulnak ki véglénytenyészetünk?

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözli. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

3. Anderko Aurél r. tag : Adalékok a levegő izotermáihoz.

Az I. osztály harmadik felolvasó-ülése.*1930. évi május hó 16-án.*

Jelen vannak : Mihályfi Ákos o. eln. elnöklete alatt Aistleitner József, Kecskés Pál, Kiss János, Pataky Arnold, Takáts Ernő, Trikál József r. tagok. — Más osztá-

lyokból: Eckhardt Sándor, Kollányi Ferenc o. eln., Reiner János ft., Szabó Zoltán, Sziklay János, Túri Béla r. tagok. — Jegyző: a beteg osztálytitkár helyett: br. Brandenstein Béla r. tag.

1. Kecskés Pál r. tag székfoglalója: A modern lélektan és a skolasztika.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözli. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

A II. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1930. évi május hó 23-án.

Jelen vannak: Kollányi Ferenc o. eln. elnökle alatt Áldásy Antal, Hóman Bálint, Meszlényi Zoltán, Novák Lajos, Reiner János ft., Szekfű Gyula, Túri Béla r. tagok. — Más osztályokból: Eckhardt Sándor, Gerevich Tibor, Kecskés Pál, Sziklay János, Várdai Béla o. t., r. tagok. — Jegyző: Balanyi György o. titkár, r. tag.

1. Meszlényi Zoltán r. tag székfoglaló értekezése: A kánonjogi tanulmányok fontossága.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözli. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

3. Dr. Galla Ferenc vendég felolvasása: A cluny reformmozgalom magyarországi hatása.

A IV. osztály rendkívüli felolvasó-ülése.

1930. évi május hó 30-án.

Jelen vannak: Suták József o. eln. elnökle alatt Anderko Aurél, Ehik Gyula, Horusitzky Henrik, Skrop Ferenc, Tass Antal, Vörös Cyrill, Wodetzky József r. tagok. — Más osztályokból: Pezenhofer Antal, Reiner János ft., Sziklay János r. tagok. — Jegyző: Papp Károly o. titkár, r. tag.

1. Anderko Aurél r. tag: A levegő alsó rétegének és a földfelületnek hőszugárzási egyensúlyáról.

2. Skrop Ferenc r. tag: Adatok a szívritmus és a szíváramok lényegéhez.

A III. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1930. évi október hó 10-én.

Jelen vannak: Sajó Sándor o. eln., r. t. elnökle alatt Alszegey Zsolt, Brisits Frigyes, Gulyás Pál, Mécs László, Négyesy László m. eln., Pintér Jenő, Szémán István, Sziklay János r. tagok. — Más osztályokból: Mihályfi Ákos o. eln., Reiner János ft., Takáts Ernő r. tagok. — Jegyző: Várdai Béla o. titkár, r. tag.

1. Mécs László r. tag székfoglalója: Versek.

2. A székét elfoglaló tagot az elnök melegen üdvözli. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

3. Szémán István r. tag: Az orosz élet s az orosz irodalom legfőbb problémája.

4. Gulyás Pál r. tag: Nyomdánk belső élete a XVI. században.

A IV. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1930. évi október hó 17-én.

Jelen vannak: Suták József o. eln. elnökle alatt Ábrahám Ambrus, Ehik Gyula, Horusitzky Henrik, Tass Antal, Vörös Cyrill, Wodetzky József r. tagok. — Más osztályból: Reiner János ft., r. tag. — Jegyző: Papp Károly o. titkár, r. tag.

1. Ábrahám A. Ambrus r. tag székfoglaló értekezése : Az állati szervezet őrei a környezetben.

2. Az elnök a székét elfoglaló rendes tagot melegen üdvözlí. Üdvözlő szavait a Beszédék és Méltatások rovatában közöljük.

Második együttes-ülés.

1930. évi október 31-én.

Jelen vannak : Négyesy László másodelnök, majd Mihályfi Ákos o. eln. elnöklele alatt Hutýra Ferenc, Preisz Hugó, Suták József o. eln. t., Ábrahám Ambrus, Aujeszky Aladár, Balanyi György o. t., Bártfai Szabó László, br. Brandenstein Béla, Brisits Frigyes, Horusitzky Henrik, Kollányi Ferenc o. eln., Miskolczy István, Pataky Arnold, Pitroff Pál, Sajó Sándor o. eln., Skrop Ferenc, Szabó Zoltán, Sziklay János, Takáts Ernő, Tass Antal, Várdai Béla o. t., Vörös Cyrill, Weszelszky Gyula r. tagok. — Jegyző : Reiner János főtítkár, r. tag.

1. Mihályfi Ákos osztályelnök napirend előtt üdvözlí Négyesy László másodelnököt abból az alkalomból, hogy a Kormányzó Ófóméltósága a Corvin-rend aranykoszorújával tüntette ki. Ez a kitüntetés olyan férfiút ért, akit egész életén át folytatott nagy irodalmi munkásság jellemez. Legyen az aranykoszorú jelképe annak a koszorúnak, amely abból a munkásságból fonódott, amelyet ő hosszú életén át folytatott. Kívánja, hogy még minél több tudományos eredmény és siker kapcsolódjék az eddigi munkássághoz.

2. Négyesy László másodelnök köszönetet mond az üdvözlésért.

3. Az elnök távollétében elnöklő Négyesy László másodelnök felolvassa Megemlékezését I. Ferenc József születésének századik évfordulójáról, amelyet a résztvevők felállva, mélyen meghatva hallgattak meg. — A Megemlékezést a cikkek között közöljük.

4. Az elnök az ülést rövid időre felfüggeszti.

5. Mihályfi Ákos o. eln., mint elnökhelyettes az ülést újból megnyitja s bejelenti, hogy a másodelnök mellőzhetlen másirányú elfoglaltsága miatt eltávozott s őt kérte fel az együttes-ülés vezetésére.

6. Az elnök fájdalommal jelenti be az Akadémia négy tagjának elvesztését, akik közül három az I. osztálynak volt tagja, amelynek ő az elnöke. Az első Babura László r. tag, aki hosszú évtizedeken át a budapesti Papnevelőintézet lelkiigazgatói tisztté töltötte be. Tagja volt a Szentírás fordító-bizottságának és az Új-Szövetség újabb kiadásában tevékeny részt vett, amelyben az úgynevezett Katholikus leveleket fordította és a pasztorál jegyzeteket írta. Egyszersmind mint egyházi cenzor működött. A tudományos munkák egész sorával gazdagította irodalmunkat. A másik elhunyt tagtársunk Kiss János r. t., akihez engem külön kötelék fűz, mert nemcsak hogy 20 évig tanítótársa voltam, hanem 1922 óta szoros irodalmi összeköttetésben is voltam vele, t. i. abban az időben, mikor még a magyar hittudomány irodalmi munkáját folyóiratával, az ő nagy lelkesedésével irányította. Amellett tagadhatatlan nagy érdeme volt az, hogy a magyar katolikus teológiának a külföldi tudományos életben is tért szerzett. Nem kis érdeme az, amit a Szent István Akadémia körében jó hangoztatni, hogy minden előadásában került minden idegenszót és igyekezett mindent magyar szavakkal kifejezni. Harmadik halottunk, nemzetünknek igen nagy halottja, Vass József, aki tagja volt Akadémiánknak, habár az ülésein csak kivételesen vett részt. Nem hallgathatom el, amit egyik egyházi lapból olvastam, hogy az egyházi tudományra nézve elveszett, amikor miniszter lett. Azonban e minőségben végzett nagy munkája mellett, a tudományban is értékes munkásságot fejtett ki, amelyből kiemelhető Szent Ágoston Vallomásainak kiválóan magyaros fordítása. Az elnök végül megemlékezik Rigler Gusztáv rendes tagról, a kiváló tudósról, akit Akadémiánk 1928-ban választott tagnak, aki azonban betegsége miatt szintén nem vehetett részt Akadémiánk munkásságában.

7. A főtitkár az elnöki megemlékezésekkel kapcsolatban jelenti,
 a) hogy az elnökség koszorút tett le Babura László sírjára; részvétiratot intézett az esztergomi érseki főképtalanhoz; s a temetésen Akadémiánknak Esztergomban lakó tagjai teljes számban vettek részt;
 b) Kiss János temetésén megjelentek Mihályfi Ákos osztályelnök, Tóth Tihamér osztálytitkár, Aistleitner József, Czapik Gyula, Ernst Sándor, Martin Aurél, Nékám Lajos, Notter Antal, Schütz Antal, Sziklay János, Trikál József, Wolkenberg Alajos r. tagok; Akadémiánk nevében Schütz Antal r. t. búcsúztató beszédet mondott;
 c) Vass József ravatalára Akadémiánk koszorút tett le; az elnökség részvétiratot intézett a családhoz, a m. kir. kormányhoz és a kalocsai főképtalanhoz;
 d) Rigler Gusztáv temetésén Akadémiánk számos tagja vett részt.
- Az együttes-ülés a bejelentést tudomásul veszi s az elnökség javaslatára Babura László, Kiss János, Riegler Gusztáv és Vass József r. tagoknak emlékét jelen ülés jegyzőkönyvében megörökíti s felkéri az I. és a IV. osztályt, hogy emlékbeszéd tartásáról gondoskodják.
8. Az esztergomi főképtalan köszönete a Babura László sírjára küldött koszorúért s a kifejezett részvétért. — Tudomásul szolgál.
9. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a kormány nevében kifejezett köszönete; továbbá a kalocsai főképtalannak és Vass Ferencnek és családjának köszönete a Vass József halála alkalmából kifejezett részvétért. — Tudomásul szolgál.
10. A kormányzó Ő Főméltósága a 10 éves kormányzásának évfordulója alkalmából kifejezett szerencsekíváratokért köszönetét nyilvánítani méltóztatott — Tudomásul szolgál.
11. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 10.000 pengő rendkívüli államegilyt utalt ki az Akadémiának. Az együttes-ülés hálás köszönetet mond a hercegprímás Ő Főmagasságának; a miniszter úr Ő Excellenciájának a segély engedélyezéséért és Kollányi Ferenc osztályelnöknek fáradozásaiért.
12. A hercegprímás úr Ő Főmagassága a Szent Imre-ünnepi ülésen tartott ünnepi előadás tiszteletdíját megkésztetve visszaajándékozta Akadémiánknak. — Az Akadémia hálás köszönettel fogadja.
13. Primási leirat a megválasztott tagok megerősítéséről. — Tudomásul szolgál.
14. A megválasztott tagok nyilatkozatai a tagság elfogadásáról. — Tudomásul szolgál.
15. Várdai Béla osztálytitkár előterjeszti véleményes jelentését Barátosi Lénárt Lajos «Az utolsó ítélet» című költeményéről. Az együttes-ülés — elfogadja.
16. Bangha Béla, a Jézustársaság budapesti rendházának házfőnöke jelenti P. dr. Jablonkay Gábor rendtagnak halálát. — Az elnökség az Akadémia nevében mély részvétét fejezte ki a tudós férfiú halála alkalmából, aki az Akadémia történelmi tárggyú Fraknoi-jutalmának egyik nyertese volt. — Az együttes-ülés a bejelentést helyesléssel tudomásul veszi.
17. A K. M. Természettudományi Társulat köszönete azért, hogy az Akadémia a Társulat Emlékiállításán képviseltette magát. — Tudomásul szolgál.
18. A Szent Imre herceg 900 éves jubileumi ünnepségeit rendező bizottság köszönete a Szent Imre ünnepi-ülésért. — Tudomásul szolgál.
19. Főtitkár bejelenti, hogy az elnök az irodai teendők végzésére Dománovics Máriát kinevezte. — Az együttes-ülés tudomásul veszi.
20. Főtitkár bejelenti, hogy Kecskés Pál r. tag «A modern lélektan és a skolasztika» című előadásának kiadási költségeihez 440 pengővel járult. — Az együttes-ülés hálás köszönetét fejezi ki ezért a hozzájárulásért.
21. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság jelenti Zsinka Ferencnek, a Társaság volt főtitkárának s a Protestáns Szemle szerkesztőjének halálát. Az elnökség bensőséges részvétét fejezte ki e haláleset alkalmából. — Az együttes-ülés helyeslőleg tudomásul veszi a bejelentést.

22. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közli a szerkesztői és titkári állásokban történt változásokat. — Tudomásul szolgál.

23. Gyászjelentés dr. Abonyi Sándor egyetemi m.-tanár s állatorvosi főiskolai c. rendkívüli tanár haláláról. — Az akadémia részvétét fejezi ki a haláleset alkalmából.

24. A Karácsonyi János síremlék-bizottságba az Akadémia Kollányi Ferenc o. e., Hóman Bálint és Divald Kornél r. tagokat küldi ki.

25. A főtitkár előterjeszti, hogy szükségessé és anyagilag is lehetővé vált a tagsági oklevelek elkészítése. Ennek előkészítésére az együttes-ülés Négyesy László másodelnök elnöklété alatt, az osztályelnökből, osztálytitkárokból és a főtitkárból álló bizottságot küldi ki.

26. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata a külföldi értekezleteken megjelenő magyar képviselőknek a m. kir. külképviseleti-hatóságoknál előzetes jelentkezése tárgyában. — Tudomásul szolgál.

27. Az Országos Pázmány Egyesület kérdést intézett Akadémiánkhoz, hogy résztvenne-e Akadémiánk a Pázmány Egyesülettel együtt oly irodalmi esték sorozatának rendezésében, amely a Szent Imre-ünnepségek keretében, 1930. augusztus utolsó harmadában különböző szervezetek képviselőinek bevonásával menne végbe. Az együttes-ülés 1930 március 25-én közölte a Pázmány Egyesülettel, hogy nem zárkózik el az elől, hogy az Egyesülettel párhuzamosan ily előadásokat rendezzen, azonban augusztus végén és szeptember elején ez nem lehetséges, mivel az Akadémia részéről ebben az időben lehetetlen az előadásokat biztosítani. — Helyeslő tudomásul szolgál.

28. Az Országos Pázmány Egyesület meghívása annak megbeszélésére, hogyan lehetne a katolikus tudomány népszerűsíteni; a tudósok tanulmányait, felolvasásait hatékonyabban belevinni a közvéleménybe. A főtitkár az Egyesülettel írásban közölt nyilatkozatát bejelentve, az együttes-ülés — megbízza a főtitkárt, hogy a Pázmány Egyesület vezetőségével lépjen érintkezésbe a megoldás előbbrevitele érdekében.

29. A Szent István Akadémia hálás köszönetet mond Mihályfi Ákos osztályelnöknek «Beszédeim» című munkájának megküldéséért.

30. A Szent István Akadémia hálás köszönetet mond Zalavármegyének és alispánjának a «Zalavármegye Története» című munka megküldéséért, amelyet Holub József, Akadémiánk tagja írt.

31. A főtitkár jelenti, hogy a Szűz Szent Imre herceg halálának emlékeztetése szentelt, 1930 június 15-iki ünnepi-ülésen megjelentek Augusztus és Magdolna főhercegnők, királyi hercegnők: br. Wlassics Gyula a felsőház és Almágy László a képviselőház elnöke; Négyesy László, Kollányi Ferenc és Schütz Antal a M. Tud. Akadémia képviselőiben; a szegedi Tudományegyetem képviselőiben: Györffy István rektor és Ivány Béla ny. r. tanár; a pécsi Erzsébet Tudományegyetem és a Mariánus képviselőiben Vargha Damján ny. r. tanár; a debreceni Tisza István Tudományegyetem képviselőiben Bozóky Ferenc jogkari dékán; a m. kir. Állatorvosi Főiskola képviselőiben Gróf Gyula ny. r. tanár; Láng Nándor debreceni egyetemi ny. r. tanár, mint a váradi egyházmegyei Szent Imre-bizottság elnöke és képviselője; Hász István tábori püspök, az Országos Szent Imre-Bizottság elnöke; Józsan Miklós unitárius püspöki vikárius, Bőle Kornél perjel a Domonkosrend, Áronffy Ferenc rendfőnök és Köhler Ferenc házifőnök a Lázárista-rend képviselőiben; Kemenes Illés a Bencés-gimnázium részéről. Továbbá a Szent István Törzs és az Emericana Jogászblokk kirendeltsége. Elmaradásukat közölték: A kormányzó úr Ó Főméltósága és neje; József főherceg, királyi herceg; Bethlen István miniszterelnök; Mayer János földmívelésügyi-, Wekerle Sándor pénzügyminiszter; a pápai nuncius; Szmracsányi Lajos egri-, gr. Zichy Gyula kalocsai érsekek; Fetscher Antal győri, Rott Nándor veszprémi, Glattfelder Gyula csanádi, Virág Ferenc pécsi, Svojsz Lajos székesfehérvári püspökök, Werner Adolf zirci apát, a Budapesti Kir. M. P. P. egyetem rektora, mivel ugyanabban az időben van az egyetem Te Deumja; Huszár Károly az Országos Szent Imre Bizottság elnöke; Berzevicz Albert a M. Tud.

Akadémia elnöke ; br. Forster Gyula s Tóth Lajos debreceni ny. r. tanár — A bejelentés tudomásul szolgál.

32. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Preisz Hugó tiszteleti és Miskolczy István rendes tagot felkéri.

Az I. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1930. évi november hó 7-én.

Jelen vannak : Mihályfi Ákos o. eln. elnöklete alatt Aistleitner József, Hajós József, Kecskés Pál, Madarász István, Pataky Arnold, Török Mihály r. tagok. Más osztályokból : Reiner János ft., Sziklay János r. tagok — Jegyző : Tóth Tihamér o. titkár, r. tag.

Török Mihály r. tag székfoglaló értekezése : Az esztergomi egyház régi szer-tartásai.

Az elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözlí. Az üdvözlő beszédet a Beszé-dek és Méltatások rovatában közöljük.

A II. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1930. évi november hó 21-én.

Jelen vannak : Kollányi Ferenc o. eln. elnöklete alatt Angyal Pál, Bártfai Szabó László, Meszlényi Zoltán, Molnár Kálmán, Pezenhoffer Antal, Reiner János ft., Túri Béla r. tagok. Más osztályokból : gr. Apponyi Albert elnök t., Mihályfi Ákos o. eln., Sziklay János r. tagok. Jegyző : Balanyi György o. titkár, r. tag.

1. Molnár Kálmán r. tag székfoglaló értekezése : A jogfolytonosság helyre-állításának jogelvi szükségessége és lehetősége.

2. Elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözlí. Az üdvözlő beszédet a Beszédek és Méltatások rovatában közöljük.

A III. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1930. évi november hó 28-án.

Jelen vannak : Sajó Sándor o. eln. elnöklete alatt br. Forster Gyula t., Brisits Frigyes, Divald Kornél, Körösi Albin, Sziklay János, Vargha Damján, Voinovich Géza r. tagok. Más osztályokból : Ábrahám A. Ambrus, Mihályfi Ákos o. eln., Reiner János ft., Skrop Ferenc, Takáts Ernő r. tagok. Jegyző : Várdai Béla o. titkár, r. tag.

1. Vargha Damján r. tag : Szent Imre-irodalmi problémák.

2. Finta Sándor r. tag : Versek. A szerző távollétében felolvassa Várdai Béla o. t.

A IV. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1930. évi december hó 5-én.

Jelen vannak : Suták József o. elnök elnöklete alatt Anderko Aurél, Ábrahám A. Ambrus, Grosschmid Lajos, Horusitzky Henrik, Skrop Ferenc, Vörös Cyrill r. tagok. Más osztályból : Reiner János ft., r. tag. Jegyző : Papp Károly o. titkár, r. tag.

Vörös Cyrill r. tag : Asszimptotikus tetraéderek térfogata a Bolyai-féle geo-metriában.

Harmadik együttes-ülés.

1930. évi december hó 12-én.

Jelen vannak : Négyesy László másodelnök elnöklete alatt Balanyi György o. t., br. Brandenstein Béla, Grosschmidt Lajos, Hütlí Dezső, Mihályfi Ákos o. e., Pintér Jenő, Pitroff Pál, Sajó Sándor o. e., Szabó József, Tóth Tihamér o. t., Várdai Béla o. t., Vörös Cyrill rendes tagok. Jegyző : Reiner János főtitkár.

1. A főtitkár bejelenti, hogy az elnök az 1930 december 14-re kitűzött Ünnepi-ülés tárgyait a következőkben állapította meg: 1. Elnöki megnyitó. Gróf Apponyi Albert elnöktől. 2. Szent Ágoston világnézete. Kecskés Pál rendes tagtól. 3. Száz év távlatából. — Emlékezés Kisfaludy Károlyra, Katona Józsefre és Virág Benedekre. Négyes László másodelnöktől.

2. Az elnökség előterjesztésére az együttes-ülés — kihirdeti az 1930-ik évet megelőző nyolc év alatt megjelent hittudományi munkák jutalmazására a Fraknoi Nagyjutalmat.

3. Az együttes ülés megállapítja a jövő évi ülésrendet: 1931 jan. 23-án I. o. ülése; febr. 6-án a II. o. ülése; febr. 13-án a III. ülése, febr. 20-án a IV. o. ülése; febr. 27-én az osztályoknak tagjelölő ülése s az Akadémiának tagválasztó és rendes együttes ülése; márc. 6-án az I. o. ülése; márc. 20-án a II. o. ülése; ápr. 17-én a III. o. ülése, ápr. 24-én együttes-ülés és a IV. o. ülése; ápr. 26-án rendes évi ünnepi-ülés; máj. 1-én az I. o. ülése, máj. 8-án a II. o. ülése. — Szünet után: okt. 9-én a III., okt. 16-án a IV. o. osztály ülése; okt. 23-án együttes-ülés; nov. 6-án az I. o., nov. 20-án a II. o., nov. 27-én a III. o., dec. 4-én a IV. o. ülése s 11-én együttes-ülés.

4. A Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségébe az együttes-ülés — Tóth Tihamér o. t., Áldásy Antal, Erdősi Károly és Papp Károly o. t. r. tagokat küldi ki közgyűlési tagokul.

5. A főtitkár ismerteti a tagsági oklevél előkészítésére javaslattételre kiküldött bizottság javaslatát. Többek hozzászólása után az együttes-ülés — a javaslatot elfogadja.

6. Az elnök bemutatja Csengery Jánosnak levelét, amelyben magyar Aeneisét Akadémiánknak kiadásra felajánlja; s a munkát az elnöklő másodelnök meleg elismeréssel ajánlja. Az együttes-ülés — sajnálatát fejezi ki afelett, hogy a munkát anyagi eszközeinek elégtelensége miatt nem adhatja ki.

7. Az együttes-ülés Barátosi Lénárt Lajos «Utolsó Ítélet» című költeménye bírálati díjául 30 pengőt állapít meg.

8. Felpétzi-György Jenőnek «A képzet és kifejezés» című nyelvbolcséleti tanulmányát az együttes-ülés, Pintér Jenő, br. Brandenstein Béla r. t. és a főtitkár felhívása után az I. osztálynak adja ki bírálat végett; egyúttal felkéri az osztályokat véleményadásra arra nézve, hogy az Akadémia kívülről benyújtott munkákat bírálatra elfogadjon-e?

9. A főtitkár bejelenti az üresedésben levő helyeket, amiről az elnök köriratban értesítette a tagokat.

10. A IV. osztály bejelenti, hogy Grosschmidt Lajos r. tag Quadratikus alakok algebrája című 40 íves munkáját a M. Tudományos Akadémia támogatásával kiadni szándékozik és javasolja, hogy azt a Szent István Akadémia is támogassa. Sütő József o. e. fogja a munkát méltatni s annak alapján az Akadémia megfontolás tárgyává fogja tenni, hogy mennyiben támogathatja a munka kiadását.

11. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Balanyi György o. t. és Pitroff Pál r. tagokat felkéri.

MEGHÍVÓK.

A Lechner Ödön Társaság 1930 január hó 1-én tartott felolvasó ülésére, amelyen Akadémiánkat Divald Kornél r. t. képviselte.

A Magyar Statisztikai Társaság 1930. évi január hó 21-én, február hó 18-án, február hó 25-én, március hó 4-én, március hó 18-án, május hó 16-án, május hó 18-án, május hó 27-én, december hó 2-án és december hó 16-án tartandó előadó üléseire.

A Magyar Numizmatikai Társulat január hó 30-án tartandó felolvasó ülésére; a dr. Harsányi Pál emlékére rendezendő ünnepélyére; az április hó 24-iki, május hó 22-iki, október hó 30-án, november hó 27-én tartandó felolvasó ülésére.

Az Aquinói Szent Tamás Társaságnak védszentjének ünnepi alkalmából március

hó 12-én tartandó rendes évi közgyűlésére, amelyen Kiss János r. t. s több tag vett részt, továbbá az április hó 19-én tartandó felolvasó ülésére.

A Szociális Missziótársulat Szociális Iskolájának február 4—március 13-ig tartandó előadásaira. Az Akadémia közölte tagjaival.

Az Aurora Kör Magyar Irodalmi Társaságnak február hó 11-én tartandó irodalmi estjére, amelyen a főtítkár jelent meg.

Az Otthon Irók és Hírlapírók Köre február hó 16-án Sziklay János tiszteletére rendezett ünnepi vacsorájára. Az Akadémia felkérte tagjait a megjelenésre.

A Nemzeti Színház igazgatósága és egész személyzete részéről március hó 6-án ünnepelt Odry Árpád nemzeti színházi tagságának 25-ik évfordulójára és április hó 24-én tartandó díszelőadására, amelyet Katona József 100. évfordulója alkalmából rendez, amelyen a főtítkár jelent meg.

A Magyar Földrajzi Társaságnak április hó 24-én tartandó LVIII. közgyűlése s május hó 23-án tartandó Lóczy emlékünnepe, amelyen gr. Teleki Pál és Bökch Hugó vett részt.

A Kisfaludy Társaság és a kecskeméti Katona József Kör április hó 26—27. együttes ülésére, előadására és síremlékavatási ünnepélyére.

A Nemzetközi Vásár május hó 3-iki megnyitására.

A Kir. M. P. P. Tudományegyetem ifjúsága által május hó 10-én tartott Szent Imre ünnepélyére.

A Magyar Tudományos Akadémiának május hó 11-én tartandó XC. ünnepélyes közülésére és a Szent Imre év alkalmából május hó 18-án rendezendő ünnepi ülésére A Szent István Akadémia részéről gr. Apponyi Albert elnök, Négyesy László m. elnök, Mihályfi Ákos, Kollányi Ferenc, Sajó Sándor, Suták József osztályelnökök, a főtítkár és nagyszámú tag vett részt.

A Budapesti kir. m. P. P. Tudományegyetem május hó 13-án tartandó ünnepélyes közgyűlésére és a szeptember hó 17-én tartandó ünnepélyes nyilvános ülésére, amelyeken Négyesy László másodelnök, Mihályfi Ákos osztályelnök, a főtítkár és számos tag vett részt.

Budapest székesfőváros közönsége május hó 25-én az Andrássy úti milleniumi oszlop előtt a Hősök emlékkövét felavatja;

A Szent Imre Főiskolai Internátus Egyesület Szent Imre herceg 900 éves jubileuma alkalmából május hó 25-én tartandó díszülésére;

a Szinnyei Merse Társaságnak május hó 27-én tartandó felolvasó ülésére, amelyen az Akadémia részéről a főtítkár jelent meg;

az Ernszt Sándor tiszteletére május hó 26-án tartandó ünnepi ülésre, amelyen Wolkenberg Alajos képviselte Akadémiánkat.

a Magy. Kir. József-Műegyetem Tanácsa által május 18-án néh. Petz Samu, Hauszmann Alajos, dr. Schafarzik Ferenc és Rejtő Sándor emlékére rendezendő Emlékünnepélyére és október hó 5-én tartandó Megnyitó Közgyűlésére, amelyen Akadémiánk számos tagja vett részt;

a Magyar Történelmi Társulatnak június hó 12-én Szent Imre herceg emlékeztető tartandó ünnepi ülésére, amelyen a főtítkár vett részt.

Nemzetközi Irodalmi és Művészeti Szövetség Magyarországi Csoportjának jún. hó 4—10-ig tartandó üléseire;

29 Tagung der «Astronomischen Gesellschaft» Budapesten augusztus hó 8—13. tartandó Kongresszusára. Az Akadémia a képviselőtárs Tass Antal r. tagot kérte fel.

A Szent Imre herceg 900 éves jubileumi ünnepségeit rendező főbizottságnak augusztus hó 16-án Sincero Alajos bíboros fogadására, amelyre az Akadémia részvételre felkérte tagjait;

a Szent Imre-héttel kapcsolattal a Magyarországi Mária Kongregációk augusztus hó 15-én tartandó Nemzetközi Mária-ünnepélyre;

A Magyar Kir. Állatorvosi Főiskolának szeptember hó 23-án tartandó Tanévnyitó ünnepélyére, amelyen Trikal József r. t. képviselte az Akadémiát;

a Budapesti Kir. M. Tud.-Egyetem Közgazdaságtudományi Karának szept. 25-én tartandó ünnepélyes nyilvános ülésére, amelyen Papp Károly osztálytitkár jelent meg;

A Szegedi Egyetem épületeinek felavató ünnepére, október hó 24-én, amelyen Erdélyi László r. tag jelent meg;

a Kisfaludy Társaságnak október hó 26-án tartandó Beöthy Zsolt síremlékének leleplezésére, amelyen Berzeviczy Albert tiszteleti tag, Négyesy László másodelnök, a főtítkár, Pintér Jenő, Várdai Béla o. t., r. tagok s még számosan vettek részt;

Az Országos Giesswein-Emlékműbizottság november hó 1-én megemlékezik nagynevű halottjától. Az Akadémia felkérte tagjait, hogy minél nagyobb számban jelenjék meg a sírnál.

A székesfőváros polgármestere a m. kir. Táboripüspök közreműködése mellett november 2-án a Hősi Emlékműnél tartandó gyászünnepekre;

a Foederatio Emaricana november hó 9-én tartandó Nagykáptalanára;

gr. Zichy Nándor szobrának november 16-án tartandó ünnepélyes leleplezésére. A szoborra Négyesy László másodelnök kísérő szavakkal koszorút tett le. Az Akadémia részéről a másodelnökön és főtítkáron kívül számos tag jelent meg.

A Magyar Természettudományi Kutatás előmozdítására alakult Széchényi Tudományos Társaság november 30-án tartandó Közgyűlésére;

a Magyar Protestáns Irodalmi Társaságnak december hó 5-én tartandó felolvasó ülésére és az ezt követő Közgyűlésére, választmányi és osztályülésére, amelyen a főtítkár jelent meg.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Journal De La Société Hongroise De Statistique. 1930. — Földrajzi közlemények. 1930. — Magyar Újságírók Egyesületének tagnévsora. 1930. — Catalogue Fiftty Oue. 1930. — Népelet értesítő. 1930. — Due Orazione Di Antonio Bonfini. 1930. — Protestáns Szemle. 1930. — Wochepost. 1930. — A tenger. 1930. — Tatárjárás. Angyal Emil. 1930. — Vízügyi közlemények. 1930. — Magyar Nyelv. 1930. — Turul. 1930. — M. kir. József-Műegyetem programja. 1930. — Századok. 1930. — Geographica Hungarica. Michael Haltenberger. 1930. — Igazságot Magyarországnak. Dr. Légrády Ottó. 1930. — A természet. Vadler Herbert. 1930. — Vas vm. múzeum III. Évkönyve. 1930. — Vas vm. múzeum könyvtárának gyarapodása és jelentése. 1930. — Erdélyi múzeum. 1930. — M. kir. posta jelentése. 1930. — Katona- emlékkönyv. Hajnóczi Iván dr. 1930. — M. Tud. Akadémia ünnepi ülése a Szent Imre-év alkalmából. 1930. — Veszprém vm. múzeum könyvtár évi jelentése. 1930. — A sielés története. Papp László. 1930. — Vízügyi közlemények. 1930. — Theológiai szemle. 1930. — M. kir. Iparművészeti Iskola évkönyve. 1930. — Mihályfi Ákos beszédei. 1930. — Levéltári közlemények. 1930. — Beszámoló a M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár működéséről. 1930. — Vedres István emléke és értékelése. Dr. Farkas L. 1930. — M. Kir. Állatorvosi Főiskola évkönyve. 1930. — Archivio Storico Per La Dalmazia. 1930.

BESZÉDEK ÉS MÉLTATÁSOK.

I.

Mihályfi Ákosnak, az I. osztály elnökének üdvözlő beszédei.

1. Br. Brandenstein Béla r. tagnak 1930 január 25-én tartott székfoglalója alkalmából.

Tisztelt Kartársunk!

Székfoglaló előadásával eleget tett Akadémiánk szabályainak s ezért mint az első osztály elnöke Önt mint Akadémiánk teljes jogú tagját üdvözlöm s teszem ezt annál nagyobb örömmel, minthogy Akadémiánk volt az első a magyar tudományos

intézmények között, amely Kartárs Ur kiváló tehetségét és fiatalsága dacára is bámulatos irodalmi működését az elismerés koszorújával övezte. Alig választottuk meg tagul, a Pázmány Péter tudományegyetem nyilvános rendkívüli tanárává lett s meg vagyok arról győződve, hogy tudományos intézményeink mind sietni fognak az Ön fényes tehetségeit honorálni.

Kartársunk még nem töltötte be életének 30-ik évét és máris egy életidőre szóló tudományos munkásságot végzett. 1926-ban a »Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft« támogatásával megjelent Niemayer kiadásában 600 lapnyi terjedelemben »Grundlegung der Philosophie« c. 11 kötetre tervezett, kéziratban kész művének I. kötete: Főnnállástan, tartalomtan, logika; 1927-ben ugyanilyen körülmények közt ugyanennek a műnek III. kötete 630 lap terjedelemben: a metafizika rendszere. Nyomtatás előtt áll a II. kötet: Matematika. Azonkívül megjelent számos kisebb dolgozata és bírálata. Kiemelendők: »Korunk lelki válsága és a metafizika problémája« (Minerva, 1926), »Történetfilozófiai reflexiók« (Budapesti Szemle, 1928), »Az új metafizika és Peter Wust« (u. o.), »A tragikum elmélete« (Athenaeum, 1928). A Magyar Tudományos Akadémia filozófiai bizottságánál be van adva egy kéziratosszerű terjedelmes Esztétikája.

A számos külföldi és honi kritika egyhangúlag joggal kiemeli Hegelre emlékeztető szokatlan spekulatív erejét, eredetiségét és termékenységét, mellyel bátran frontot csinál a meddő ismeretkritikai iránnyal szemben és meri a filozófiát ismét azzá tenni, aminek már születése szánta: metafizikává. Jól ismeri a legújabb áramlatokat és mer az empirista túltengéssel szemben a szellemi valóságok bölcsője lenni, aki nem hátrál meg a legvégső kérdések elől sem, hol a bölselet már a teológiába torkollik.

Nekünk, a Szent István Akadémia munkásainak külön érték Brandenstein műveiben, hogy Aristoteles és Leibniz mellett Szent Tamás az, akit nemcsak kitűnően ismer és tisztelettel említ, hanem kinek tanítása és szelleme különösen ihleti. Nem mintha thomista volna. Brandenstein a maga útján jár. Am új út vágásaiban is mindig katolikus hitének csillagához igazodik. Így igazolja azokat a német kritikusait, kik neki a katolikus filozófia reneszánszában kiváló szerepet szánnak és mindenképpen biztat és biztosit, hogy jövendő munkássága Akadémiánk számára is kiváló értéket jelent.

Még egyszer szívből üdvözlöm.

2. Erdely Ferenc r. tagnak 1930 március 7-én tartott székfoglalója alkalmából.

Kevés keresztény bölcselőnek jut az a szerencse, hogy akadémiai székfoglalóját a keresztény bölcselők égi pártfogójának, aquinói Szent Tamásnak ünnepén tarthassa. És tisztelt tagtársunk jól megértette, hogy a székfoglalónak is az ilyen ünnepélyes keretbe illőnek kell lennie. Ezért választotta székfoglaló értekezését »A bölselet válsága a XIII. században és Szent Tamás«, amelyhez előtanulmány gyanánt csak a mult hetekben adta ki értékes tanulmányát: »Szellemi kultúrelét a XIII. században«.

Valóban, ez a székfoglaló értekezés beillik ünnepi beszédnek, mely Szent Tamás bölcséletét méltatja és kora szellemi életére gyakorolt hatását szépen kidomborítja. Természetes, hogy ez a székfoglaló értekezés nem vizsgálhatja Szent Tamás bölcséletének hatását a későbbi századok szellemi irányzataira. Pedig nemcsak rendkívül érdekes, de tanulságos is volna Szent Tamás bölcséletének hatását századról-századra, iskoláról-iskolára követni egész napjainkig. De tisztelt tagtársunk székfoglaló értekezésében olyannak bizonyult, aki képes lesz e nagy feladat megoldására. Adjon neki az Úristen ehhez kedvet, erőt, impulzust.

Es most, mint az Akadémia teljes jogú tagját, szívből üdvözlöm.

3. Beszéd, amellyel Kecskés Pál r. tagot 1930. évi május 16-iki székfoglalója alkalmából üdvözlötte.

Az elhangzott székfoglaló értekezés alapján kartársunkat, mint Akadémiánk rendes tagját ezennel székebe iktatom és kartársi tisztelettel és nagyrabecsülésel üdvözlöm.

Kartársunk aránylag fiatalon került úgy az egyetemi katedrára, mint az Akadémia koszorús tagjai közé. 1895-ben született, s miután a bécsi egyetemen mint pazmanita elvégezte theologiai tanulmányait, 1917-ben pappá szentelték, egy-két évig mint hitoktató működött, majd a svájci Freiburg katolikus egyetemére ment és két évig 1920—1922-ig bölcseleti és theologiai tanulmányokat végzett, ugyanott megszerezve a bölcseletről és hittudományból a doktori fokozatot. 1923—26-ig a budai Szent Imre-kollégium prefektusa, majd a hercegprímás udvari papja és 1928 november havától a budapesti Pázmány Péter egyetemen a keresztény bölcselet rendkívüli tanára.

Irodalmi működése eddig nem lehetett nagyarányú, de amit eddig írt, értékes és nagy reményekre jogosít.

Két önálló munkája jelent meg. Az első doktori értekezése német nyelven: *Das Problem der sittlichen Freiheit nach Spinoza u. Thomas von Aquin.*

A másikat a Szent István könyvek sorozatában én adtam ki: *A házasság etikája*, amely feltűnést keltett a kényes kérdés mélyen járó, világos és meggyőző elemzésével.

De számos bölcseleti tanulmánya jelent meg a *Religióban*, *Magyar Kultúrában* és *Katolikus Szemlében*. És ezek mindegyike egy-egy értékes gyöngy, a bölcseleti irodalom terén.

Kartársunk ezen tanulmányait különösen jellemzi nagy-nagy jártassága a skolasztikus és a modern bölcseletben, másrészt éles, mélyreható logikája, mely a legbonyolultabb és legkúsáltabb bölcseleti rendszerek labirintusaiban is megtalálja a kivezető utat.

És minthogy közvetlen közelből látom kartársunk végtelen szorgalmát és nagy szeretetét a bölcselet iránt, meg vagyok arról győződve, hogy a keresztény bölcselet irodalmát sok és értékes munkával fogja gazdagítani. Úgy legyen!

4. Beszéd, amellyel Török Mihály r. tagot 1930. évi november 7-én tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte.

Miként a kanonok kinevezésével még nem nyeri el a kanonoki javadalmat, hanem ezen kinevezést be kell mutatnia a káptalannak és csak miután a káptalan őt ünnepélyesen installálta, lesz a káptalan teljes jogú tagja és élvezi a kanonoki jövedelmet, így az Akadémián is a megválasztás még nem teszi a megválasztottat az Akadémia teljesjogú tagjává, csakis a székfoglaló értekezés megtartása után nyeri el a megválasztott az Akadémia rendes tagjának összes jogait. És miként az installációkor az installálóbeszéd kíséretében méltatják az új kanonok érdemeit, úgy az akadémiai installáció, a székfoglaló alkalmával az elnöknek jut a feladat, hogy az új tag érdemeit az osztály előtt méltassa.

Ezt a feladatot nekem a mai napon könnyűvé teszi az a körülmény, hogy új tagtársunkat már rég ismerem abból az időből, amikor 1898—1905-ig a Rókus-kórházban működött, mint segédlelkész. Igaz, hogy 1905-ben elszakadt tőlünk a fővárostól, Esztergomba került a legrégibb magyar papnevelő intézetbe, ahol immár egy-negyed század óta a lelkipásztorkodástan tanára s egyszersmind az esztergomi szentszékek nagyszorgalmú és nagytudományú szentszéki bírója. Tagtársunk életviszonyai távol a fővárostól, a vidéki város szűk keretei között nem voltak kedvezőek arra, hogy nagy irodalmi működést fejtessen ki, de amit alkotott, az valódi érték. Ilyen az ő 1910-ben kiadott *«Hitoktatás elmélete papnövendékek számára»* c. műve, amelyet 1925-ben a tanítóképzők számára átalakítva újra kiadott. 1928-ban jelent meg *«Medicina et Psychiatria Pastoralis»* két kötetes munkája, ami egy hosszú élet tanulmányainak és tapasztalatainak érett és rendkívül értékes gyümölcse. A magyar irodalomban úttörő munka, amelynek alapján választotta kartársunkat Akadémiánk is rendes tagjai közé.

Ki kell itt emelnem, hogy az ilyenmű munkák megírása egyike a legnehezebb feladatoknak, mert nemcsak mélyreható theologiai, hanem egyszersmind biztos

orvosi tudást is feltételez úgy, hogy tulajdonképpen az ilyen munkát legtökéletesebben az írhatja meg, aki teológus és orvos egy személyben, amilyen pl. Gemelli, a milánói katolikus egyetem rektora.

A mi tisztelt tagtársunk is nagyon jól tudta, hogy a medicina pastoralishoz orvosi előképzettség is szükséges és ezért ő nem elégedett meg azokkal a tapasztalatokkal, amelyeket 1898—1905-ig, mint a Rókus-kórház segédlelkésze a kórházban szerzett, hanem az egyetemen is rendes körbenctani és ideggyógyászati előadásokat hallgatott. Mindezek képesítették őt, hogy a teológia szigorú elveit az orvostudomány megvilágítása mellett alkalmazza.

Midőn tisztelt Tagtársunkat értékes székfoglalója alkalmával az Akadémia első osztálya nevében mély tisztelettel üdvözlöm, egyszersmind azon reményemnek adok kifejezést, hogy ez az akadémiai tagság újabb viszonyba hozta Tagtársunkat a fővárossal, ami arra fogja készíteni, hogy gyakrabban ellátogasson üléseinkre és tudásának gazdag kincstárából több értékes dolgozattal gazdagítsa Akadémiánk felolvasó üléseit.

II.

Kollányi Ferenc osztályelnök üdvözlő beszéde.

1. Beszéd, amellyel Bozóky Géza r. tagot 1930 január 31-iki székfoglalója alkalmával üdvözölte.

A magyar tudományos és irodalmi törekvések katolikus meggyőződésű munkásai a Szent István Akadémia kebelében a legkülönbözőbb irányban fejtenek ki eredményes tevékenységet. Azonban bármennyire mások is legyenek azok a feladatok, azok a gondolatok és eszmék, amelyek bennünket foglalkoztatnak, abban valamennyien egyek vagyunk, hogy mi nemcsak kizárólag a tudományos igazságok megállapítására törekszünk, hanem minden tudományos kutatásunk és általában minden munkánk árán közelebb akarunk jutni magának az igazságnak örökkévaló forrásához is és embertársaink gondolkodását, érzéseit és elhatározásait is közelebb akarjuk juttatni hozzá. Ez a magyarázata annak, hogy mi még másoknál is nagyobb lelkiismeretességgel és gondossággal igyekszünk minden téren és minden irányban, minden vonatkozásban érvényt szerezni a keresztény etika törvényeinek és a keresztény felfogás szempontjainak. Ennek az irányzatnak volt mindig érdemes munkása igen tisztelt Tagtársunk is, akit közel három évtizedes tanári és tudományos működésében az a meggyőződés vezérelt, hogy mint minden téren, úgy a kereskedelmi jog terén is számolni kell ugyan a folytonos haladás és fejlődés követelményeivel, azonban sohasem szabad eközben szem elől téveszteni azokat a magasabbrendű törvényeket sem, melyeket a keresztény erkölcs tan ír elő. Amidőn az Akadémiánkban követett gyakorlatnak megfelelően igen tisztelt Tagtársunkat az elhangzott nagyérdékű székfoglaló alapján a Szent István Akadémia teljesjogú tagjának elismerem és osztályunk nevében örömmel üdvözlöm, egyúttal annak a reményemnek is kifejezést adok, hogy igen tisztelt Tagtársunk még sok, az eddigi szellemben megírt, nagyértékű tudományos munkával fogja gazdagítani jogi irodalmunkat.

2. Beszéd, amellyel Meszlényi Zoltán r. tagot 1930 május 23-án tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte.

Az Akadémiánkban követett gyakorlatnak megfelelően, az elhangzott nagyérdékű székfoglaló alapján, igen tisztelt Tagtársunkat a Szent István Akadémia teljesjogú rendes tagjául elismerem és mint ilyet Osztályunk nevében örömmel üdvözlöm.

A székfoglaló értekezésének tulajdonképpen nem az a rendeltetése, hogy az író vagy kutató előbbeni munkásságának értékmérője legyen, sem pedig, hogy teljes-heteli ígérvényképpen szerepeljen a jövő munkásságára vonatkozólag, bár mindkettőből van benne valami. Az író vagy tudós székfoglalójának megtartásával inkább kö-

teleztséget vállal arra nézve, hogy az illető testület eszméit, céljait, törekvéseit a maga erejével és munkájával is szolgálni fogja. A testület pedig viszont a székfoglaló elhangzása után felruházta őt mindazon előjogokkal, amelyeket dolgozó tagjai részére fenntartott. Hangsúlyozni kívánom, hogy ilyen vonatkozásban mindig csak a megszabott határok közt érdeklődő és dolgozó tagok joggal lehet gondolnunk. Szóval, a székfoglaló több vagy kevesebb ünnepélyesség közt történő bekapcsolódása valamely író munkásságának az illető testület szellemi életébe és az első kötelezettség teljesítésével a képesség megszerzése a jogok további gyakorlásához.

Minden okunk megvan bizalommal reményleni, hogy igen tisztelt Tagtársunk, mint Akadémiánknak immár teljesjogú rendes tagja nemcsak meleg érdeklődéssel, hanem értékes tudományos munkásságával is támogatni fogja Osztályunkat azon feladatok megoldásában, amelyeket Akadémiánk maga elé tűzött. Ebben a reményben újból igen melegen üdvözlöm igen tisztelt Tagtársunkat.

3. Beszéd, amellyel Molnár Kálmán r. tagot 1930 november 21-én tartott székfoglalója alkalmából üdvözölte.

A jogfolytonosságot nagyon sokszor halljuk emlegetni napjainkban. Nemcsak jogászainkat érdekli ugyanis ez a kérdés és a közélet embereit, hanem úgyszólván többé-kevésbé minden gondolkozó magyar embert. Ami természetes is. A jogfolytonosság egyaránt érinti államjogi és magánjogi rendszerünket. Nemcsak belső jogrendünk fejlődésének iránya függ a jogfolytonosság érvényesülésétől, hanem a nemzetközi jogrendnek, ha ugyan ez ma egyáltalában jogrendnek nevezhető, vonatkozásai is nyilvánvalóan, sőt azt mondhatnám erőszakosan jelentkeznek ennél a kérdésnél. Érthető tehát, hogy mindannyian a legnagyobb érdeklődéssel kísértük igen tisztelt Tagtársunk fejtegetéseit, amelyekben a jogfolytonosság szükséges voltával és ennek feltételeivel foglalkozott.

Székfoglaló értekezése csak úgy, mint eddig kifejtett egyéb tudományos munkássága, kiválóan alapos jogászai és különösen közjogi ismereteiről tesz tanúságot. Mindez képessé teszi arra, hogy a legbonyolultabb államtani megállapításokban és következtetésekben is világosan lásson, határozott irányítással szolgáljon. Amidőn a nagyérdékű székfoglaló értekezés alapján az Akadémiánkban szokásos gyakorlatnak megfelelően igen tisztelt Tagtársunkat a Szent István Akadémia teljes jogú rendes tagjául ezennel elismerem és mint ilyent Osztályunk nevében örömmel üdvözlöm, egyúttal annak a reményünknek is kifejezést adok, hogy igen tisztelt Tagtársunk a jövőben is támogatni fogja értékes munkásságával Akadémiánkat a maga elé tűzött feladatok megoldásában.

III.

Sajó Sándor osztályelnöknek üdvözlő beszéde és méltatása

Mécs László r. tagnak 1930. évi október 10-én tartott székfoglalója alkalmából.

A Szent István Akadémia egy bizonyos kölcsönös, egymásra ható megtisztelésre gondolt, mikor Önt, tisztelt Társunk, tagjai sorába választotta. E választás jelezni kívánja egyfelől azt, hogy Akadémiánk is tudatosan értékeli az Ön költői munkásságát, másfelől azt, hogy az Ön lelkében is természetesnek gondolja a hozzánk-tartozás érzését.

Önben, tisztelt Társunk, az új magyar költészet egyik legdiadalmasabb s valóban komoly értékű művelőjét üdvözljük. Ön, fiatalságának és belső értékének kettős erejében, eddigi több verskötetén át, egyre elismertebb s egyre hatásosabb zengéssel kongatja ifjú szívének piros harangját s magyar sorsunktól megszabott társadalmi elhelyezkedése szerint fokozottan érezheti a magyar költő emberi és nemzeti hivatottságának kötelességét és gyönyörét.

Az Ön költészetét már eddig is sokoldalú ráfigyelés, esztétikai tanulmány és irodalmi jellemzés értékelte és méltatta; nekem most csak az a tisztem, hogy ezek

alapján, de tőlük mégis függetlenül, Akadémiánk nevében, de a magam érzése szerint is üdvözöljem Önt székfoglalójakor. És én benső örömmel teljesítem e tisztet: szívből köszöntöm az Ön szívét, ezt a «szeretetharangot», ennek igazi lírikusra valló, belső forrongásait, érzéseinek újszerű és gazdag nyelven áradását s e dús áradatnak talán legtöbbszór föltarajzó hullámai: lázadozó ifjúságának alázatba omlását, eszmélkedő lelkének emberszeretetét és sokszor talán éppen ebbe rejtett magyarságát. Költészetének talán legtöbb ihletet éppen a kor lelke ad: ennek sociális és emberi vonatkozásai, érzései és vágyai, romlottsága és nyomorúsága. E motívumok erős és nemesértelmű alkalmosszerűséggel telítik meg az Ön költészetét s belőlük fakad az ihletnek egy másik bőséges forrása: a részvét és testvériség érzése, az *Anyá kell!* felkiáltás, a gyermekek és a kisemberek szeretete.

Költészete hatásának egyik legfőbb titka, vagy helyesebben mondva: természetes oka abban van, hogy lobogó egyéni érzéseit, művészetének kiváltságos erejével, közérzésekül tudja belénk eleveníteni, mint ahogy általában az igazi költő nem azért hat, mert ilyen vagy amolyan elméleti irányban halad, hanem azért, mert átérzi és átszenvedi korának életét, zengő lelkével a kor lelkének zendítője, — egy szóval: költő. Ön is költő: szárnya van és szíve van; színes és lágy hangokon tudja életre simogatni a természet szépségeit, zordon szavakkal túrja meg a politikai és társadalmi élet szövevényeit. Ön ezt mondja magáról:

Torz vagyok és modern, megvert a kor testvérisége... de igazában mondja azt is, hogy szívét Sisiphusként hegyre görgeti s az újra lehull a szakadékba, mint vörös bánatlavina; s talán még szebben és igazabban mondja ezt:

Fájdalmak íjján ellőtt nyíl vagyok
S így repülök az Istenség felé...

Aranyhídat ver hitből, reményből, szeretetből Ahhoz, aki nem jött és nem megy, aki nem volt és nem lesz, aki Van! Lázadozó ifjúságunk egyszer szegénylegényként bújdosik, máskor férfiként sir a szűz falak megett, de ezt a lázadást megszünteti az Alázat, aranyat mos s mint ahogy Ön mondja:

Az aranydrótot kifeszítem magamtól a végtelenig:
az egyik végén van Isten,
a másik végén egy kis villanylámpa: én...

Ez a villanylámpa nagy-nagy emberszeretet sugároz: vallja, hogy minden ember szívében van egy virágos kicsi kert, hogy minden általukon túl minden ember testvér; elég a vérdáridóból: emberségünk elbitangolt, hozzuk össze a Családot s minden ember legyen áldott! Szeretné, ha a Tátra tetejére állhatna naptoronynak s minden ember a saját Golgotájának a csúcsára állana s elkezdenék szívni, gyűjteni az elszórt szeretetet, jóságot, szépséget multból és jelenből, aztán elkezdenék önteni, sugározni a földre, hogy visszatérne újra az Aranykor! «Nagyon kell szeretni!» — ez a nagy érzés szinte alaphangja az Ön költészetének; de e nagy érzésen is átsír magyarságának, magyarságunknak katakombákba fojtott, éjszakázó keserve. Magyarságunk tárogatóját az éjszakából fölzúgó magyar mult zendíti s könnyesöppekben, vércsöppekben pergeti az Ön lelkébe. Magyar fájdalomunkat zengő sok költeménye (*Borkóstolás, Tertullianus éneke, Turáni torzó, Egyszerű példa a varjakról, Téli ballada*, stb.) kiváltságosan döböntő, eszméltető és serkentő hatással zenghet a magyarság minden táján, sőt egyik-másik, mint pl. *Az öngyilkos halotti beszéde*, belezúghat a világ lelkiismeretébe is. E költészetnek, a maga művészi értéke mellett, egyszersmind nagy propagati ereje és hivatása van s valóban ráillik, amit Ön a *Harangöntők öröme* c. költeményben mond:

Amely harang nem zeng toronyban,
halott harang, vásári lim-lom;
hazugság a művészi öncél
s a műhely-góg: magunknak írni...

Az Ön költészete, tisztelt Társunk, tárgyainak és eszmevilágának gazdagságával, érzéseinek és képzeletének erejével, nyelvének pompás és színes áradásával és újszerűségével, — az Ön költői egyénisége szociális veretű korszerűségével, őszinteségével és közlékenységével, vallásosságával, Péter hajóján ülő katolicizmusával igaz magyar értékül zeng felénk. Költészete és egyénisége bizonyára fejlődni fog még s bizonyára méginkább az lesz, ami most : boldogtalan korunk és magyarságunk igaz és hatásos kifejezője és vigasztalója. Szívből kívánjuk Önnek és mindmagunknak, hogy teljesedjék Böckh János, az állami földtani intézet igazgatója, aki hervadhatatlan érdemeket szerzett magának, meghívta az intézethez agrogeológusnak. *Treitz Péter* a meghívást elfogadta és *Inkey Béla* oldalán az agrogeológiai kutatásokat a földtani intézetben megkezdette.

E bensőséges óhajtással s azzal a kéréssel, hogy legyen szorgalmas munkása Akadémiáinknak is, szíves melegen köszöntöm Önt tagjaink sorában.

IV.

Suták József osztályelnöknek üdvözlő beszédei.

1. Beszéd, amellyel *Treitz Péter* r. tagot 1930 február 19-iki székfoglalója alkalmából üdvözölte.

„*Treitz Péter* gazdasági főtanácsos, országos főgeológus urat Akadémiánk csak az elmúlt év folyamán választotta rendes tagjai sorába és kiváló tagtársunk máris megtartotta székfoglaló előadását.

Treitz Péter a bács-bodrogmegyei Kisszálláson született 1866-ban, középiskolai tanulmányait Szegeden kezdette és Prágában végezte. Majd a bécsi műegyetemen kémiai tanulmányokat folytatva, később a magyaróvári gazdasági akadémiát végezte el, ahol *Cserhádi Sándor* hírneves tanár oldalán talajismereti tanulmányokkal foglalkozott. 1891-ben *Böckh János*, az állami földtani intézet igazgatója, aki hervadhatatlan érdemeket szerzett magának, meghívta az intézethez agrogeológusnak. *Treitz Péter* a meghívást elfogadta és *Inkey Béla* oldalán az agrogeológiai kutatásokat a földtani intézetben megkezdette.

Míg *Inkey Béla* főképpen a tiszántúli megyék agrogeológiai felvételével foglalkozott s amíg továbbá *Horusitzky Henrik* a kis Magyar Alföld talajait térképezte, addig *Treitz Péter* a Duna-Tisza közének talajtani kutatásával foglalkozott.

Tanulmányainak tökéletesítése céljából *Semsey Andor* bőkezű támogatásával beutazta Svédországot és Dániát, megfordult Oroszországban, Romániában és Szerbiában, amely utazásai új látókört nyitnak meg a fiatal tudós előtt.

Amikor *Lóczy Lajos* az 1909-ik évben egyetemi tanszékét felcserélte az Országos Földtani Intézet igazgatói állásával, azonnal észrevette, hogy hazánk a talajtan terén egész Európában első helyen áll s ezért az 1. nemzetközi agrogeológiai konferenciát Budapesten hívta össze. Ezen a sikeres konferencián az Európa különböző államaiból megjelent tudósok előtt különösen négy magyar szakférfi szerepelt, úgymint *Inkey Béla*, *Horusitzky Henrik*, *Sigmond Elek* és *Treitz Péter*.

Tisztelt tagtársunk, *Treitz Péter* úr irodalmi munkássága nagyarányú. Nincs az agrogeológiának és talajtannak olyan ága, amelyről ne írt volna. Nem kevesebb mint 110 munkával gyarapította a magyar és európai szakirodalmat. Érdemei elismerésül több európai és amerikai talajtani társulat tiszteleti tagjául választotta. Legnagyobb érdeme, hogy a talajtant a magyar nép körében is buzgón terjesztette és számos kiváló fiatal tudóst nevelt föl a talajtan szeretetében.

Mai székfoglalójában 40 éves tapasztalatainak eredményét tárta elénk. Ezen kitűnő előadásával eleget tett az Ügyrendünk 63.§-ában megkívánt feltételeknek s ezért *Treitz Péter* urat a Szent István Akadémia teljes jogú tagjának jelentem ki s Öméltóságát szívemből köszöntöm.

2. *Entz Géza r. tagnak 1930 április 4-én tartott székfoglalója alkalmából.*

Entz Géza tagtársunkat Akadémiánk az 1923. évben választotta meg rendes tagjául, amely idő óta kiváló tudósunk Hollandiában volt, ahonnet csak az elmúlt év folyamán tért vissza. Alighogy elfoglalta új állását, már is sietett székfoglaló előadását megtartani s így osztályunk tudományos színvonalát emelni.

Entz Géza 1875 május 30-án született Kolozsvárott, mint *néhai idősb Entz Géza* egyetemi tanárnak, Akadémiánk egykori tiszteleti tagjának fia.

Tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte, ahol 1899-ben középiskolai tanári, 1902-ben bölcsészettudományi oklevelet szerzett. Kezdetben a királyi József Műegyetem növénytan tanszékén, később ugyanezen műegyetem állattani tanszékén működött mint tanársegéd. 1913–1920 között a budapesti Erzsébet Nőiskolán a biológia tanára volt, ahonnet 1922-ben a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi kara az állatrendszertani tanszékre hívta meg. Az *egyetemi tanszéket* azonban különböző okokból *nem foglalta el*, hanem 1920 óta 1929-ig állandóan a *hollandiai Utrecht zoológiai intézetében működött*. A múlt évben a vallás-és közoktatásügyi miniszter úr *Entz Gézát* a tihanyi biológiai intézet igazgatójává nevezte ki, amely kinevezéssel ez a legfiatalabb tudományos intézetünk valóban méltó tudóst nyert az intézet élére.

Entz Géza tagtársunk tudományos munkásságát nagynevű atyja nyomdokain a *véglenyek (protisták)* tudományos bűvárlatának szentelte.

A *protozoák* kutatása terén európaszerte ismerik munkáit, amelyek részben hazai, de legnagyobb részt külföldi folyóiratokban jelentek meg. Értekezéseinek száma 30 körül van s ezek mind önálló laboratóriumi kutatások eredményei. Érdemei elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia már 1910-ben levelező taggá választotta s 1923-ban a Szent István Akadémia is rendes tagsággal jutalmazta.

Jelen székfoglalójával eleget tett az Ügyrendünk 63. §-ában foglalt követelményeknek s ezért *Entz Géza* urat teljes jogú tagnak jelentem ki. Jövendő munkásságára az Úr Isten áldását kérem s melegen köszöntöm.

3. *Ábrahám Á. Ambrus r. tagnak 1930 október 17-én tartott székfoglalója alkalmából.*

Ábrahám Ambrus premontrei kanonok, egyetemi magántanár úr tagtársunkat folyó év elején választottuk meg a Szent István Akadémia rendes tagjául és legfiatalabb tagtársunk máris megtartotta székfoglaló előadását.

Ábrahám Ambrus az erdélyi Székelyföld szülöttje és neveltje. 1893. november 20-án a Hargitta alján, Tusnádon született; középiskolai tanulmányait Csiksomlyón és Csíkszeredán végezte. 1913-ban a jászóvári premontrei kanonokrendbe lépett és 1917-ben Kassán pappá szentelték.

1919-ben a középiskolai tanári oklevelet megszerezve, 1922-ben bölcsészettudományi szigorlatot tett az állattanból, növénytanból és földtanból. A Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi karán a „gerinces állatok szövettanából” magántanárrá képesítették 1926-ban.

Az egyetemi állattani intézetben 10 év óta működik mint tanársegéd, illetőleg mint adjunktus a hírneves *Méhely Lajos* egyetemi tanár oldalán.

Nagyobb tanulmányutakat tett Németország egyetemeinek tanulmányozása céljából, majd újabban Angliában és Belgiumban, ahol az állattani és biológiai múzeumokat tanulmányozta.

Tudományos munkássága alapos zoológiai értekezéseket mutat föl, amelyek részben hazai, részben külföldi szakfolyóiratokban jelentek meg.

Méltán sorakozik ezekhez ma megtartott székfoglaló értekezése „az állati szervezet őreiről a környezetben”. Székfoglaló értekezésével legfiatalabb tagtársunk eleget tett az Ügyrendünk 63. §-ában megkívánt feltételeknek, amiért is *Ábrahám Ambrus* urat teljes jogú rendes tagnak jelentem ki s működéséhez sok sikert és szerencsét kívánok.

HALÁLOZÁSOK.

Babura László rendes tag meghalt 1930 április hó 17-én Esztergomban.

Kiss János rendes tag meghalt 1930 augusztus hó 13-án a belgiumi Spa-ban.

Rigler Gusztáv rendes tag meghalt 1930 augusztus hó 20-án Budapesten.

Vass József rendes tag meghalt 1930 szeptember hó 8-án Budapesten.

Kiss János rendes tag ravatalánál Budapesten 1930 augusztus 22-én Schütz Antal rendes tag a következő búcsúbeszédet mondotta :

Mélyen tisztelt gyászoló testvéreim ! Kiss Jánost a magyar kultúrtörténelem géniusza úgy fogja megörökíteni, mint a *szenttamási bölcsélet magyar magvetőjét és előmunkását*.

Ezt a bölcséletet azzal szokás jellemezni, hogy *létbölcsélet*; mert nem a keletkezés és múlás, nem a bölcselő elme vetületei és vonatkozásai, nem fejlődés és tevékenység, hanem a mulandóság fölött az állandóság, az anyai állapotoktól függetlenül a valóság, a fejlődéssel szemben a teljes tartalom, illetve a céljában kiteljesedett lét minden elmélésének és kutatásának tárgya és zsinórmértéke. Sajátságos azonban, hogy Kiss János életének mégsem a nyugvó lét, hanem a nyugalmat nem ismerő tevékenység volt a vezéricsillaga. Hisz még a halálnak is úgy ment elébe, roskatag lábbal, de töretlen akarattal, idegen országban . . .

Tevékenysége *egy célt* szolgált: begyökereztetni a *szenttamási bölcséletet* a magyar talajba. Ezen a földaton csüngött fogyhatatlan optimizmussal és szinte Horváth Ádám-i magyar fanatizmussal; ennek az egy végnek kereste és járta száz útját: irt, tanított, szerkesztett, szervezett, agitált, levelezett . . .

Ő elment; és vele ismét eltűnt a háború előtti Magyarországnak egy éles vágású értékes papi egyénisége. Elment, és művei követik őt — *művei*, melyek mint hálás gyermekek és unokák vették körül élete estéjét és állják körül koporsóját: a Bölcséleti, majd Hittudományi Folyóirat, az Aquinói Szent Tamás Társaság, a Szent István-Társulat, melynek kilenc éven keresztül igazgatója volt, a Szent István Akadémia, melynek alapításától kezdve lelkes tagja volt, a Religio, a Mensa Medica, melynek már élete alkonyán, mikor mások megpihennek, magára vette fáradságos igazgatását.

Törekvéseinek legsajátosabb letéteményese, dédelgetett kedvence azonban kétségtelenül az *Aquinói Szent Tamás Társaság* volt. Megalapította, mikor magyar fiúeknek még teljesen idegen volt a skolasztika szava, s majdnem ötven éven keresztül ő volt mindene, valóban «*currus et auriga*». Csak Isten a megmondhatója, hogy ez a soha meg nem ingó bizalom és biztatás, ez a — szinte az anyának megható naiv önzésével és szívósságával folytatott propaganda mit jelentett mostoha kultúrviszonyok között a magyar keresztény bölcseletnek és hittudománynak, és általában a magyar kultúrának.

Megizmosodott-e már annyira ennek a kultúrának hordozója, a magyar katolikus intelligencia, hogy immanens szervezeti erővel fenntartsa és folytassa, ami Kiss János legszemélyesebb munkájában élt és állt, nem tudjuk. De azt tudjuk mi, a Szent István Akadémia és Szent Tamás Társaság tagjai és hívei, akiknek nevében hangzik el ez a búcsúszó, hogy hálánk és kegyeletünk mécsese ki nem aludhatik annak a férfiúnak emléke előtt, aki a magyar skolasztika bölcsőjét ringatta és nagykorúsodását készítette. S azt is tudjuk, mint a bölcsesség tanítványai, hogy a bölcsélet csak a hitnek kapuja, miként a halál is csak a halhatatlanságnak kapuja; és ezért imádságos lélekkel kiáltjuk utána az elköltözöttnek: A bölcseséget kereste, amíg élt, merítsen immár az örök bölcsesség forrásaiból; Istent dicsőítette papi jámborsággal és apostoli buzgósággal, éljen immár az élő Istenben; a világosságot szolgálta szóval és tollal, immár az örök világosság fényeskedjék neki ! Úgy legyen ! Ave pia anima ! Ave atque vale !

FÜGGELÉK.

AZ ÉRTESITŐ CIKKEINEK, RÉSZBEN A CIKKEK KIVONATAI-
NAK FORDÍTÁSAI.

Solenne commemorazione del nono centenario dalla morte di Sant'Emerico.

Discorso del Presidente, conte *Alberto Apponyi*.

Poche nazioni possono vantare una dinastia come quella degli Arpadiani. Regnano sul trono d'Ungheria per più di quattrocento anni durante i quali danno l'indirizzo allo sviluppo del popolo ungherese. Si impone il loro valore individuale che assicura la continuità della successione, pur essendo ancora incerto l'ordine di successione. Nessuno di essi è insignificante, e viceversa grande è tra loro il numero dei grandi sovrani. Il principe Árpád, diplomatico abilissimo e capitano geniale, conquista la nuova patria; Stefano il Santo converte il popolo suo alla fede di Cristo e gli apre le porte della civiltà, crea inoltre le basi di un organismo statale vitale e saldo, che sera garanzia per l'avvenire della nazione; Ladislao il Santo è il modello del cavaliere medioevale e come tale è ammirato da tutto il mondo; Colomanno il Bibliofilo, Andrea II, Béla III consolidano la compagine statale colla loro saggezza di legislatori e di sovrani; Béla IV ricostruisce dalle fondamenta lo Stato distrutto dall'invasione dei Tartari; Stefano V mette a posto i vicini cristiani che volevano sfruttare per i loro interessi particolari le distruzioni dei barbari pagani. Accanto a tante e tali doti guerriere e politiche non mancano naturalmente casi di aberrazione morale; ma viceversa frequentissimi sono nella dinastia arpadiana i fulgidi esempi di grandezza e di purezza morale. Molti degli Arpadiani vennero beatificati dalla Chiesa, e cinque arpadiani salirono all'onore degli altari. Di questi, due: Stefano il Santo e Ladislao il Santo sono presentati dalla Chiesa come ideali del vero sovrano cristiano; colla canonizzazione degli altri tre la Chiesa ha voluto premiare le loro straordinarie virtù umane: la sposa e la madre cristiana modello in Santa Elisabetta; la vergine che rinuncia ai fasti del mondo in Santa Margherita; ed in Santo Emerico ha voluto esaltare il giovane principe che

toccato dalla grazia divina, mentre si avviava ad una importante missione terrena, seppe porre al di sopra di tutto il Regno di Dio, e che chiamato da questa terra dall'inesplicabile volontà divina, non potè dimostrare come avrebbe conciliato la sua missione terrena con quella divina. È e sarà un mistero come avrebbe risolto questo problema, e come avrebbe adempito alla sua missione di Sovrano ? Però da quel poco che la storia ci sa dire nei riguardi di Emerico il Santo, è certo che egli sarebbe stato degno successore di suo padre, Stefano il Santo. Ma come ebbe a dichiarare in precedenza Sua Eminenza il Cardinale Principe Primate d'Ungheria, non è escluso che Dio abbia voluto che la figura di Emerico il Santo brillasse unicamente di luce morale, scevra di gloria terrena, perché così il suo culto divenne tesoro universale del mondo cristiano, rendendo di più all'Ungheria. Sant'Emerico rimase il rampollo di quella tipica dinastia ungherese, la quale fu l'espressione storica più perfetta dell'individualità e della forza della nostra stirpe. Puro sangue arpadiano, e figlio della figura più maestosa degli arpadiani, di Stefano il Santo, Emerico il Santo rimase il rappresentante del tipo ungherese. Ma siccome le sue virtù individuate in fatti non si riferiscono a lotte combattute contro altri popoli, a vittorie riportate su di essi, a fini ed a tradizioni nazionali difficilmente intelligibili per gli stranieri, ma si riferiscono unicamente ad ideali nazionali e cristiani, non esiste tra lui e gli altri popoli cristiani nessuna barriera che rende difficile per loro il capirlo ed il riverirlo. Così è che festeggiandolo noi oggi come nostro, come una gloria ungherese attuale anche dopo novecento anni dalla sua morte, abbiamo potuto invitare alle nostre solennità tutte le nazioni cattoliche, ed esse vengono volentieri alla nostra festa, mandano da noi i loro esponenti ecclesiastici e laici, festeggiano con noi, sentono con noi, e onorando Emerico il Santo, rendono onore anche al popolo ungherese.

È superfluo rilevare cosa significhi tutto questo proprio oggi nell'attuale triste situazione della nostra Patria. Ma il carattere nazionale della nostra festa non si esaurisce in questi salutari effetti esteriori ; il Giubileo di Sant'Emerico è un fatto importante anche interiormente, essendo rivolto alla commemorazione della pura grandezza morale. Il Giubileo vuole essere per noi un ammonimento ed un incoraggiamento.

Commemorazione di Santo Emerico.

Discorso commemorativo di S. E. il Principe Primate *Giustiano Serédi*, card., membro onorario dell'Accademia di Santo Stefano.

Il nono centenario dalla morte di Sant'Emerico ha commosso le anime credenti e religiose, ed ha ispirato i nostri scrittori ed i nostri artisti, i quali ammirano e studiano da ogni punto di vista il nostro Principe casto, presentandolo alla nazione nella gloria e dell'aureola dell'uomo perfetto.

Perciò, dovendo parlare di Sant'Emerico in questa Accademia che si fregia del nome del padre del Santo, vorrei occuparmi di un tema che è stato alquanto trascurato in occasione del Giubileo del Santo, o relativamente al quale si sono fatte delle considerazioni errate: vorrei occuparmi del matrimonio verginale del Principe casto.

Certamente non spetta a me stabilire con chi e quando abbia contratto matrimonio il principe Emerico. Ma accettando anche io la tradizione storica, mai interrotta, della verginità di Santo Emerico nel matrimonio, vorrei dimostrare che secondo il diritto canonico il suo matrimonio fu un vero matrimonio, che in esso non solo non vi fu nulla che fosse contrario alla natura, ma al contrario che questo suo matrimonio è un fulgido esempio per la castità della vita matrimoniale di due coniugi.

È noto come Sant'Emerico, che era nato circa il 1007, e che aveva avuto un'educazione religiosa, scientifica e militare superiore di molto a quella dei suoi contemporanei, aveva fatto voto solenne di castità nella cappella di San Giorgio a Veszprém, osservando scrupolosamente questo voto in mezzo alle molte tentazioni della vita militare, e secondo la tradizione anche nel matrimonio che contrasse nel 1026. Secondo l'opinione di numerosi storici, sua moglie era figlia del re di Polonia Miesko II (Mesko, Miciszlav), e quando andò sposa ad Emerico aveva probabilmente 13—14 anni, mentre il consorte ne aveva circa 19. Siccome tutti e due desideravano di conservare la loro verginità, vissero da fratello e sorella nel matrimonio, confortandosi ed aiutandosi reciprocamente nel cammino della perfezione morale.

Questo matrimonio venne ispirato secondo ogni probabilità dallo stesso re Stefano il Santo, in parte per assicurare al regno oramai cristiano una successione cristiana nei discendenti cristiani del cristianissimo principe Emerico, ed in parte per rinforzare mediante il matrimonio di Sant'

Emerico l'alleanza politica ungherese-polacca, della quale le due nazioni avevano bisogno per aiutarsi contro il comune nemico, contro l'Imperatore di Germania. Di questi due fini, il Santo re Stefano raggiunse appieno il secondo; ma non il primo; perché come sappiamo Santo Emerico rimase casto anche dopo il suo matrimonio. Ma non vi pur essere dubbio che colla sua castità egli giovasse alla sua Nazione, più di quello che se avesse avuto discendenza. Perché grazie la sua castità egli si ebbe la corona dei santi, e come eletto del Signore egli poté e può sempre proteggere la sua nazione dal cielo, dove, sempre secondo la tradizione, fu raggiunto dopo sette giorni dalla casta sua sposa.

Premesso questo, vorrei prima di tutto dimostrare che secondo il diritto canonico, il matrimonio di Sant'Emerico era un matrimonio valido.

Le Istituzioni dell'Imperatore Giustiniano definiscono il matrimonio, quale alleanza naturale per la vita, di un uomo con una sola donna: «*Matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuum vitae consuetudinem retinens*». (Lib. I, Tit. IX, paragrafo 1.) Ma le stesse Istituzioni di Giustiniano aggiungono che l'uomo e la donna possono contrarre matrimonio soltanto se adulti, e che perché il matrimonio sia valido, si richiede il consenso dei genitori, nel caso che i contraenti siano di minore età (Lib. 1, Tit. X, initio). Viceversa il matrimonio dei battezzati, che è pur esso un contratto bilaterale di un uomo con una sola donna avente per oggetto la comunanza della vita, non è più soltanto un'alleanza naturale, ma anche un'alleanza sopranaturale, essendo stato il contratto matrimoniale elevato da nostro Signor Gesù Cristo alla dignità di sacramento (can. 1012, par. 1. cum fontibus). Per tal ragione il sacramento non è separabile dal matrimonio, ed il matrimonio non è divisibile dal sacramento; uno non è possibile senza l'altro (can. 1012, par. 2 cum fontibus). Questo contratto che ha carattere di sacramento, venne rimesso da Gesù Cristo alla competenza della Chiesa, la quale perciò può emanare disposizioni, la cui non osservanza o l'infrazione rende proibito o invalido il contratto matrimoniale, e per conseguenza anche il matrimonio (can. 1016 cum fontibus). Da quanto ho detto, risulta che il carattere essenziale del matrimonio cristiano è dato dall'unità, dall'insolubilità e dal suo carattere di sacramento. Senza queste condizioni, l'uomo battezzato non può contrarre matrimonio valido (can. 1013, par. 2 cum fontibus). Il matrimonio dei battezzati ha un doppio scopo: il primo scopo, che è il principale, sono i figli e la loro educazione; il secondo è il vicendevole appoggio che si devono i coniugi, e le gioie coniugali (can. 1013, par. 1 cum fontibus).

Quanto al matrimonio di Sant'Emerico, secondo il diritto canonico esso era un matrimonio valido perché contratto secondo le condizioni

volute dal diritto canonico dell'epoca, per un contratto di matrimonio cristiano. E vero che le fonti giuridiche che potremmo citare dall'antico codice canonico a dimostrazione della nostra tesi, sono almeno in parte posteriori alla morte di Sant'Emerico. Ma ciò non incrimina la loro forza dimostrativa perché queste stesse leggi canoniche scritte erano in vigore già all'epoca di Sant'Emerico, anzi ancora prima, in forma di consuetudine giuridica. Così p. es., il Decreto di Graziano che è della metà del sec. XII, e le Decretali di Gregorio IX che sono della prima metà del secolo XIII, codificano spessissimo soltanto consuetudini giuridiche anteriori.

A norma pertanto di queste consuetudini giuridiche e di queste leggi :

1. Il matrimonio di Sant'Emerico era un contratto bilaterale concluso da un uomo con una sola donna relativamente alla comunanza di vita, il quale contratti — tenuto conto che le parti contraenti erano battezzate — aveva ottenuto carattere di sacramento.

2. Quanto alla loro età, le parti contraenti potevano contrarre matrimonio, perché all'atto del contratto erano tutti e due adulti, avevano cioè l'età richiesta per la validità del matrimonio, dal diritto canonico dell'epoca. Questa età era per gli uomini, 14 anni compiuti, e per la donna, 12 anni ugualmente compiuti (c. 3, 6, 10, 11, 14, X, IV, 2). Gli impuberi, secondo le leggi della Chiesa, non potevano contrarre validamente un matrimonio. Anzi il matrimonio non era valido se anche una sola delle parti contraenti fosse impubere. Tali contratti avevano unicamente il carattere di fidanzamento (c. 14, X, IV, 2). Succedeva infatti all'epoca di Santo Emerico che per importanti ragioni private, o per gravi interessi politici, i genitori facessero sposare i loro figlioli ancora impuberi, come vien dimostrato da una lettera di Papa Hormisda (514—523) passata nelle Decretali (c. 1, X, IV, 2), ma tale patto diventava matrimonio valido soltanto dopo raggiunta la pubertà e anche allora soltanto se le due parti acconsentirono al matrimonio (c. 8, 10, X, IV, 2 c. un., IV, 1, in VI°). E se i genitori facevano sposare un loro figliolo pubere con una impubere, il primo poteva ritirarsi immediatamente dal matrimonio, ma l'impubere soltanto quando aveva raggiunta anch'essa la pubertà (c. 7, 11, X, IV, 2). Se il figliolo era già pubere, i suoi genitori non potevano fargli contrarre matrimonio valido, che col suo consenso (c. 1, X, IV, 2).

E interessante rilevare come le norme giuridiche relative al contratto di matrimonio fossero per molti riguardi simili a quelle che vennero formandosi circa la professione dei monaci. Avveniva spesso già all'epoca di Santo Emerico che i genitori offrissero a vita monastica i loro figlioli impuberi. Come viene descritto nel Cap. LIX della Regola di San Bene-

detto, i genitori rilasciavano per i loro figlioli il documento relativo al triplice voto (perseveranza nell'ordine, la conversione dei costumi e obbedienza), e alla presenza dell'abate, assieme con la mano del fanciullo, lo arrotonlavano nella tovaglia dell'altare. Ma il voto e la vita monastica diventavano obbligatori soltanto quando il fanciullo per tal modo offerto dai suoi genitori, raggiungeva l'età della ragione ed aderiva almeno tacitamente, a quanto avevano fatto in vece sua.

3. In ogni modo il matrimonio doveva avvenire per libera volontà delle parti contraenti, come viene appunto annunciato dal Decreto di Graziano (c. 1, 2, 4—9, 45, 51, C. XXVII, q. 2; C. XXIX, q. 1; c. un., C. XXX, q. c. 2, C. XXXI, q. 2; c. 16, C. XXXII, q. 2), secondo la dottrina di Sant'Ambrogio, di San Giovanni Crisostomo, di Sant'Agostino, del papa Hormisda ed in base di parecchi concili particolari. Se all'atto del matrimonio, il libero consenso mancava per qualsiasi causa, esso poteva venire sostituito dal tacito consenso alla vita matrimoniale (c. 21, X, IV, 1), supposto sempre il consenso da parte dell'altro coniuge (can. 1136, par. 2). Siccome Sant'Emerico visse fino alla sua tragica morte, cioè per 4—5 anni, in matrimonio idealmente pacifico con sua moglie, è evidente che questo matrimonio, anche se promosso da Stefano il Santo, era voluto dai due coniugi sin da bel principio, o nel caso peggiore, essi vi acconsentirono tacitamente più tardi.

4. Per quanto sappiamo, tra Sant'Emerico e sua moglie non esisteva alcun impedimento di diritto divino o ecclesiastico che avesse potuto render invalido il loro matrimonio. Il voto di perpetua castità fatto da Sant'Emerico non poteva crear alcuna difficoltà speciale, perché essendo un voto privato, non poteva costituire in quell'epoca un impedimento dirimente del matrimonio, come viene confermato — riferendosi ai papi Alessandro III e Celestino III, — dalle Decretali di Gregori IX (c. 3, 5, 6, X, IV, 6). L'obiezione che in seguito al suo voto di castità Sant'Emerico non poteva decidersi alla vita coniugale, e che quindi mancando la volontà egli non poté contrarre matrimonio valido, non regge, perché di fronte alla moglie egli avrà potuto benissimo non escludere gli obblighi coniugali, fidando pertanto nella Provvidenza divina la quale avrà potuto ispirare la moglie di esigere il debito coniugale. E Sant'Emerico non si ingannò. E non regge nemmeno l'obiezione che il matrimonio di Sant'Emerico non sia valido perché il voto di castità gli impediva di realizzare uno degli scopi principali del matrimonio, cioè i figlioli e la loro educazione. Perché è bensì vero che il coniuge non può privare l'altro coniuge del diritto che ha al raggiungimento di questo scopo del matrimonio, e che unilateralmente non può rifiutare di adempiere ai suoi doveri di coniuge, ma è altresì vero che nessuno dei coniugi è obbligato a far uso

dei diritti di cui gode rispetto all'altro. Per tal maniera non è impossibile concepire un matrimonio valido anche se non realizza il suo scopo principale, perché i coniugi non hanno creduto di usare dei loro diritti matrimoniali; ma raggiunge invece il secondo degli scopi principali: il reciproco aiuto che si devono i coniugi. E tale matrimonio fu appunto il matrimonio di Sant'Emerico.

Da quanto abbiamo esposto, risulta pure che nel matrimonio di Sant'Emerico non vi era nulla che fosse contro natura. E bensì vero che questo matrimonio non raggiunse il suo scopo principale; realizzò invece, come abbiamo veduto, il suo secondo scopo, cioè il reciproco appoggio dei coniugi; e ciò basta per renderlo valido. Tali matrimoni sono possibili non soltanto secondo il diritto canonico antico, ma anche secondo quello moderno, perché seguendo i precetti di Cristo e degli Apostoli, la Chiesa ha preferito sempre la castità alla vita coniugale (Matteo, XIX, 11, 12; I. Cor., VII, 26—28). All'epoca di papa Alessandro III (1159—1181) una legge della Chiesa provvedeva che colui che aveva promesso matrimonio ad un altro, e che poi, pentitosi, aveva preferito di ritirarsi a vita monacale, poteva farlo, ma prima doveva contrarre il matrimonio promesso, per non essere fedifrago; dopo aver contratto il matrimonio, poteva ritirarsi in un convento, per vivervi una vita più perfetta (c. 16, X, IV, 1). Anzi, previo reciproco consenso, i coniugi potevano fare voto di castità e vivere nel matrimonio da fratello e sorella, come dispone appunto il Decreto di Graziano in base della dottrina di Sant'Agostino (*De bono viduitatis*, c. 8): «Cum enim laudabiliter etiam vivente viro ex eius consensu continentiam femina Christo voveat, etc.» (c. 41, par. 3, C. XXVII, q. 1). I coniugi potevano fare così per applicare nel loro matrimonio l'insegnamento di San Paolo: «Il tempo che ci separa dalla morte e dal giudizio, è breve; ora anche coloro che hanno moglie, devono vivere come se non la avessero» (I Cor., VII, 29). Qu sto insegnamento fu proclamato sempre anche dalla stessa Chiesa, e venne inserito in base degli scritti di Sant'Agostino, di San Gregorio Magno e di papa Niccolò I, anche nel Decreto di Graziano (c. 41, C. XXVII, q. 1; c. 19, 21—26, C. XXVII, q. 2; c. 3, C. XXXI, q. 2). E quindi naturale che le nostre antiche leggi ecclesiastiche ricordino con speciale rispetto e con ammirazione il casto matrimonio della Vergine con San Giuseppe (c. 3, C. XXVII, q. 2; c. 3—9, C. XXXIII, q. 5). Non vi è per tanto nel matrimonio casto di Sant'Emerico nulla che sia contrario a natura, perché egli realizzò quanto avevano insegnato Cristo e gli Apostoli, quanto raccomandava la Madre Chiesa, e quanto aveva fatto la Beata Vergine.

Il casto matrimonio di Sant'Emerico non è soltanto non contrario a natura, anzi è un nobile esempio di vita coniugale pura per ogni coniuge.

Fu certamente un sacrificio eroico per Sant'Emerico il suo proposito di vivere castamente nel matrimonio. Perché abbia fatto questo sacrificio, non lo sappiamo; al più possiamo indovinarlo: per Cristo e per la sua nazione. Ma è in ogni modo certo che col suo sacrificio egli diede un magnifico esempio eterno non soltanto alla gioventù, ma anche ai coniugi in generale.

Veramente ci ama il Signore, perchè permise a noi ungheresi di ricordare ai nostri fratelli coniugati non soltanto l'esempio del matrimonio casto della Beata Vergine, ma anche quello di un nostro fratello ungherese: il matrimonio casto di Sant'Emerico. Di ricordarlo ora, che i costumi vanno di giorno in giorno peggiorando, ora che la fedeltà coniugale e la purezza della vita matrimoniale sono esposte a tanti pericoli, ora che l'unità, l'indissolubilità e la santità del matrimonio sono minacciate da maldestre leggi statali, affinché il nostro santo principe inciti col suo matrimonio casto i confratelli ungheresi coniugi: se non l'imitano nella sua castità, almeno cerchino di seguirlo nella purezza della vita matrimoniale, la quale purezza consiste nella fedeltà coniugale, nell'unità, nell'indissolubilità e nel sacramento del matrimonio.

Più purezza nei vostri matrimoni! — questo dico alla nostra nazione. Lo proclamo apertamente per quanto sappia che secondo disse il Cardinale Manning, l'umanità preferisce ascoltare i predicatori che sanno parlare aggradevolmente agli orecchi e non inquietano la coscienza che sanno commuovere i cuori ma non fanno cambiare la volontà (The Eternal Priesthood, c. XIV, n. 3). Lo ripeto, perché mi piacerebbe se in occasione del Giubileo l'esempio di Sant'Emerico conquistasse non soltanto la gioventù ungherese, ma anche i coniugi ungheresi, restituendo al matrimonio cristiano il carattere che volle dargli Gesù Cristo.

Estratto della prolusione su Santo Emerico.

Del *Valentino Hóman* membro ordinario dell'Accademia.

Nella sua conferenza destinata ad illuminare la figura storica di Santo Emerico, il dott. Valentino Hóman ha rilevato la scarsità delle fonti, e la caratteristica duplicità dell'individualità di Sant'Emerico, quale ci appare da queste fonti: duplicità che crea un apparente contrasto tra i tratti ascetici e contemplativi del Santo ricordati dalla leggenda, e le virtù attive del giovane principe destinato ad ereditare il trono del padre. Dopo aver esaminato le condizioni dell'epoca e dell'ambiente, l'Hóman disse che le presunte contraddizioni che si possono trovare nella vita e nel carattere del santo principe si spiegano quasi tutte coll'ideologia cristiana dell'epoca. In ogni modo queste apparenti contraddizioni si limitano ad un problema solo: al problema del matrimonio casto in contrasto col naturale desiderio del principe destinato a regnare e desideroso di crearsi una famiglia. L'Hóman crede che si possa risolvere questo problema e chiarire queste contraddizioni previa revisione delle fonti storiche e della cronologia, evidentemente errata, seguita dalla letteratura storica. Di fronte alle correnti ipotesi non fondate, l'Hóman pone la nascita del principe Emerico all'anno 1000, dimostrando come esso, fino alla morte del fratello di due anni più vecchio di lui, si preparasse alla vita claustrale. Emerico venne dichiarato erede del trono circa il 1015, quando oramai era tutto preso dalla vocazione di servire Iddio. Così si spiega il fatto che quando cedendo alla volontà del padre dovette cominciare a prepararsi alla missione terrena per lui estranea, e contrarre per giunta un matrimonio politico, egli rimase fedele alle sue idealità religiose in lui profondamente radicate, e visse castamente colla moglie. Emerico era disposto a succedere al padre sul trono d'Ungheria ma soltanto per impedire che a Re Stefano succedesse qualcuno dei suoi parenti pagani, e per salvare in questo modo la fiorente ma ancora giovane cristianità ungherese. Emerico rinunciò ad avere discendenti diretti, perché sperava di riuscire ad educare cristianamente i figli del duce Vászoly.

Dopo aver esaminato gli altri momenti della vita di Santo Emerico, ed illuminato i dati relativi alle sue qualità di regnante, alle sue azioni politiche e militari, l'Hóman cerca di chiarire la questione perché la

pallida figura storica del principe Emerico, di cui le fonti ci lasciano intravedere unicamente il profilo, sia stata assunta ad ideale ed a modello del giovane ungherese, mentre questo posto spetterebbe piuttosto, date le sue qualità, a Santo Ladislao re d'Ungheria. Risponde che Emerico il Santo si è meritato il culto della gioventù ungherese non soltanto per le sue qualità di individuo, non soltanto perché rappresenta una gita troncata tragicamente nel fiore dell'età, ma specialmente perché simbolo di tutta una generazione, simbolo di un indirizzo storico di vitale importanza, perché simbolo di un grande principio etico e morale.

Sant'Emerico, disse l'Hóman, rappresenta la terza generazione cristiana del giovane popolo ungherese, nella quale il cristianesimo è sentito già come necessità assoluta, indipendentemente da considerazioni politiche, la quale generazione ha già assimilato i principî e le aspirazioni dell'epoca, e si sforza coscientemente di realizzarli. Egli rappresenta l'indirizzo storico che indica come unica via alla nazione ungherese, l'inquadrarsi organicamente nella civiltà occidentale. Rappresenta il principio etico che misura l'opera umana secondo il senso del dovere, secondo il puro concetto morale e secondo lo sforzo fatto per raggiungere quanto più perfettamente l'ideologia scelta. Questo è il simbolo che si incarna in Sant'Emerico, e così Sant'Emerico diventa il modello, l'ideale della gioventù ungherese. Seguirlo non significa far rivivere un'ideologia medioevale difficilmente compatibile colle aspirazioni della nostra epoca, ma significa formare un ideale moderno di vita ungherese basato sui principî della morale cristiana.

Commemorazione del primo centenario dalla nascita di S. M. Apostolica Francesco Giuseppe I.

del secondo presidente *Ladislao Négyesy*.

Radunandoci oggi per la prima volta nel novello anno accademico, possiamo unirci tutti all'espressione di devota pietà che la nazione ungherese volle tributare alla memoria del glorioso re d'Ungheria Francesco Giuseppe I, in occasione del primo centenario dalla sua nascita, il 18 di agosto, giorno destinato una volta a solennizzare la data del suo genetliaco.

È un bisogno interno che spinge noi, membri di quest'Accademia di Santo Stefano, e fautori di una ideologia costruttiva, ad esprimere solennemente la nostra pietà ed il nostro riverente omaggio per la memoria di un nostro grande re apostolico, sotto il regno del quale trascorse gran parte della nostra vita, e che durante il suo regno lungo senza precedenti nella nostra storia, ebbe sempre presenti ideali sinceramente professati, che diede al rapporto tra Dinastia e Nazione, dopo contrasti durati per secoli, una base più chiara e che sembrava definitiva, che mantenne da vero gentiluomo le promesse fatte colla Lettera di fede, che governò costituzionalmente più che qualsiasi dei suoi antenati, che visse per il bene dei suoi popoli, e che fu veramente il modello sublime del Sovrano.

Invero Francesco Giuseppe, che ereditava una tradizione di governo assoluto, curò scrupolosamente il prestigio e l'autorità di regnante, a casa e fuori. Ma fu fortissimo in lui il senso della responsabilità. Egli non pretendeva soltanto il dovuto omaggio, ma anche la rigorosa osservanza dei doveri, dandone l'esempio lui stesso dai suoi anni giovanili fino alla più tarda età. Egli era citato ad esempio dai suoi popoli e dai sovrani esteri. Conosceva gli affari di stato sin nei dettagli più minuti, ed era in grado di trattarli immediatamente coi suoi ministri, e dire che aveva da fare con tre ministeri.

Tale coscienziosità, tale cura e tali virtù di regnante avrebbero potuto assicurare agli stati da lui governati un benessere permanente, se le condizioni mondiali fossero state altre. Ma anche così il suo regno fu un periodo di lunga pace che egli cercò di prolungare con tutte le sue forze e significa un lungo periodo di benessere spirituale e materiale per la nostra nazione, un lungo periodo di lavoro creativo. La sua tragedia

consiste appunto in questo che proprio lui era destinato a capitare in mezzo al vortice che doveva sogliere secolari problemi complicatissimi. Tanto maggiore è per la storia il suo merito, perché ad onta della sua educazione assolutistica, ad onta delle tradizioni della sua famiglia, egli seppe dimostrare una forza di adattamento straordinaria; e ad onta dei tempi difficili, ad onta delle tragedie famigliari e militari, egli non si perdette di animo, e proseguì impavido sul cammino che si era tracciato superando a questo proposito anche la perseveranza dei maggiori tra i suoi antenati, quali Leolpoldo I, Maria Teresa e Francesco I.

Il suo regno doveva cominciare in mezzo alle convulsioni del '48, e doveva finire in mezzo alle convulsioni provocate da una tensione ben più profonda e più pericolosa della prima. La Provvidenza volle risparmiargli il dolore di assistere al crollo del lavoro di tutta la sua vita, ed il vecchio Monarca stanco poté tornare agli antenati, ancora come sovrano di un grande impero. Se ne andò tempestivamente per se stesso, ma prematuramente per noi. Perché la mancanza delle sue esperienze, del suo carattere e della sua autorità, resero possibile il fatale disordine che fu la nostra rovina dopo la guerra. Anche perdendo la guerra, se ci fosse stato lui, il crollo certamente non sarebbe stato tanto disastroso, la nostra mutilazione non sarebbe stata tanto orrenda ed il nostro paese non sarebbe stato preda tanto facile alle forze distruttrici esterne ed interne. La causa della dinastia e quella della nazione non furono tanto unite come all'epoca della guerra mondiale. Gli ideali di governo propugnati da Francesco Giuseppe e gli interessi vitali della nazione non si fusero mai tanto intimamente come allora. E quando egli morì, sparì l'ultimo grande rappresentante della nostra grandezza nazionale.

Ma penseremo con gratitudine e con amore non soltanto all'armonia di sentimenti sorta tra lui e la nazione negli ultimi tragici anni. Perché Francesco Giuseppe visse sempre per i suoi popoli, e la sorte dell'Ungheria gli stette sempre particolarmente a cuore. Il nostro carattere di popolo lungamente oppresso, ci induce spesso ad esaltare prima di tutto i campioni della nostra indipendenza politica e del nostro spirito nazionale. Ma ora che possediamo una sicura visione torica, riconosciamo in Francesco Giuseppe I una delle figure più grandi dell'ultimo secolo della nostra storia, riconosciamo in lui il sovrano che costruisce e come tale lo collochiamo grati nel nostro Panteon nazionale. Ne serberemo sacra e gloriosa memoria!

Solenne commemorazione di Sant'Agostino, di Giuseppe Katona, di Carlo Kisfaludy e di Benedetto Virág.

Discorso del Presidente, conte *Alberto Apponyi*.

In verità che quest'anno è un anno di centenari. La linea caratteristica è stata data per l'Ungheria dal centenario di Sant'Emerico, le impressioni del quale avranno certamente un'influenza duratura sull'anima nazionale degli Ungheresi. Ed ecco che abbiamo davanti agli occhi i nomi di tre Grandi della nostra letteratura, i quali formano appunto la materia del programma di questa nostra assemblea generale: i nomi di Giuseppe Katona, di Carlo Kisfaludy e di Benedetto Virág, dei quali commemoriamo il primo centenario dalla morte, e il ricordo dei quali rievoca nelle nostre anime una epoca veramente magnifica dell'ascesa del Genio ungherese. Meditare sugli impulsi di quell'epoca, rievocarne la tenacia, è oggi più che mai di attualità. Ed anche festeggiamo, assieme alla Chiesa cattolica, il centenario di uno dei massimi genî della Cristianità, il centenario di Sant'Agostino, il cui nome figura in testa al programma, che brilla verso di noi attraverso alla nebbia dei tempi come un faro inestinguibile.

Sant'Agostino è uno dei più fulgidi rappresentanti dell'indirizzo platonico della filosofia cristiana, come San Tommaso d'Aquino è il massimo esponente della corrente e dell'ispirazione aristotelica di detta filosofia. Fu un avvenimento del centenario di Sant'Emerico, fu precisamente la commemorazione di Sant'Emerico svolta all'Accademia ungherese, che mi diede in mano un'opera fondamentale di Sant'Agostino, l'opera intitolata «De civitate Dei» in cui tratta del Regno di Dio. Per un incarico avuto dall'Accademia ungherese, feci oggetto di studio gli Ammonimenti di Stefano il Santo a suo figlio Emerico il Santo, esaminandoli principalmente dal punto di vista del diritto pubblico e politico dell'Ungheria, ma anche con riguardo al loro contenuto filosofico, dal quale riesce difficile anzi impossibile prescindere i punti di vista su accennati. Dovetti occuparmi della controversia sorta a proposito dell'epoca di origine degli Ammonimenti in questione, e che ora è stata risolta nel senso che gli Ammonimenti risalgono all'epoca di Stefano il Santo. Uno degli argomenti decisivi per questa datazione è stata senza dubbio e non in ultimo luogo, la considerazione che il dotto autore degli Ammonimenti, il quale non poteva essere che un ecclesiastico il quale scriveva sotto

l'ispirazione del grande Re, evidentemente non era un tomista, ma risentiva invece l'influenza degli insegnamenti teologici e filosofici di Sant'Agostino. Questa era la tesi che mi proposi di dimostrare, armato dell'imparzialità dell'ignoranza. Vi prego di non gridare al paradosso; perché l'esperienza insegna che molte volte lo studioso diventa schiavo di impressioni riportate in qualche momento della ricerca e dell'indagine non ancora completamente finita, che poi finiscono per cristallizzarsi in lui. Nell'ulteriore corso delle ricerche egli non riesce a liberarsi da quelle impressioni, al punto che percepisce soltanto quanto serve a confermare quelle impressioni, e senza accorgersene respinge tutto ciò che ad esse contrasta. Fu così che presi in mano il meraviglioso libro della «De civitate Dei», il quale oltre al confermare in me l'opinione che mi ero formata relativamente all'influenza di Sant'Agostino sullo scrittore degli Ammonimenti, diventò per me fonte di indicibili godimenti spirituali. In verità che Sant'Agostino è il continuatore cristiano di Platone. Il filosofo cristiano ha un'ammirazione sconfinata per Platone, mentre si esprime con rispettoso riserbo nei riguardi di Aristotele, che San Tommaso chiama antonomasticamente «il filosofo.» Sant'Agostino è congeniale a Platone, come San Tommaso era congeniale con Aristotele. Fu appunto Sant'Agostino che sviluppò compiutamente uno degli assiomi fondamentali della filosofia platonica, la teoria delle «idee», liberandola dalla nebbia che la spiegazione di Platone non era riuscita a completamente diradare. Platone non aveva voluto considerare le idee come astrazioni teoretiche e le aveva definite come esseri effettivamente esistenti. Sant'Agostino sviluppa questa teoria in quanto che considera le idee come le generatrici delle cose e le fa derivare dalla volontà divina. Questo mirabile svolgimento e perfezionamento di una teoria che Platone necessariamente non aveva potuto raggiungere, è caratteristico non solo per il rapporto di Sant'Agostino con Platone, ma anche per quello della filosofia cristiana con quella dei tempi anteriori a Cristo. Per le nuove grandi iniziative della filosofia cristiana, vale il detto «non veni solvere sed adimplere», che il Redentore pronunciò relativamente al Vecchio Testamento.

Ho voluto dimostrare, in base alle mie stesse impressioni, che quest'opera di Sant'Agostino che considero come l'eroe immortale della filosofia cristiana, attraverso l'influenza esercitata sulla genesi degli Ammonimenti, fa oramai parte del patrimonio spirituale del popolo ungherese.

L'ideologia di Sant'Agostino.

Considerazioni di *Paolo Keeskés*, membro ordinario dell'Accademia di *Santo Stefano*.

L'ideologia di Sant'Agostino mira a giustificare innanzi all'intelletto la verità della fede cristiana, attingendo gli argomenti necessari dalla immediatezza del complesso delle esperienze. Per dimostrare la possibilità di conoscere la verità, Sant'Agostino si richiama conseguentemente al fatto della coscienza, che è la giustificazione della nostra esistenza. La nostra ragione è in possesso di principi generali ed occasionali di matematica, di logica e di morale, i quali dimostrano indubbiamente l'esistenza delle verità ma anche quella di Dio, che è la somma verità la quale comprende in sé tutte le verità eterne. Le idee di Dio sono la fonte della vita. Siccome Dio creò le cose dal nulla, queste sono partecipi tanto dell'essere quanto del non essere. Ne risulta pertanto anche la possibilità del male, che però ha anch'esso i suoi fini secondo l'eterna volontà di Dio.

Fino a tanto che Dio ci concede di vivere, è Lui che ci comunica ogni nostra cognizione certa. Egli è il maestro della nostra anima, e Sant'Agostino scopre la sua dimora nei nascondigli della memoria. La capacità più importante dal punto di vista dell'attività della vita spirituale è rappresentata dalla volontà, la cui azione è diretta dall'amore. È l'amore che dà slancio alla vita; ingiustificato è il freddo intellettualismo. Ma quest'amore è giusto soltanto se non è diretto alla rovina dell'uomo, cioè se si sottomette all'ordine stabilito da Dio, e se mira soltanto a ciò che è degno di amore. L'uomo può essere reso più felice soltanto da un valore che a lui sia superiore, e tale valore è Dio; soltanto Dio può essere amato per sé stesso. Dio rivendica a sé stesso il cuore dell'uomo, e l'uomo trova pace soltanto in Dio. L'uomo pertanto deve essere pervaso dall'amore di Dio. Ma anche l'amore è un dono, una grazia di Dio. L'amore di Dio è dono della grazia, è la maggiore delle grazie.

Per mezzo dell'amore, l'uomo giusto si avvicina sempre più a Dio, per i gradini della purificazione. La mistica contemplazione di Dio presente nell'anima, è la massima felicità della vita terrena. Ma Sant'Agostino riconosce anche la necessità della vita attiva, e cerca appunto la pacifica armonia tra la vita contemplativa e quella attiva. La forza organizzatrice dei santi ha creato le due grandi comunità dell'anima, il regno di Dio

ed il regno della Terra, la comunità dei buoni e quella dei cattivi, nella lotta delle quali si svolge appunto la storia dell'umanità.

Tutti i problemi della vasta ideologia di Sant'Agostino trovano la loro soluzione in Dio. Dio è il principio estremo della vita, Egli è la luce dell'intelletto, in Lui la volontà trova la propria felicità, in Lui è la spiegazione della vita sociale e del corso della storia dell'umanità. Iddio è «*principium nostrum, lumen nostrum, bonum nostrum*». L'ideologia di Sant'Agostino è pertanto conseguentemente teocentrica. Iddio è per lui il centro assoluto della vita, in Dio l'anima umana ritrova sé stessa nella misura più perfetta.

Nell'interpretazione filosofica della sua ideologia, Sant'Agostino risente l'influenza del neoplatonismo, e questo si manifesta specialmente nel principio del carattere immutabile e divino della volontà, nella necessità della purificazione per conoscere la verità, nella derivazione delle nostre cognizioni dalla rivelazione divina. Ma questi principî platonici ottengono nuovo contenuto nella luce delle verità cristiane. Al posto del principio primordiale provo di ragione, subentra il concetto cristiano di Dio, del Verbo da cui deriva il mondo delle idee; il mondo non è più emanazione dell'essenza di questo assoluto, ma è opera di Dio creatore; la materia non è più la negazione dell'assoluto, bensì è buona in sé stessa. Sant'Agostino concilia l'acuto contrasto creato dal platonismo tra la materia e lo spirito, indicando opportunatamente lo scopo della vita nella lotta per l'eternità. Sant'Agostino elabora individualmente quanto viene assimilando dalla filosofia greca e orientale. Nella sua anima satura della ideologia del primo cristianesimo, si purificano i principî della civiltà antica. Egli è il mediatore tra il mondo antico ed il medioevo; la sua vera grandezza si manifesta nella storia della teologia, del misticismo, e della filosofia medioevale, ma il suo spirito non ha mai abbandonato il progresso dell'umanità. Secondo Harnack, Sant'Agostino è *il primo uomo moderno*. Infatti egli è prossimo alla moderna anima, avendo riconosciuto il fatto della coscienza per la conoscenza della certezza, avendo riconosciuto nella religione un bisogno dell'individuo; egli è moderno per l'originalità delle sue osservazioni psicologiche, per le sue profonde indagini etiche, e per la acutezza della sua visione storico-filosofica.

Sant'Agostino è «*moderno*» non soltanto nell'impostazione dei problemi, bensì anche nella loro soluzione. Egli proclama che esiste la verità e che misura della nostra vita deve essere Iddio, cioè la verità eterna. Egli è il primo grande pensatore dell'umanità il quale attribuisca valore all'uomo come individuo, e che dà dell'individuo una spiegazione filosofica. Egli è moderno, perché i suoi principî, la sua ideologia sono sempre attuali.

Commemorazione di Benedetto Virág, di Giuseppe Katona e di Carlo Kisfaludy.

Estratto del discorso del Vice Presidente *Ladislao Négyesy*.

Il frequente susseguirsi delle nostre commemorazioni di centenari è certamente segno che nella storia della nostra civiltà non mancano le figure delle quali conviene onorare la memoria, ma è anche segno che noi pietosamente ne conserviamo il ricordo.

E nelle attuali tristi condizioni abbiamo l'impressione che il passato sia maggiormente nostro, che non ce lo si possa strappare, e nella semicoscienza di un'alba vicina rievochiamo gli eroi delle nobili lotte del passato, per averli vicini nella lotta del presente.

Nell'anno che volge alla fine non mancano le occasioni che chi invitano a commemorare centenari. Ma questa volta i centenari si riferiscono alla morte e non alla nascita di grandi nostri scrittori.

In complesso l'anno 1830 non fu un anno di lutto nemmeno per la nostra letteratura. Questo anno rappresenta un importante momento psicologico tanto per gran parte dell'Europa, quanto per la nazione ungherese. La rivoluzione scoppiata nel luglio di quell'anno a Parigi, scosse l'edificio dell'assolutismo che poggiava sui pilastri della Santa Alleanza, scosse il sistema dell'oppressione che gravava sullo spirito e sulla volontà; quella rivoluzione fu un sollievo per la volontà pubblica, fu l'emancipazione del movimento spirituale. I benefici di quella rivoluzione si, ripercossero anche nella letteratura ungherese. Fu proprio nel 1830 che si presentò sulla scena della vita pubblica e della letteratura, armato di tutto punto, uno dei massimi scrittori nostri, «il più grande degli Ungheresi», il conte Stefano Széchenyi. Nel 1830 vide la luce la sua opera intitolata «Hitel» (Il Credito), uno dei libri fondamentali della letteratura ungherese, il Vangelo della moderna vita nazionale, il quale indicò all'Ungheria uno scopo e che infuse speranza nei nostri cuori. Nelle vene della nostra letteratura era entrato uno spirito nuovo, un sentimento nuovo ed una nuova forza.

Ma in cambio di questi dono, l'anno 1830 impose alla nostra letteratura anche un tributo di dolore. Ci tolse tre grandi spiriti, tutti eccezionali, due dei quali sarebbero stati provvidenzialmente necessari nel nuovo periodo che cominciava allora.

Il 23 gennaio 1830 moriva il patriarca della letteratura dell'epoca, il monaco poeta e storico, Benedetto Virág.

Il 16 aprile 1830 cadeva morto davanti al portone del Municipio di Kecskemét, uscendo da una seduta, un altro scrittore solitario, in quel tempo Procuratore della città, e come scrittore, a quell'epoca, quasi sconosciuto: Giuseppe Katona.

Il 21 novembre 1830 moriva a Pest, nella sua casa in Via Vác, un terzo scrittore solitario, lo scrittore più festeggiato dell'epoca: Carlo Kisfaludy.

Quanto a età, grande era la differenza tra il vecchio Virág e gli altri due scrittori giovani. E grande era ancora la differenza tra i tre scrittori quanto ad origine, a posizione sociale, ad individualità, a temperamento, a talento ed a gusto. Ma era comune in tutti e tre il sentimento nazionale fattivo, l'alta stima per la sacra missione dello scrittore ed il servizio di grandi idealità.

Da quando in Ungheria si fu manifestata la coscienza letteraria, dall'epoca cioè di Bessenyei e compagni, questa coscienza condusse a riconoscere l'importanza nazionale della letteratura. La letteratura divenne una questione nazionale. Con questa coscienza e con questo riconoscimento si spiega il sorprendente fenomeno verificatosi alla fine dell'epoca di Maria Teresa, il fenomeno dell'improvviso risveglio della vita letteraria ungherese quasi quasi assopita, laquale nel breve spazio di un decennio riprende nuova vita avviandosi ad eccelsi destini. Differenti potevano essere gli indirizzi estetici, ma uno era l'entusiasmo nazionale. Creare una letteratura in lingua ungherese, affinare la lingua, assicurare alla nazione ungherese un degno posto tra le nazioni civili, mediante una letteratura ungherese di lingua e di spirito: questo era il pensiero comune a tutti gli indirizzi letterari ed estetici, il pensiero che dominava le generazioni che si seguivano l'una all'altra. Si prendono allora segnalate iniziative nel campo della cultura materiale. Non mancano le riforme salutari nel campo della cultura spirituale, specialmente nella vita scientifica e nel campo della pubblica istruzione. Ma più profondamente che altrove il pensiero nazionale si impone nelle belle lettere e nello sforzo costante di affinare la lingua nazionale. Questo indirizzo nazionale non vuole essere di impedimento alle aspirazioni estetiche, anzi serve di sprone agli scrittori i quali cercano di emularsi anche nei riguardi del gusto artistico. Nell'apostolato di Francesco Kazinczy era nazionale soltanto il motivo, mentre invece il fine letterario immediato era semplicemente estetico. La coscienza del compito nazionale affidato alla letteratura divenne tradizionale, e questa nobile tradizione passando di generazione in generazione non si afflievoliva, anzi si irrobustiva, al punto

da rappresentare una forza non indifferente, anzi decisiva ed essenziale nella vita della nazione. Tanto è vero che la letteratura colmava le lacune della vita pubblica, per diventare più tardi sua alleata preziosa.

Il fatto che alla letteratura era stato riconosciuto il carattere ed il valore di elemento nazionale di primo ordine, segna una svolta decisiva nella vita dell'anima nazionale. L'arsenale delle forze nazionali si arricchì di nuove armi; delle affilate armi dello spirito. La spada degli avi ebbe a compagna la penna degli scrittori.

Questo passaggio venne preparato ancora dalla vecchia classe dominante della nazione, dalla nobiltà. Questo ordine aveva difeso colla spada la patria durante otto secoli, e questo ordine aveva mostrato come si poteva costruire e conservare la patria anche colla penna, aveva mostrato come si poteva creare un'anima nazionale colla stampa. I promotori del nuovo movimento furono gli scrittori ungherese della Guardia palatina di Maria Teresa. Più tardi gli organizzatori ed i capi della vita nazionale furono due nobili: Francesco Kazinczy e Carlo Kisfaludy.

Animati dall'esempio della nobiltà si mossero anche gli altri rappresentanti dell'intellettualità ungherese: i sacerdoti, i maestri ecc., senza differenza di religione. Accanto alla nobiltà si distinse in quest'opera di rinnovamento letterario e nazionale il basso clero cattolico, come fu messo in evidenza da Paolo Gyulai.

Benedetto Virág era appunto il vanto di questo zelante clero ungherese. Egli era dell'Ordine dei Paolini, ordine di origine ungherese, fino a tanto che l'imperatore Giuseppe non ne ordinò la soppressione. Ma egli continuò ad insegnare anche in seguito, finché una malattia non lo costrinse, ancora giovane, a ritirarsi a Buda, dove visse tra gli stenti, tutto dato alla poesia ed alla storia. Pur essendo più vecchio di Kazinczy, non era dei primi innovatori. Il suo animatore era stato il Bessenyei, quello che aveva ispirato il suo amico, il paolino Paolo Ányos, — e da principio scrisse alla maniera degli scrittori francesi, per aderire dopo non molto a quell'indirizzo classico che era stato iniziato da tre sacerdoti, un giorno monaci anche loro: l'ex gesuita Davide Szabó, Giuseppe Rájnys e l'ex piarista Niccolò Révai. Pareva al Benedek di poter coi metri greci e latini meglio esprimere l'aspirazione della sua anima al sublime, che cogli alessandrini che avevano troppo carattere di conversazione e che allora erano usati piuttosto nelle poesie di contenuto riflessivo. I tre precursori, questa triade classica, avevano già superato le prime difficoltà tecniche, ed il modo di dire e di esprimersi classico già echeggiava nei loro versi. Virág continuò e perfezionò la loro iniziativa. All'ode formalmente classica egli diede sublimità di contenuto, la rese interprete dei suoi alti sentimenti morali e della sua passione di patriota.

Furono sue ispiratrici, la reazione nazionale contro Giuseppe II e la fiamma di entusiasmo nazionale all'epoca del Parlamento del 1790/1. Egli flagella l'indifferenza seguita a quell'entusiasmo, e canta nelle sue odi le virtù umane e patriottiche. Lo spirito della fine del sec. XVIII ebbe nel Virág l'interprete più caratteristico in poesia. I contemporanei altamente apprezzavano i nuovi valori che aveva dati alla letteratura ungherese. Altamente lo stimavano Kazinczy e Csokonai; Berzsenyi diceva che Virág era il suo faro. Infatti fu il ponte tra i primi iniziatori e Berzsenyi, di cui conservò il retaggio per passarlo ai posteri e all'anima nazionale. E vogliamo ricordare con pietosa deferenza la grande iniziativa della seconda parte della sua vita, l'opera tanto letta intitolata «Magyar Századok» (Secoli ungheresi). Con questa sua opera egli gettò le basi dell'indirizzo spiccatamente nazionale nella storiografia ungherese, un indirizzo che dura fino ai giorni nostri.

I due poeti più giovani vivono in un'atmosfera letteraria ben differente. Volgono le spalle al classicismo e si orientano verso il romanticismo; il loro sogno è il teatro, il dramma.

Giuseppe Katona era figlio di un piccolo artiere del Grande Basso-piano ungherese, che ne volle fare un funzionario. E Katona rappresenta nella letteratura ungherese la classe del funzionario. E veramente un problema psicologico, da dove abbia attinto ispirazione ed istinto il figlio della Pianura, per darsi a costruire nel granito, per mettersi ad inalzare mura ciclopiche? Non troviamo che una sola spiegazione: il sentimento per la grandezza era innato nella sua anima, la monumentalità era l'elemento del suo spirito; d'altra parte non vi è epoca o ambiente per quanto bassi e miserabili, nei quali la scintilla che cova in anima grande non alimenti quando che sia una fiamma alta e calda. Le difficoltà tra le quali si agitavano la letteratura ungherese ed il teatro ungherese allora ancora senza tetto, fecero scattare nella sua anima la prima scintilla. Egli era portato da natura alla rappresentazione delle sofferenze e delle lotte dell'umanità, e scelse il genere letterario che aveva pochissimi precedenti nella letteratura ungherese: il dramma. Ancor giovane compose il suo capolavoro, la tragedia «Bánk Bán» (Il Bano Bánk), unitaria composizione psicologica, di effetto altamente tragico.

I pregi del suo capolavoro, del suo unico vero lavoro, vennero illustrati in ampie monografie dai migliori dei nostri scrittori e dei nostri critici. È riconosciuta la perfezione della composizione psicologica della tragedia, la verità e la ricchezza dei caratteri, l'applicazione artistica del suo composto metodo di motivazione, la forza, la profondità e la pienezza del tragico, la poesia e la sublimità di tutto il concetto. Questa tragedia del Katona è come una ricca galleria di individui e di tipi magnificamente

creati. Quanta varietà, quanto contrasto, quanta gradazione tra i personaggi della tragedia! E che dire del tragico crollo della potente ed inclita individualità nell'eroe principale della tragedia, nel Bano di sensi regali, sotto ai cui passi trema il Regno! L'edificio dell'azione basa sulla tensione delle aspirazioni e delle passioni. Dietro ai personaggi si intravedgono i fattori tipici delle lotte storiche della nazione: l'elemento straniero pronto ad opprimere, che ha per quartier generale la corte; l'opposizione pronta a morire per il Re, ma che si arma e congiura contro l'elemento straniero; il partito dei pacieri che vorrebbe appianare i contrasti. Si ode anche il lamento dei contadini, che tramano anche essi contro l'elemento straniero. La tragedia individuale del Bano Bánk ha una profonda ripercussione nella tragedia secolare della Nazione. In questa opera del Katona troviamo condensate le lotte, i martiri ed i dolori della storia ungherese. E porci è profondissimo anche il significato simbolico della tragedia del Katona.

In un'altra solenne occasione, in occasione del terzo centenario dalla morte dello Shakespeare, io ebbi la ventura di rilevare un momento speciale dell'arte del Katona, di rilevare una geniale specialità del metodo da lui seguito nel descriversi i caratteri, che prima di lui invano cercheremmo sia nel dramma classico francese sia nel Teatro dello Schiller, e che si può osservare specialmente soltanto in Shakespeare. Non intendo dire con ciò che il Poeta ci rappresenta caratteri complicati, e che fa derivare l'azione dall'armonia di vari motivi. Il nostro Gyulai ha già illustrato brillantemente questo sistema composto nella descrizione dei caratteri e nella motivazione dell'azione. Io invece voglio osservare che i singoli stati d'animo risultano formati da più strati, che sono composti e non semplici, complessi e pur probabili; negli stati d'animo vi è sempre più di una corrente, ora domina l'una, ora l'altra, ma tutte tendono ad una meta comune, si riducono ad un comune denominatore. Lo stesso personaggio ci fa sentire in ogni situazione nuova i desideri, le passioni, le decisioni che porta nell'anima, e con esse persino le influenze momentanee; ogni personaggio, quale si sia lo stato d'animo che lo domina, subisce l'influenza di tutti gli stati d'animo precedenti. Per tal maniera ogni stato d'animo ha una sua energia di situazione, un suo carattere speciale, che vale soltanto per una data situazione. Il contenuto spirituale più stabile dell'individuo, i ricordi di impressioni passate, gli influssi freschi si fondono sempre in una sintesi psichica nuova che a sua volta dà allo stato d'animo un colore ed un valore originale e speciale. Ho accennato alla genesi, all'evoluzione ed alla fusione di tali elementi, studiando lo stato d'animo di Gertrude al principio dell'atto IV, dal momento in cui si fa preleggere dal suo cortigiano squarci di Licurco

e di Solone, e fantastica sulla grandezza, fino al : momento in cui si presenta a lei il Bano Bánk, e segue la grande resa di conti. Ho osservato che anche un fenomeno esterno naturale, quale il tramonto del sole, diventa origine di stati d'animo. La regina prima se ne accorge senza nessun speciale interesse, ma poi la vista del sole le ispira considerazioni sulla gloria ; poi il sole che tramonta le appare come un presagio di sventure, e le suggerisce l'immagine della morte. E questa pittura psicologica di plein-air dà al dramma autenticità artistica e vivacità.

Per il suo profondo contenuto ideale e sentimentale, per il profondo fascino del tragicum, per i suoi valori umani e nazionali, per l'arte della descrizione dei caratteri, per la forza drammatica, il Bano Bánk è uno dei capolavori della letteratura ungherese. Non è un fattore soltanto statico, ma una forza dinamica. Lo spirito poetico che lo circonda, ci sembra come qualcosa di trascendentale, di sovraumano, che aleggia sulle generazioni mortali ed a loro sopravvive. Le zolle del cimitero di campagna coprono da un secolo le ceneri dello scrittore, ma il suo spirito è più vivo che cento anni fa, la sua influenza più forte che mai.

Il terzo poeta che commemoriamo, Carlo Kisfaludy, derivava anche lui dalla nobiltà, la quale dopo il Bessenyei ci diede tanti scrittori, e tra gli altri anche il fratello di Carlo, Alessandro Kisfaludy, fabbro magnifico di lirica amorosa.

Egli portò nella letteratura una fresca vena di volontà creativa, vi portò le sue conoscenze della vita e del mondo, vi portò lo spirito del romanticismo, la conoscenza profonda delle letterature straniere, ed un vivo sentimento pratico. Fu sensibile ai nuovi bisogni della letteratura. Coltivò i generi che erano stati trascurati dalla generazione precedente degli scrittori, e dei quali si sentiva il bisogno : la poesia drammatica, il racconto in prosa, la novella, il romanzo.

Era già noto da due anni, quando fondò l'Aurora, una specie di almanacco, nel quale pubblicava le cose migliori che si scrivevano a quel tempo. Coll'Aurora egli divenne il capo della letteratura ; erano con lui i migliori, quali Bajza, Czuczor, Toldy, ed il titano della poesia : Vörösmarty.

All'ombra benefica dell'Aurora non tardò a svilupparsi la poesia epica. Col Kölcsey il Kisfaludy tentò la ballata. Si provarono nella canzone popolare, cercarono di dare forma ungherese alla lirica dotta, si provarono nella forme e nei generi più svariati, e tra questi nel romanticismo. Iniziarono la critica. Coll'Aurora comincia una nuova epoca di splendore per la letteratura ungherese. Ed il Kisfaludy coltivò vari generi, sperimentò in vari campi. Tra gli scrittori dell'Aurora nessuno aveva la vena ed il talento comico del Kisfaludy. Ma la sua ambizione

era il dramma serio, per quanto abbia ottenuto i suoi successi più clamorosi colla commedia. Le commedie e le novelle allegre sono le sue produzioni migliori. Si leggono con piacere anche oggi, ci commuove l'allegria che le pervade, ci convince la atmosfera calda ed intima delle case signorili ungheresi che ci descrive. Non uno dei tipi descritti da lui, è sempre vivo, così p. es., il nobile Mokány, zotico ma non corrotto; il barone Székházy, tipo del magnate superficiale che ostenta i costumi dell'estero; o il tipo del leguleio pieno di latinismi nel parlare, pedante, ma gentiluomo; o quello della figliola vivace ma saggia; o quello dell'ufficiale ungherese degli usseri pieno di buon umore; o quello della zitella che si attribuisce la corte destinata ad altre più giovani e più avvenenti; o quello del saggio del villaggio, o della moglie del giudice che ficca il naso negli affari del comune ecc. E troviamo delle vere gemme anche tra le altre sue opere. La sua elegia *Mohács* sarebbe bella anche se non avesse tante attinenze colla situazione attuale. Popolarissime sempre le sue poesie «Il campo di Rákos» e quelle che comincia «O terra natia, ti rivederò mai più?».

Ma il maggior merito di Carlo Kisfaludy è quello di aver dato slancio alla vita letteraria concentrata a Pest. E questa vita letteraria, iniziata da lui, è sempre fresca e viva. Quando morì, i suoi compagni ne occuparono subito il posto e continuarono le sue iniziative e l'Aurora. Anzi crearono la Società Kisfaludy e misero la letteratura ungherese al servizio della vita pubblica.

Ecco un breve profilo di questi tre poeti e scrittori che formano oggetto della commemorazione odierna per essere morti nel medesimo anno, perché altrimenti pochi sono i legami che li stringono più da vicino. Si potrebbero trovare delle analogie unicamente tra Katona e Kisfaludy ambidue scrittori di teatro, padre l'uno della tragedia ungherese, e della commedia ungherese l'altro, morti tutti e due prematuramente. Ad uno di loro fu concesso di operare in unisono coll'epoca; ciò che non venne concesso all'altro, il quale invece doveva scrivere per le generazioni future.

Ma è tratto comune ai tre commemorati, che rappresentano una epoca letteraria nella quale la fede era forte, e profondo il rispetto per gli ideali costruttivi. La loro epoca ci sembra oggi una epoca eroica. Essi la giudicavano altrimenti, perché ne lamentavano l'indifferenza, la stanchezza, la degenerazione. Ma non si disperarono, provarono anche l'impossibile, perché la loro missione era di coltivare la steppa, di trasformare il deserto in giardino. Si accinsero all'opera con fiducia e con coraggio, e furono grandi.

THE HISTORY OF THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON: Printed by A. MILLAR, in Pall-mall; and by J. JOHNSON, in St. Paul's Church-yard. 1791.

THE HISTORY OF THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON: Printed by A. MILLAR, in Pall-mall; and by J. JOHNSON, in St. Paul's Church-yard. 1791.